

Ongenaakbaar

Rudolf Geel

bron

Rudolf Geel, *Ongenaakbaar*. De Bezige Bij, Amsterdam 1981

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/geel005onge01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

I

[I]

Nadat hij, ondanks een zeurende maagpijn, toch nog snel in slaap gevallen was, droomde hij over een man wiens gegevens waren opgenomen in het politiedossier. Hoewel de naam van deze man hem niet onmiddellijk te binnen schoot, wist hij met grote stelligheid dat deze hoogstens voor een paar seconden spoorloos was geraakt in zijn geheugen. Het leek of iemand hem met reuzenkracht de kamer binnen duwde. Daarna hoorde hij de deur achter zich in het slot gaan.

Het verwonderde hem niet dat zijn eigen dossier gesloten voor hem op een bureau lag. *Philip Greveling*, las hij; het gaf hem bijna een gevoel van triomf dat hij de schrifttekens die hij bij het doorbladeren tegenkwam, niet kon ontcijferen.

Uit een getralied venster, rechts boven hem, kwam het grijze licht dat de aprildag buiten met de dood verbonden had.

Toen hij een stap verzette in de richting van een kast waarin hij het dossier van de ander vermoedde, merkte hij dat zich nog iemand in de kamer bevond. Zonder op te kijken wist hij maar al te goed wie deze zwijgende bezoeker was.

Op dat moment werd hij wakker en ging rechtop zitten. Maar de droom verliet hem niet. Hij legde zijn hand op Helens hoofd in de hoop dat hij haar door dit gebaar zou wekken. Maar moest zij wel zo nodig naar hem luisteren, op dit uur van de nacht? Was het niet

beter haar de slaap te gunnen die zij door zijn toedoen tekort gekomen was? Bracht zijn positie ook niet met zich mee dat hij de dingen alleen moest verwerken? De droom was hem alweer half ontglipt. En hij probeerde zijn gedachten te verplaatsen naar iets anders. Maar vannacht lukte dat niet.

De man in de gedroomde kamer had zich niet aan hem getoond. Maar van de sfeer was wel zoveel gebleven dat hij exact wist wie het was. Verscheen Louis Vlasman in zijn slaap om hem de gelegenheid te geven zich van zijn beeld te bevrijden? Of was dit, buiten iedere verklaring van het dromen om, een aankondiging dat hij zou blijven komen?

Hij ging zijn bed uit en dronk water in de badkamer, keek zichzelf in het gezicht, zag niets verontrustends. Liep naar de woonkamer en schoof het gordijn opzij.

Op zijn bureau lag een half voltooide bladzijde die hij in de namiddag, ver voor zijn ontmoeting met Vlasman, had geschreven.

Hij liep over het pad tussen de plassen door. Waarom zou hij willen schrijven dat hij naar het zingen van de nachtegale luisterde, terwijl hij bij god niet wist hoe die beesten eruitzagen, noch hoe zij klonken. Hij had altijd maar een paar gegevens in handen. De natuur ontging hem. Niet als hij er, zoals nu, in liep, maar wanneer hij geuren, geluiden en visuele gewaarwordingen wilde overzetten in woorden. Hij voelde zich arm, een onbeduidend schepsel. En ook dat was een volstrekt vals gevoel. Want hij stond in het centrum van de wereld, al besepte hij op deze plaats dat hij daar weinig mee opschoot en dat zijn geringe mogelijkheden, vergeleken bij het universum, vooral benauwdheid opriepen wanneer hij zichzelf zo vast in de grond wilde verankeren als een eikeboom.

Hij liep naar de telefoon, zonder het plan iemand te bellen. Elders in de stad sloeg een kerkklok vier uur. Hij had zich door Helen laten weerhouden van actie, toen zij tweeënehalf uur geleden bij hem was gearriveerd. Maar toen waren ze (drenkelingen op een zee, in een veilig en beschut vlot, had hij geroepen) onmiddellijk naar bed gegaan, alsof alleen op die plaats de gebeurtenissen die hij moest vertellen, een draaglijke vorm konden krijgen. Bij het toen bijna halsoverkop bereiken van een orgasme had het geleken of hij huilde, of hij pas binnen deze intimiteit in staat was verdriet te beleven, dat daardoor even geen pijn deed, omdat zij het volledig met hem leek te delen.

Hij voelde de verwarring terugkeren en liep weer door het donker in de richting van zijn bed.

Helen was inmiddels wakker.

‘Wat was je aan het doen?’ vroeg ze slaperig.

‘Ik dacht erover wie ik allemaal zal bellen.’

‘Hoe laat is het?’

‘Een uur of vier.’

‘Doe het maar morgenochtend.’

Zij stak haar armen naar hem uit, trok hem weer binnen de bescherming die hij in andere gevallen zelf te vergeven had. Nu was alles anders. En toch begreep hij zelfs op dit moment dat die verandering niet lang kon duren, dat hij waarschijnlijk al bij daglicht zich zonder al te veel krachtsinspanning hernam.

‘Je kunt beter nog even gaan slapen,’ zei Helen.

Hij drukte zijn neus tegen haar wang. Hij wilde niets meer zeggen. Even meende hij voetstappen te horen in de gang. Een moment later was het geluid verdwenen.

Hij haalde diep adem en overtuigde zich ervan dat buiten hun beider ademhaling de stilte bijna absoluut was.

[III]

De Louis Vlasman die de droom binnenstapte, werd in werkelijkheid in oktober 1950 geboren in Swalmen, tussen Venlo en Roermond. In deze plaats oefende zijn vader het loodgietersvak uit, dat hij vanaf zijn veertiende jaar in de praktijk geleerd had. Thuis had Louis nog drie broers en een zuster. Een tweede zusje werd haar leven lang verpleegd, vanwege een bij de geboorte opgelopen beschadiging.

Het gezin kwam moeilijk rond. Van vakantie was bij voorbeeld nooit sprake. Als er één plek op de wereld was die Louis uit den treuren leerde kennen, dan was het zijn geboorteplaats. Die was als een reservaat, waarvan hij later vertelde dat hij er altijd uit had willen ontsnappen.

Misschien kwam het door het gebrek aan recreatie, dat de school hem bovenmatig boeide. Zelfs het opzeggen van tafels deed hij met een verve die de pateronderwijzer in vervoering bracht. Vanwege diens vriendschappelijke relatie met de pastoor, bracht Louis het al spoedig tot misdienaar.

Al in die eerste jaren bleek Vlasmans toewijding aan de dingen die hij ondernam. Hij was om zijn nauwgezetheid de oogappel van de pastoor, die in het algemeen misdienaars hoogstens tolereerde.

Op de lagere school vertoonden zijn rapporten nooit iets anders dan de hoogste cijfers, zelfs voor gymnastiek. De onderwijzer in de vierde klas noemde

hem een wonderkind. Misschien was dit wat overdreven, tenslotte bood hun kleine gemeenschap daarvoor te weinig vergelijkingsmateriaal.

Louis blonk vooral uit in het redeneren. Een voormalige klasgenoot herinnerde zich hoe Louis hem en zichzelf wist vrij te pleiten van een onschuldig vergrijp, dat zij met volle overgave hadden begaan.

Met enige financiële hulp uit de parochie kon Louis op zijn twaalfde naar een middelbare school te Roermond. Daarbij was hij een aardig kind om naar te kijken. Hij had in tegenstelling tot veel leeftijdgenoten een gave huid en de bril die hij vanaf zijn tiende ging dragen, accentueerde slechts de fijne tekening van zijn gezicht. (Toen hij zichzelf later in opspraak bracht, zeiden sommige van zijn critici: jammer toch van die in aanleg aardige jongen. Van puistekoppen had het ze waarschijnlijk niet verwonderd wanneer ze in de politiek waren gegaan.)

De puberteit bracht zoals gewoonlijk de eerste werkelijke problemen met de omgeving.

Allereerst brak hij openlijk met het katholieke geloof. Hij was toen bijna zestien. De pastoor van zijn parochie kreeg dit als eerste te horen. Zo loyaal was Louis wel. Die pastoor was een rechtschapen man. Er was geen sprake van dat hij Louis verdoemde. Zijn levenservaring vertelde hem dat alles terecht zou komen. Moeiteloos kon hij de namen opnoemen van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders die in hun jeugd wildebrassen waren geweest.

Louis vond inmiddels uit wat alle agnostici tenminste één keer tijdens hun leven hebben bedacht: hij leverde het absolute bewijs dat god nooit kon bestaan. Hoewel de pastoor er vanuit zijn geloof geen enkele moeite mee had de visie van zijn voormalige dienaar

te weerleggen, gaf hij er de voorkeur aan zijn hoofd te schudden en de rector op te bellen van het lyceum dat Louis bezocht.

Deze rector, geconfronteerd met het feit dat een van zijn leerlingen op het punt stond de schoot van de moederkerk te ontvallen, bracht het geval Vlasman naar voren in de lerarenvergadering. Daar kreeg hij dingen te horen waarvan hij versteld stond. Gebeurde dat op zijn school? Was dit het gevolg van de hoge moraal die hij voorstond?

Louis rookte sigaretten tijdens de lessen, op de wc. Rook kringelde omhoog uit het hokje, waarvan de scheidingswanden tot ongeveer halverwege het hoge plafond reikten. Vervolgens was een der leraren, door de verregaande slordigheid van Vlasman, in het bezit gekomen van het klad van een brief aan een meisje. Hierin trof hij zinsneden aan die Louis letterlijk uit de bijbel had overgeschreven. Daarna had hij ze wel in een ander verband geplaatst. Behalve met het onwetenschappelijke karakter van deze handelwijze, had de leraar moeite met het ontcijferen van enkele passages. Nadat hij hier toch in geslaagd was, hield hij een lijstje met verlangens in handen waarmee hij bij zijn vrouw niet durfde aankomen, laat staan dat hij de rector ermee durfde confronteren. Maar met behulp van de voltallige vergadering slaagde hij daar toch in, waarna het gemompel van afkeuring niet van de lucht was.

Behalve deze brief had dezelfde leraar een boekje over marxistische economie in beslag genomen, waarin Louis tijdens zijn les zat te lezen.

De oude Vlasman was, ondanks het feit dat hij op school moest komen, trots op zo'n leergierige zoon. Zelf had hij zich nooit in theoretische beschouwingen

verdiept. De praktijk zelf was al moeilijk genoeg. Bovendien had hij een zoon die dat allemaal wel voor hem uitzocht. Zo waren de taken toch prachtig verdeeld binnen de familie? De overige broers en zusters waren trouwens ook niet van die lichten. Dat Louis kennelijk zoveel om meisjes gaf, verwonderde hem, bij al dat vertoon van geleerdheid. Uit zijn eigen tijd herinnerde hij zich dat hij volstrekt niets anders aan zijn hoofd kon hebben, wanneer hij achter de meisjes aanging. Louis benaderde zijn vriendinnen kennelijk per brief. Zelf had hij daar altijd wel wat anders voor geweten.

Door de toevallige ontdekking van brief, rook en leerboek, kreeg Louis karikaturale trekken, die niet werden uitgewist doordat iemand zich op een normale wijze met hem bezighield. Wie uit dit milieu had hem overigens kunnen begrijpen? Louis werd afgeschilderd als een zonderling, een dwaas zelfs. Hoewel hij van zijn vader gaan en staan mocht waar hij wilde, bleek hij niet in staat een omgeving te vinden waar hij zich geborgen voelde, gekoesterd in aandacht en belangstelling voor wat hij dacht.

Terwijl hij zich intellectueel snel ontwikkelde, bleven zijn emoties achter. Toen de leraar de bewuste brief vond, was hij voor het eerst in zijn leven hopeloos verliefd, een onbegrijpelijke gewaarwording waarvoor hij geen oplossing wist. De brief die uit zijn schoolagenda waaide vormde een poging verstand en emoties te combineren op een manier die Louis aanvaardbaar achtte voor zijn geliefde. Het was dus een potsierlijk geheel, waarvoor het meisje zich allereerst schaamde. Daarna ontliet zij Louis en vertoonde zich vervolgens opzichtig met een jongen die twee klassen lager zat.

Louis probeerde de hoge idealen die hij koesterde op het gebied van de liefde, te kanaliseren. Het lukte niet. Hij voelde zich vernederd en ellendig. Om zichzelf te straffen, onaneerde hij totdat hij niet meer kon. Zijn opvoeders merkten niets van dit solitaire bestaan en bogen zich liever over de vraag hoe ze hem weer tot het geloof moesten brengen.

De pogingen van vooral de rector en de parochiepastoor om hem weer in te kapselen, hadden als effect dat Louis zijn oren voor hun raadgevingen sloot. Net in die tijd trouwens was hij zich gaan ergeren aan de praal van de kerk: nog altijd liep zijn tocht naar de volwassenheid via een door vele generaties zelfstandigen in spe uitgesleten dal. Zo zette Louis de betrekkelijke armoede van zijn huis af tegen de schraapzucht van de kerk. Anderen hadden dat natuurlijk ook gedaan en er de conclusie uit getrokken dat zij de kerk het beste op het gebied van die schraapzucht konden proberen te overtreffen. Deze overwegingen speelden bij Louis geen rol. Toen hij het leven van zijn vader overdacht, werd hij opeens pijnlijk getroffen door de onherhaalbaarheid ervan. Alles wat gebeurd was, kon niet worden teruggehaald en hersteld. Iedere vergissing oefende zijn invloed uit, tot aan de dood. Dit maakte Louis woedend. Hij zou zijn vader willen opzweepen tot actie, hem veranderen in een strijdbare figuur, die zijn lot in handen nam en zijn laatste jaren deed verkeren in een gevecht tegen zijn eigen tolerantie. Hij had zich overal bij neergelegd, zich als arbeider voortdurend laten afschepen. En hij zei nog dat hij 'niet ontevreden' was ook!

Louis ging met zijn vader in debat. Via een zorgvuldig spel van vraag en antwoord trachtte hij de man het inzicht bij te brengen dat hij zijn bestaan ver-

knoeid had. De vader wilde daar niet aan. Als hij één bewijs kon leveren van de zin van zijn leven, was het immers wel zijn eigen zoon! Die zou opklimmen en de naam der Vlasmans laten voortleven tot in het zoveelste geslacht.

Louis deelde verbolgen mee dat hij niet de minste zin meer had zijn vader te overtreffen. Het gevoel van solidariteit dat hiermee samen ging, bracht een gevoel van ontroering bij hem teweeg. Zij waren gelijk. Hij gaf zijn vader een voor zijn doen vlotte klap op de schouder en werd daarmee diens meerdere.

Tegen de tijd dat het eindexamen naderde werd het gedrag van Louis weerbarstiger. Hij verzuimde lessen, werd af en toe aangetroffen in het overblijflokaal waar hij liederen van Brecht las, en hij verzette zich tegen de aansporingen van leraren vooral die laatste maanden hard te werken. Louis verkondigde hardop de mening dat het eindexamen er slechts was om de besten te selecteren. Omdat hij wist dat deze gedachte niet volstrekt nieuw was en voor het merendeel van de mensen in zijn omgeving niet alarmerend, schreef hij over deze materie een opstel, dat hij in het schoolblad geplaatst kreeg doordat hij de redactie, die uit jongerejaars bestond, wist te overdonderen. In dit opstel zette Louis uiteen dat een maatschappij waarin sommigen beter opgeleid waren dan anderen, waardoor ze meer macht konden verkrijgen, op den duur kapot moest gaan. Op een dag zouden de ogen van de machtelozen worden geopend (hij vertelde er niet bij waardoor) en vervolgens zouden deze te hoop lopen en toeslaan.

Het jargon dat Louis gebruikte, en het beeld over het collectieve oog dat plotseling geopend werd, had

hij niet van de paters geleerd. Volgens mensen die het stuk later onder ogen hadden gekregen, kon het wel worden teruggevoerd op de in die kringen niet ongebruikelijke gewoonte eenvoudige begrippen op te blazen tot een voor de meeste mensen onnavolgbaar niveau.

In ieder geval zaaide Louis verwarring met het stuk. De rector ontbood hem en zei dat hij geen enkel bezwaar had tegen een originele leerling. Maar dan moest deze wel zijn oorspronkelijkheid binnen de door god gestelde grenzen houden. ‘Kijk eens beste jongen,’ zei de rector. ‘Je bent nu bijna van school af en ik kan zo ongeveer voorzien wat er dan met je gaat gebeuren. Ik maak mij dus geen illusies. Hoewel ik begrijp dat je je de eerste jaren blijft afzetten tegen het kerkelijk milieu, hoop ik toch dat je bij ons zult terugkeren. Misschien zul je eerst proberen zelf een heiland te worden. Toch wens ik je toe dat je je vanuit jouw opvattingen op een eenvoudiger manier voor de mensen wilt inzetten. Wat overigens jouw ideeën over de gelijkheid van de mensen betreft: Jezus dacht er natuurlijk niet anders over. Maar Jezus was op een bepaalde manier een realist. Die zag toch allang in dat die gelijkheid pas zou aanbreken op de dag des oordeels. Maar natuurlijk had hij gelijk dat hij op de noodzaak ervan hamerde. Waar zouden wij blijven zonder idealen? Ik ga er van uit dat jij een revolutie als de dag des oordeels zult aanmerken. Maar het zal je tegenvallen. Ik denk dat de maatschappij ingewikkelder in elkaar zit dan jij denkt. En ik denk ook dat God het zo gewild heeft, opdat hij in zijn onnavolgbaarheid kan blijven bestaan.’

Uit deze preek onthield Louis één passage: die over het ingewikkelde karakter van de maatschappij. Dat

onderschreef hij moeiteloos. Maar ze gebruikten dat gegeven maar al te vaak om de oorzaken daarvan te versluieren. De maatschappij was er een van tegenstellingen, die op allerlei manieren aan het licht kwamen. ‘Der Mensch ist gut der Mensch ist schlecht’, zong Louis zonder zijn kaken van elkaar te halen.

Hij slaagde als beste van de klas. De rector hield een aardige toespraak, in een laatste poging om Louis te vermurwen. Hij sprak de hoop uit dat hij zijn vele talenten zou uitbaten tot nut van de mensheid. En dat hij niet vergeten zou waar hij zijn eerste stappen had gezet op weg naar een voor anderen heilzaam leven.

De heiland als kleine zelfstandige.

Louis bracht de toespraak op eigen manier in praktijk. Nooit zou iemand van hem kunnen zeggen dat hij niet met zijn talenten woekerde. Daarbij was hij een harde werker. En al bij het betreden van de universiteit voelde hij dat hier zijn eerste kans lag om iets voor anderen te gaan betekenen.

Op die universiteit was de democratisering juist in volle gang. Als eerstejaars kon hij er meteen op inspringen. Zijn ideeën over de noodzaak van veranderingen, werden in hoog tempo bijgespijkerd en geradicaliseerd door oudere studenten, die hem tevens van stapels, voornamelijk Duitstalige literatuur, voorzagen. Weliswaar werd hij door een aantal van zijn jaargenoten gemeden, maar al gauw wist hij invloed te krijgen op degenen die hem eerst nog hadden onderwezen. Hij bezat een grote uitstraling. Die kwam in de ongebonden sfeer van de Amsterdamse universiteit goed tot zijn recht. Bepaalde docenten waren bang voor hem. Hij bracht ze van hun stuk, door zijn soms impertinente opmerkingen en vragen. Hij suggereerde hun dat zij dan weliswaar het vak dat zij onderwe-

zen hadden gestudeerd, maar dat die tijd toch als verloren moest worden beschouwd, omdat zij de verkeerde vragen op hun vakgebied gesteld hadden. Daarom gaven ze nu ook antwoorden die nergens op sloegen. Die docenten waren opgeleid door hoogleraren die geen tegenspraak duldden. Zij waren nooit op het idee gekomen dat weerwoord te forceren. Daarom moesten zij het afleggen tegen de spontane agressiviteit van deze nieuwe generatie. Vaak waren zij op hun manier voortreffelijke vakmensen, maar als persoonlijkheid niet sterk. Die gingen bij Louis als eersten voor de bijl. Misschien overheerste hij hen door de zekerheid dat hij gelijk had. Wat dat aanging behoefde hij nauwelijks te studeren. Maar hij werkte tot hij erbij neerviel. Na korte tijd was zijn aanwezigheid bij de studentenbeweging niet meer weg te denken.

In de jaren waarin Louis geschiedenis studeerde, kon een een beetje in het debat geharde student ondernemen wat hij wilde. Daarvoor was het tegenwicht in de meeste gevallen te gering. Daarbij had de studentenoppositie heel wat docenten weten te inspireren tot een tweede jeugd. Een aantal van hen had ingezien dat hun eigen studententijd eigenlijk nu pas was begonnen. Zo konden ze gelijk opwerken met hun meest enthousiaste studenten.

Tijdens eindeloze sessies onder leiding van een door de beginselen van de Frankfurter Schule geïnspireerde docent, vervaardigde Louis samen met een groepje van zijn ondergeschikten, een doctoraalscriptie van driehonderd pagina's, die niet gespeend was van pretenties. Het was dat Louis het wereldraadsel al in een eerder stadium had opgelost, anders had hij het bij deze gedaan. Het in de loop van vijf jaar studie bijge-

slepenjargon, kwam hem nu goed van pas. Het krioelde in zijn werkstuk van de bewusteloze arbeiders, als verpersoonlijkingen van de eendimensionale mens.

Toen de scriptie was voltooid pretendeerde Louis veel, zo niet alles te begrijpen van de psyche van de mens, die in de loop van duizenden jaren was geïnjecteerd met beelden die hem een valse beleving van de werkelijkheid hadden ingegeven. Het was de oude vraag of de stoel die je ziet staan dezelfde stoel is die een ander daar heeft neergezet (of staat die stoel er soms helemaal niet?). ‘Al ziet Louis een leeg bidstoeltje,’ zei iemand, je hoeft hem niet uit te leggen dat er in werkelijkheid een kapitalist op zit.’

Toen Louis met medewerking van de door hem opgeleide docent was afgestudeerd, liet hij op de universiteit een aantal mensen achter die knarsetandend hadden moeten aanzien hoe hij zijn doctoraal had verkregen. Natuurlijk was Louis intelligent genoeg om op de oude manier te studeren. Misschien had hij zijn doctoraalpapier dan cum laude in ontvangst kunnen nemen. Maar hij deed het liever op zijn eigen manier. Zo had hij zelf de inhoud van zijn studie vastgesteld. Velen vonden hem om die reden een warhoofd.

Nadat hij was afgestudeerd ging hij een jaar het onderwijs in, maar hij had moeite zich aan te passen aan het schoolse systeem en liet zich ontslaan. Tijdens dat jaar raakte hij bevriend met een leerlinge, die alles voelde voor zijn ideeën. Hij raakte verliefd op haar, maar weerhield zich ervan haar in moeilijkheden te brengen. Hij voelde zich verantwoordelijk voor het meisje en probeerde haar moed in te spreken, opdat zij het in haar ouderlijk huis kon uithouden. Wel beloofde hij haar dat hij met haar om zou blijven gaan

als zij van school was. Hij hielp haar met het eindexamen. Daarna ging zij studeren en raakte bevriend met een jaargenoot.

Toen hij studeerde had hij wisselende contacten met vrouwen. Hij woonde een jaar samen met een militant meisje, dat hem aan het einde van hun politieke romance te rechtlijnig vond, en te theoretisch.

Al degenen van wie Philip later gegevens ontving over Vlasman hadden op een bepaalde manier ontzag voor hem. Sommigen vonden hem sympathiek. Daarnaast was hij nooit achterbaks; ook de docenten vertelde hij rechtstreeks in het gezicht wat hij van hen dacht. Van roddel hield hij niet, en wanneer hij een werkstuk geslaagd vond stak hij zijn waardering niet onder stoelen of banken.

Natuurlijk waren veel gegevens over hem verpakt in anekdoten. Zoals altijd vormden die een gevaarlijke bron. Vanwege hun vertekening vroegen ze om een zorgvuldige interpretatie. Toch had Vlasman meer dan voldoende sporen achtergelaten om een dergelijke onderneming zinvol te laten zijn. Omdat hij in ieder geval altijd een revolutionair was geweest, die zich niet zou inlaten met laag bij de grondse praktijken, raakte Philip door zijn aanblik gebiologeerd toen hij hem zag opduiken tussen de figuren die hem nadat hij Helen had verlaten opwachtten en hem vlak voor zijn huisdeur in elkaar sloegen.

[III]

Wie weet hoeveel avonden zijn aanvallers op hem gewacht hadden? Toen Philip om zes uur in de namiddag zijn huis verliet, had hij niet het plan daar voor de volgende ochtend terug te keren. De beide voorafgaande nachten was hij evenmin thuis geweest, en de dag daarvoor had hij vanaf twee uur 's middags tot de ochtend erna zijn huis niet verlaten. Het grootste deel van de tijd had hij doorgebracht in het gezelschap van Helen. Zij had voor hem gekookt, ook in zijn eigen huis, terwijl hij achter zijn schrijfmachine zat en werkte. Dat werk lukte niet goed. Toch wist hij precies wat hij wilde schrijven. Misschien had hij zijn ideeën te lang in gedachten herhaald om nu in staat te zijn op nieuwe te komen. Helen liet hem zoveel mogelijk met rust. Wanneer hij haar even niet hoorde, stond hij van zijn bureaustoel op om haar te zoeken.

‘Voor een lege zaal spreekt zelfs de beste acteur alleen tegen zichzelf,’ schreef Philip.

De zin beviel hem uitzonderlijk, zelfs zo goed dat hij zich afvroeg wat er fout aan was. Helen had hem een toneelspeler genoemd. Soms maakte hij ruzie met haar om zijn gebrek aan concentratie te verbloemen.

Zo waren de laatste drie dagen verlopen. Hij had zes bladzijden volgeschreven zonder één verhelderende gedachte. Hij voelde zich kwaad en ellendig, vol twijfel aan zijn vermogen een beeld op te roepen waarvan hij intuïtief wist dat het goed was. Hij had

zin om luidkeels te klagen, zich te bedrinken en het dan opnieuw te proberen. Maar hij hield zich in. Hij was geen beginneling. Op een gegeven ogenblik zou het lijken alsof alles op z'n plaats schoof. Helaas leek het daar deze middag niet op. Hij belde Helen dat hij naar haar toe kwam, hoewel zij hadden afgesproken dat hij zou blijven werken. Maar hij wilde zichzelf kwellen, zoveel schuldgevoel opbouwen vanwege werkverzuim, dat hij straks met een razende vaart alles kon inhalen. Soms hielp dat.

Toen hij bij Helen arriveerde, stond zij zingend in de keuken. Omdat hij zulk uitbundig gedrag niet van haar kende, vroeg hij onmiddellijk wat er gebeurd was.

(Wat er gebeurd is, zei zijn moeder, kun je dat niet aan mij zien. Ben jij vijftien jaar met mij getrouwd en kun je dat niet zien? Hij heeft zijn huiswerk niet gemaakt, hij is met een brutale bek de straat op gegaan, hij heeft klitten gegooid op de visman zijn trui. Die vent is hier bovengekomen en dreigde alles kort en klein te slaan. Maar ik pik het niet meer. Meneer hier gaat naar een kostschool. Ik ben een fatsoenlijke vrouw in een fatsoenlijk huis. En nu stinkt het helemaal naar vis. Zijn vader begon te lachen.)

‘Lach jij maar,’ zei Helen.

‘Ik lach omdat je zingt.’

‘Je lacht omdat ik zo vals zing.’

‘Ik lach omdat ik van je houd.’

‘Ik weet niet of dat om te lachen is,’ zei Helen.

Hij wilde haar vragen wat er aan de hand was. Het vermoeiende proces doorlopen van uitvissen wat een ander je vertellen wil. Maar de schroom en kwetsbaarheid die dat verhinderen. En juist bij haar had hij deze moeizame gesprekken tot vandaag toe niet gekend!

‘Ik dacht dat je vrolijk was,’ zei hij.

‘Ik ben zo blij dat je je even uit je werk hebt kunnen losrukken voor mij.’

‘Wat is dat godverdomme voor onzin?’ riep hij kwaad.

‘Je had thuis moeten blijven,’ zei Helen. ‘Uit bekommernis om mij.’

Alsof je onraad kon waarnemen, in snel verspringende vormen, die zelfs op vlees konden lijken.

Ik wil het niet, dacht hij. Ik wil geen moeilijkheden. Maar hij kon dit huis niet spoorlags verlaten, nu het leek alsof zij hem niet zou tegenhouden.

Zij keek toe hoe hij het lamsvlees at dat zij gebraden had.

‘Vind je het lekker?’

‘Heerlijk, heerlijk, overheerlijk!’

‘Wil je onmiddellijk ophouden,’ riep zij. ‘Ik houd niet van die overdrijving.’

Maar hij hield ervan. Deed de dingen vaak overmatig. Schreef kleine verhaaltjes voor haar alleen, waarin hij zijn gevoelens van tederheid en opwinding met elkaar strijd liet leveren, in gestalten waarin zij hem moest herkennen. Hij nam haar mee naar de speelvelden van zijn jeugd. Liet haar kijken in zijn kinderkamer, waar tot dan toe niemand toegang had gekregen. Eenmaal schreef hij voor haar een verhaaltje over zijn verlangens, terwijl hij zich vrijwel gelijktijdig, tijdens het schrijven afrukte. Hij wilde haar het buitensporige laten blijken, om haar te tonen hoe uitzonderlijk zijn liefde voor haar was. Toch hield dit altijd ook zijn speels karakter: zolang ik dit doe, had hij geschreven, jaag ik de vergrijzing uit mijn achtertuin.

Hij kauwde het vlees bedachtzaam, zonder een po-

ging te ondernemen naar de smaak op zoek te gaan.

‘Waarom zeg jij eigenlijk dat je iets lekker vindt als het niet om te vreten is?’

‘Omdat ik steeds de waarheid spreek,’ zei Philip. ‘De waarheid luidt dat dit een smakelijk stuk vlees is.’

‘Iets te lang gebraden, vind je ook niet?’

‘Nee,’ zei hij bijna automatisch. ‘Eerder te kort.’

‘Laat het maar staan. Kom op, ik ruim het weg!’

‘Maar ik vind het heel lekker!’

‘Zeikerd,’ zei Helen. ‘Als je nog bij je vrouw gewoond had, lag het allang in de vuilnisbak.’

Hij wist niets anders te doen dan op te staan. Liep om de tafel heen en kuste haar. Eén moment van onbedachtzaamheid. Er zaten nog stukjes vlees tussen zijn tanden. Was het lekker? Wat kon hem het schelen. Er was iets met haar aan de hand. Zij hield het verborgen tot zij hem via omwegen hulpeloos aan de kant had.

‘Wil je me nu godverdomme zeggen wat er is!’

Zij keek hem verbaasd aan en begon opeens te lachen. Hij nam haar in zijn armen en knuffelde haar.

‘Je was net een koe,’ zei Helen even later. ‘Zoals je dat vlees zat te herkauwen.’

‘Lieve!ing, ik was niet in de stemming voor de haute cuisine.’

‘Ik moet mij altijd schikken naar jouw stemmingen,’ zei Helen.

‘Laten we geen ruzie maken om een karbonade.’

‘Lamsvlees was het,’ zei ze. ‘Zie je wel dat je je niet eens de moeite hebt gegeven het zelfs maar te proeven!’

Zij wilde hem weg hebben en dus wou hij blijven. Hij installeerde zich voor de televisie.

‘En nu dames en heren, de finale!’

Als kind was hij gaan staan, als hij die woorden hoorde, net zolang tot iemand hem weer op zijn plaats trok. Maar dat deed zij niet. En hij zat onderuitgezakt. De herinnering aan het mislukte werk speelde hem parten. Hij had een lichte hoofdpijn. Hij was er trouwens niet aan gewend dat iets hem niet meteen lukte. Grootheid betekent dat iets moeiteloos tot stand gebracht lijkt, schoot door hem heen. Had hij dat zelf bedacht, of had hij het ergens gelezen? Kon hij die twee nu al niet meer uit elkaar houden? IJverig als hij zich voordeed, was hij toch lui van aard. Het liefst rommelde hij de hele dag wat door zijn kamer om dan in een korte uitbarsting een tweetal bladzijden neer te schrijven die hem bevielen. Tobde hij daar nu echt mee? Hij keek naar Helen, die aan tafel zat en een muts haakte. Een muts! Die ging ze straks zeker opzetten als het winter werd. Nu was het trouwens april. En dan naast hem lopen met een muts op. Soms zou hij zich het liefst uit de omgeving van alle vrouwen terugtrekken. Een aardig huis aan zee. Uitzijken over de aanrollende golven. Het strand verkennen en een fles vinden waarin een brief ‘Ik zit hier op een onbewoond eiland. Heb mij teruggetrokken uit de wereld. Kom mij niet opzoeken.’ En daaronder naam, adres en een routebeschrijving.

Daar op de televisie was de finale aan de gang. Als je er goed over nadacht dan begon de finale van je leven op de dag van je geboorte. Vanaf dat moment was je voor ieder die dat wilde zichtbaar en eindig. Op het scherm bewogen zich mensen op een uitsloverige manier. Als hij naar ze keek begreep hij pas hoe ver teruggetrokken hij leefde. Daar hadden zijn ouders hem voor laten studeren! Zijn hoogleraren had-

den die neiging nog bij hem versterkt. Hoe knapper hij werd, hoe kleiner de groep die het nog aardig vond met hem om te gaan. Wat kon het hem schelen. Hij had nooit iets anders verlangd dan een bestaan waarin zo min mogelijk mensen hem konden volgen.

Nu leek dat hem onzin. Hij zou terug willen gaan naar de mensen die plezier hadden om de dwaze capriolen van hun gelijken daar op het scherm, die bereid waren zich uit te kleden voor een ijskast. Die zich uitkleedden terwijl zij hun truttige kleren aanhielden.

Zijn gevoelens waren vals en melig. Achter hem zat Helen. Hij bukte zich, pakte de knot wol en gooide die speels in de richting van het scherm.

Toen hij later op de avond haar huis verliet, nadat zijn onnadenkende gebaar de inleiding gevormd had tot een op steeds hoger toon gevoerd gesprek, probeerde hij de situatie waarin hij zichzelf gelaveerd had, te overzien. Waarom had zij uitgerekend deze avond gekozen om hem haar onrust te tonen? Nou ja, deze avond of een andere. Die dingen kwamen op een dag en altijd was er de gedachte dat het toevallig net vandaag niet had moeten gebeuren. Hij ging de laatste weken na. Niets schoot hem te binnen dat wrijvingen had kunnen veroorzaken. Dat was, binnen zijn ervaring, al meer dan voldoende reden om de vlam in de pan te jagen.

Hij werkte. Hij stond onder spanning. Hij had tegen zichzelf gezegd dat zij daar niet onder mocht lijden. Ieder beroep bracht zijn eigen ingewikkelde omstandigheden met zich mee. Wanneer hij werkte werd de buitenwereld kleiner. Hij zat achter zijn bureau en luisterde scherp naar geluiden. Het materiaal waarmee hij moest werken lag ongeordend in zijn hoofd.

Hij stond in het centrum van een wereld die vooralsnog geen vorm had. Dit was zijn kwetsbaarheid. Iedere verstoring bracht hem uit balans. Vaak probeerde hij weg te vluchten uit dat centrum, om zich onopgemerkt ergens aan de rand behaaglijk te koesteren in warmte en rust. Maar bij die poging vergat hij dat hij zichzelf niet kon ontlopen. Zodoende werd hij teruggetrokken naar het middelpunt, waarbinnen hij, in zijn narcisme, op andere momenten maar al te graag verbleef.

Waarom maakte hij het zich niet gemakkelijker, met zijn verbale talent? Op vele manieren kon hij schitteren, zonder zich uitzinnig te hoeven inspannen. Maar hij werkte aan een ingewikkelde structuur, waarin vele gebeurtenissen een plaats moesten krijgen. Hij zocht naar een bevrediging die niet om de hoek van de deur lag, maar elders, zelf moest hij uitvinden waar. Die speurtocht boeide hem, maar simultaan vonden de gewone gebeurtenissen van zijn leven plaats. Lichamelijke behoeften, gecombineerd met het ingewikkelde samenstel van spanningen in zijn geest, deden zijn hartstocht oplaaien en versterkten zijn razernij. Tussen de andere bewoners van zijn fantasie leefde een kind dat overal om aandacht schreeuwde. Dat de leukste in gezelschap wilde zijn. Dat om zich heen trapte wanneer het even niet met zorgzaamheid werd omgeven.

Volgens normale maatstaven was hij verwend. Maar wanneer iemand hem vroeg daar eens over na te denken, vond hij moeiteloos een vluchtweg naar het gebied waar hij koning keizer admiraal over zichzelf was.

‘Ben je alleen?’ had hij gevraagd op het feestje waar hij alleen was gekomen.

‘Waarom wil je dat weten?’ vroeg zij.
 ‘Zet je mensen altijd meteen op hun nummer?’
 ‘Ik vind je vraag opdringerig.’
 ‘Neem mij niet kwalijk. Dan hebben wij niets meer te bespreken.’
 ‘Jij bent toch die schrijver Greveling?’
 ‘Ach, weet je dat?’ had hij gevlaid geïnformeerd.
 ‘Ik heb nog nooit iets van je gelezen.’

Ergens op dezelfde avond kwamen zij elkaar weer tegen in de gang, bij de WC.

‘Is hij bezet?’ vroeg zij.
 ‘Hoe kan ik dat weten.’
 ‘Je staat toch te wachten tot hij vrij is?’
 ‘Ik durf niet aan de deur te trekken.’
 ‘Het slot staat niet op rood!’
 ‘Stel je eens voor dat er toch iemand op zit.’
 ‘Misschien wel iemand die alleen is,’ zei Helen.

Hij nam het zichzelf kwalijk dat hij naar haar toegetrokken werd. Onopvallend hield hij haar in het oog. In de menigte kwam hij soms even dicht bij haar. De gastheer vertelde hem hoe zij heette. Toen er nog maar weinig gasten over waren ging hij naar haar toe en zei dat hij haar eerdaags wilde bellen.

‘Wat wil je me vertellen?’ vroeg ze. ‘Kan dat hier niet?’
 ‘Misschien wel,’ zei hij. ‘Ik ben er niet zeker van.’
 ‘Waarom liep je de hele avond naar me te kijken?’
 ‘Ik ben me van niets bewust.’
 Zij begon te lachen.
 ‘Kom nou meneer Greveling. Je denkt toch toevallig niet dat ik gek ben!’
 ‘Dat heb ik geen moment gedacht.’

‘Goed,’ zei ze. ‘Als we nu samen nog iets drinken zal ik je daarna misschien mijn telefoonnummer geven.’

De laatste zin maakte dat hij zijn uitsloverige hang naar originaliteit in haar bijzijn verloor. Eigenlijk vond hij dat iemand zoiets clichématigs niet mocht zeggen. Maar dat interesseerde hem niet werkelijk bij haar.

Toevallig verkeerde zij in een positie die nauwelijks van de zijne verschilde. Teruggetrokken op zichzelf na een beëindigde verhouding. Een beetje bang om in het openbaar te treden. Bedacht op het feit dat mensen van haar positie gebruik zouden willen maken om haar een plaats te geven binnen hun eigen mislukking.

‘Philip,’ zei ze een paar dagen later. ‘Zou je als je er moeite voor wilt doen, niet alles wat door toeval kapot is gegaan kunnen herstellen?’

‘Alles?’

‘De dingen die belangrijk zijn.’

‘Ik denk dat het nog veel belangrijker is dat je de dingen die toevallig niet meer heel zijn, met rust laat.’

‘Weet je wat me ergerde,’ vroeg zij. ‘Dat ik iemand met wie ik geleefd heb binnen de kortst mogelijke tijd voor een ander inruil. Dat ik niet kan zeggen: ik heb iets geleerd, voldoende om een tijd alleen te leven. Als ik over die eindeloze opeenvolging van dingen denk, het ene dat plaats maakt voor het andere. God Philip!’ riep ze uit. ‘Als ik naar je gezicht kijk is het net of je gelooft dat het me echt wat kan schelen.’

‘Je moet goed naar me luisteren,’ zei ze, nog steeds in zijn geheugen. ‘Ik wil dat je goed naar me luistert. Ik krijg er steeds meer moeite mee dat niemand ooit wil luisteren. Als ik verstandig ben kan het me niets meer

schelen en luister ik alleen naar mezelf. Ik denk dat jij dat wel een beetje onzin vindt, hè Philip. Jij denkt dat gezeur van vrouwen komt me zo langzamerhand de strot uit. Ik maak me er wel eens kwaad over dat ik in een tussenstadium leef Op de grens tussen twee tijdperken. Of zou de macht die vrouwen nastreven iets voorbijgaands zijn en vallen we straks tevreden terug in de positie die we zo fanatiek bezig waren te verlaten? Ik denk niet dat we bereiken wat we hebben nagestreefd. De uitkomst van plannen verschilt van de opzet. Ik ben bij mijn vriend weggegaan omdat hij me steeds meer in een keurslijf perste. En dat terwijl ik mijn moeders korset nog rechtop in de badkamer heb zien staan. Ik heb altijd achter mijn mislukkingen aangerend. Ik ging bij mijn ouders weg toen ik nog voor onderwijzeres studeerde. Ik wou na een maand weer terug, maar dat kon ik vooral aan mezelf niet verkopen. Ik verliet de school als vaste kracht toen ik me erop betrapte dat ik steeds minder aandacht opracht voor kinderen, die toch niet van mezelf waren. Thuis hield ik mij aan een strenge discipline, omdat ik mijn vriend steeds moest aansporen te studeren. Ik voelde me een marionet die er elke dag een touwtje bij kreeg. En wat deed ik toen ik eindelijk weg durfde te gaan? Ik ontmoette jou. En ik moet je eerlijk zeggen dat je weinig inspirerend op mij overkwam, Philip Greveling. Met die lulvraag of ik alleen was. Maar nog geen vijf minuten later voelde ik me zo geveleid door deze speciale aandacht, dat ik bijna niet kon wachten tot ik je opnieuw kon spreken. Daarom ging ik achter je aan naar de gang. Als je me de WC had ingeduwd had ik me niet verzet. Zo mallotig voelde ik me die avond.'

‘Ik kan niet veel anders doen dan proberen mijn

eerste fouten nog een beetje goed te maken,' zei hij glimlachend.

Naar zijn mening was hij daar nog steeds mee bezig, met een gretigheid die geen hiaten kende. En omdat hij die wilde vasthouden en zijn eigen kaartenhuis al voelde wankelen, wilde hij nu niet van haar weggaan, al besepte hij de kracht achter dit verzoek. Daarom bewees hij haar de onmogelijkheid ervan. Radeloos beende hij door de kamer, met geen andere bondgenoot dan zijn tekortschietende logica. Hij stelde zich ook aan. Niets liet hij achterwege om haar van besluit te doen veranderen.

'Ik ga gewoon niet weg,' zei hij. 'Het is beter dat ik het je ronduit zeg.'

'Alsjeblieft Philip, geen scène!'

'Dit wordt de beste scène die ik ooit gemaakt heb!'

Zij trok haar schoenen aan.

'Als het je zoveel moeite kost dan zal ik zelf wel gaan.'

'Luister Philip,' zei ze even later. 'Ik ben gewoon een beetje moe. Je mag aan zoiets geen conclusies verbinden. Ik weet best hoeveel je om me geeft. Maar ik kan toch een terugslag hebben? Het komt misschien een beetje te snel op me af.'

'Wat dan?' wilde hij weten.

'Dat kan ik juist niet zeggen.'

'Als je het niet kunt verwoorden blijft het niet meer dan een gevoel.'

'Je hebt hoop ik toch niets tegen gevoel?'

'Wat komt er op je af?' vroeg hij. 'Je kunt toch wel een deel omschrijven van de dingen die op je afkomen?'

Zij haalde haar schouders op.

‘De hele wereld geloof ik.’

Hij begon te lachen.

‘Als de hele wereld op mij afkwam werd ik niet moe maar wel bang!’

‘Ik ben ook bang.’

‘Je hoeft niet bang te zijn waar ik bij ben.’

‘Wat is dat voor onzin!’

Hij voelde zich beledigd. Een mengeling van gekwetste trots en bezorgdheid om haar.

Zij stak haar hand uit en legde die op zijn knie.

‘Zullen we er nu mee ophouden?’ zei ze. ‘We kunnen er toch niets aan veranderen.’

‘Dat is juist wat me tegenstaat.’

‘Je hoeft het niet zo zwaar te zien.’

‘Je maakt me ongerust.’

‘Zo opeens?’

‘Wat bedoel je?’

‘Dat je opeens ongerust bent.’

‘Maar ik ben echt ongerust!’

‘Omdat je jezelf vijf minuten vrij geeft,’ zei ze. ‘Vijf minuten voor je ongerustheid.’

Naar huis rijdend had hij zin om risico's te nemen. Toen zijn banden door een bocht gierden, minderde hij snelheid en probeerde het stuur niet zo krampachtig te omknellen.

Hij zou die nacht alleen zijn met zijn stormloop op het onbegrip dat hem kwelde. Het vooruitzicht dat hij geen contact met haar kon maken, stuwde een mengeling van woede en wanhoop in hem omhoog.

[IV]

Nadat hij de auto op een vrije plaats niet ver van zijn huis geparkeerd had, sloot hij de portieren af en liep in de richting van zijn huisdeur.

Opeens waren er stemmen. Een langgerekte kreet.

Van twee kanten kwamen gestalten op hem afrennen. Voordat hij zelfs ook maar één afwerende beweging had kunnen maken, wist hij zich omsingeld. Iemand greep hem van achteren vast; hij voelde zijn schouders gevangen in een knellende omklemming.

Er trad een man naar voren die hij niet kende. Deze stelde zich recht tegenover hem op en spuugde hem in het gezicht. Het speeksel droop langs zijn brilleglas omlaag en drupte op zijn neus. Hij maakte een gebaar om zich los te rukken, maar degene die hem vasthield was zoveel sterker dan hij. Hij voelde een peut in zijn rug.

De man voor hem spuugde nog een keer.

Daarna zag hij van opzij een ander zijn gezichtsveld binnenkomen. Voor zover hij iets kon zien. Maar om die ander te herkennen had hij geen helder zicht nodig. Hij klemde zijn tanden op elkaar. Hij wist nu waarom ze hem hier hadden opgewacht. En toch kon hij dat niet helder overdenken. Het ging allemaal zo snel. Hij wilde zich neerleggen bij de situatie, maar tegelijk kwam er paniek in hem omhoog. Het leek of ook zijn reacties van verschillende kanten op hem neerstreken en een gevecht aangingen wie binnen

hem de overhand bemachtigde.

Hij stond daar. Zijn hersens zochten naar iets passends voor de situatie die hem onbekend was. Maar het was niet nodig. Alles ging vanzelf. De man die voor hem stond kromde opeens zijn rug en stompte hem met alle kracht die in hem was in zijn maag. Het was of er iets brak, of al zijn organen zich samenpersten om daarna met een enorme veerkracht naar buiten te barsten. Zijn mond viel open. Hij stootte een gesmoorde kreet uit, of was het niets anders dan gereutel? Zijn oren begonnen te suizen; hij zakte in elkaar.

‘Je gaat eraan!’ zei de man, voordat hij nogmaals toestootte.

Hij wist niet of ze hem loslieten dan wel vasthielden totdat hij op de grond lag. Zijn bril gleed van zijn neus. Hij zag hoe iemand er zijn voet op zette en het glas vergruizelde. Eerst probeerde hij te vechten tegen de constante pijnstroom, die nog toenam. Daarna gaf hij over.

‘Weet je waarom dit gebeurt Greveling?’

Philip richtte zijn hoofd op en zocht de man die had gesproken. Zijn gezicht zat onder het braaksel. Automatisch kneep hij zijn ogen samen om iets te kunnen zien. Door de vernietiging van zijn bril hadden zijn belagers zichzelf tot schimmen gereduceerd. Maar tussen die vage figuren was er toch een die hij kende. Dat was Louis Vlasman.

‘Weet je waarom dit gebeurt Greveling?’

Hij wist het. Maar hij kon niet reageren, niet eens knikken of zijn hand opheffen. Het kostte hem moeite zijn hoofd opgericht te houden. Hij staaarde, zonder dat hij zich er van bewust was dat dit ook een soort reactie was.

‘Als je de politie waarschuwt,’ zei de man, wiens

voet naast zijn hoofd stond, ‘dan weten we je thuis te vinden.’

Opeens was zijn woede terug, ondanks de pijn. Hij wilde opspringen om die ander te raken waar hij kon. Hem vernietigen. Die gedachte kwam heel helder voor zijn geest. Maar hij was machteloos. Zijn lichaam deed niet mee. En de strijdbare gedachte gleed even snel uit zijn geheugen weg als hij was opgekomen. Even leek het of hij zou gaan huilen. Maar een waardigheid die nu misschien misplaatst was, belette dit.

Met één welgemikte schop kon de man naast hem zijn kaak verbrijzelen. Hij wist niet wat ze verder met hem wilden doen, maar hij voelde er geen angst voor. Nu hij niet kon huilen leek het of iedere emotie verdween.

‘Als ik nog iets van je tegenkom in een of ander blad,’ zei de man, ‘dan weet je de gevolgen.’

Philip zag hoe de voet die naast zijn hoofd stond, verdween. Hij richtte zich een beetje verder op, hoeveel pijn dat ook deed. Nu kreeg hij de hele groep van zijn aanvallers in zicht. Zij trokken zich terug, keerden zich om en liepen daarna met snelle passen weg, met Vlasman in hun midden.

Moeizaam lukte het hem rechtop te gaan zitten. Het was maar twintig meter tot zijn huisdeur. Als hij eerst maar binnen was. Er bevond zich niemand in de straat, hetgeen zelden voorkwam. Hij dacht dat het omstreeks half een moest zijn. Zijn maag deed nog steeds pijn, maar toch leek het of dat minder werd. Toen hij even had gezeten kostte het niet zoveel moeite meer om te gaan staan. Vooral het ademen was nog pijnlijk. Nu pas kwam hij tot het volle bewust-

zijn dat zijn kleren vol braaksel zaten. De zure stank hing aan zijn lichaam, maar maakte hem niet opnieuw misselijk. Hij herinnerde zich dat hij zojuist bijna gehuild had. Die gedachte begon hem al te ergeren. Hij wilde zo snel mogelijk naar huis om Helen op te bellen. Misschien ook de politie. Als hij erover nadacht wat hij allemaal moest doen, overspoelden de gebeurtenissen van daarnet hem met hernieuwde kracht. Hij werd bevangen door een duizeling en hield zich tegen een muur in evenwicht. Zijn huis naderde langzaam, maar gestadig. Hij haalde dieper adem en bemerkte dat het ging. Een deel van zijn coördinatievermogen keerde terug en gaf hem genoeg kracht om de trap te beklimmen. Wel trilde hij over zijn hele lichaam. Deze weerslag van de schok die hij doorstaan had kon hij met geen mogelijkheid tegengaan.

Toen hij voor de toegangsdeur tot zijn verdieping stond, kon hij de sleutel niet vinden. En toch had hij de buitendeur daar zojuist mee geopend. Hij voelde zich koud worden, vervolgens begon hij te zweten. De sleutel bleek daarna gewoon in de zak van zijn jack.

In de gang ontdeed hij zich zo snel mogelijk van zijn kleren. Hij liep naar de spiegel in zijn slaapkamer en bekeek zichzelf. Op zijn besmeurde gezicht na, viel er weinig te zien. Voor het eerst sinds hij van de straat was opgestaan, merkte hij dat hij zijn bril was kwijtgeraakt. Hij liep tot vlak bij de spiegel en keek zichzelf in het gezicht. Wallen onder de ogen, niet jong meer.

Even speelde hij met de gedachte achter zijn schrijfmachine te gaan zitten. Maar zijn overvallers zouden hem daar toch niet zien.

Hij liet het bad vollopen en waste zijn gezicht.

Hierna belde hij Helen.

[V]

Toen Philip besloot te gaan meewerken aan het weekblad *Wereldvisie*, begreep hij dat hij daarmee de ontwikkeling van zijn schrijverschap in de waagschaal stelde. In plaats van zich terugtrekken en al zijn tijd besteden aan het schrijven van voor zijn leven essentiële boeken, begon hij aan een versnippering die vele anderen had geveld. Daarmee verstoorde hij een evenwicht dat hij met veel moeite tot stand had gebracht en tot dan toe met zorg had gekoesterd.

Na zijn afstuderen had hij een paar jaar als leraar geschiedenis voor nooit meer dan de halve werktijd op een middelbare school gewerkt. Hoewel het bewaren van de orde hem eenvoudig afging en het hem vaak een voldaan gevoel gaf wanneer hij maatschappelijke bewegingen in het verleden kon verluchten met spannende voorvallen, bespeurde hij toch al spoedig in dit optreden als leraar een beperking die hem steeds meer begon te ergeren. De school vormde een miniwereld, bevolkt door leraren die stuk voor stuk de sporen droegen van hun voortdurende omgang met onvolwassenen. Sommigen boden lang weerstand en vergaten de school wanneer ze naar huis reden. Het merendeel van zijn collega's was vergeten hoe de normale wereld eruitzag. In die normale wereld hadden zij moeten omgaan met gelijken, sterkeren soms. Moesten zij zich waarmaken, maar hoefden zij niet altijd het voorbeeld te zijn. Werden zij niet

ieder jaar op een stereotiepe wijze uitprobeerd door kinderen die ze bij tijd en wijle het liefst met een bijl tegemoet waren getrokken. Als in de volwassen wereld een vrouw hen uitdaagde konden zij zelf beslissen of zij daarop in wilden gaan. Op school waren het altijd kleine meisjes, die ze hun baan konden kosten. Een aantal van zijn collega's vond hij gewoon een beetje vreemd. Ze praatten voortdurend over hun leerlingen; de nieuwste roddels waren hun bekend. De leraarskamer had het meeste weg van de Privépagina in De Telegraaf, maar de sterren die de revue passeerden zaten in 5A of 6B, hadden puisten of waren nog maagd. Goiden als dat zo uitkwam met krijtjes en rookten een half uur later een joint.

Waarom mochten leraren alleen zijdelings laten merken dat zij kinderen haatten? Zij moesten zich ernstig voordoen, maar als het al eens met een klas tot een gesprek kwam, voelden zij zichzelf niet goed wijs.

Al gauw trad er een subtiele verstoring op van het vermogen de werkelijkheid waarin zij leefden te analyseren. Zij kwamen te veelvuldig in aanraking met menselijk gedrag in onvolgroeide staat. Hoe ouder zij werden, hoe meer ze daar zelf door werden aangetast. Zodoende was een leraarskamer niet alleen een roddelcentrum, maar ook een bewaarplaats van in het vak vergrijsde figuren, die dezelfde recalcitrante trekken vertoonden als de kinderen die ze moesten opvoeden. Van dit laatste kwam zelden iets terecht. Opvoeden bestond uit een van straf doordrenkte poging eigen denkclichés net zolang door te drijven tot iedereen te murw was om er over na te denken.

Hoewel de jongere leraren, die de scholen waarop Philip les gaf in overvloed telden, meestal optimisti-

scher waren dan hun voorbeelden, hield hij het op een gegeven ogenblik in dit milieu niet meer uit. Geruime tijd daarvoor was zijn eerste roman verschenen, die matige tot aardige kritieken had gekregen en slecht werd verkocht. Een jaar later volgde een tweede boek, dat een bescheiden doorbraak betekende en een betere verkoop kende. Met het kleine inkomen van zijn vrouw erbij kon hij ruimschoots leven en lang met vakantie gaan. Geregeld publiceerde hij nieuw werk.

Zijn vrouw was er de oorzaak van dat hij het door hem beminde evenwicht moest verstoren. Nadat zij tijdens het laatste jaar van zijn studie waren gaan samenwonen, trouwden zij zodra hij een baan als leraar had gevonden. De eerste tijd vond hij het voortdurend samenzijn bijzonder aangenaam, ook al omdat hij het zich gemakkelijk liet aanleunen dat er in materieel opzicht voor hem werd gezorgd. Er gebeurden echter dingen die hij niet voorzien had en die zijn huwelijk op een gegeven ogenblik veranderden in een fuik, waaruit hij eerst niet probeerde te ontsnappen.

Alice wilde ophouden met werken als secretaresse omdat zij een kind wilde. Opeens zag Philip nog meer lesuren in het verschiet, maar vooralsnog leek het hem ongepast daarover te klagen. Toen besloot Alice haar baan aan te houden tot zij zwanger was. Dit laatste liet op zich wachten. Zij liet zich onderzoeken door een gynaecoloog, die meedeelde dat alles volstrekt in orde was. Toen zij thuiskwam deelde zij plotseling mee dat zij geen kind meer wilde. Philip begreep niet waaraan hij dit geschenk te danken had, belde de arts en hoorde van deze niets anders dan dat hij het maar vlijtig moest blijven proberen.

Hij had door moeten zetten, maar liet het onder-

werp voor wat het was. Hij dacht dat alles vanzelf goed zou komen, maar hij vergat dat zijn rol daaruit moeilijk kon worden weggedacht.

Toen de zaken tussen hem en Alice een jaar later in een steeds hoger tempo fout gingen, probeerde hij er wel over te praten. Maar het onderwerp was inmiddels taboe. Zij geraakten in een maalstroom van tegenstrijdigheden. Alice verweet hem een steeds geringere aandacht voor haar bezigheden. Hij wilde weten wat zij van hem verlangde. Zij antwoordde dat hij dat zelf moest weten, dat er iets met hem niet klopte als zij moest gaan aangeven wat zij wilde dat hij deed.

Het belangrijkste was dat hun verhouding voorbij leek te flitsen, steeds sneller, in ieder geval onontkoombaar. Kleinigheden nog slechts zorgden voor ruzie. Aan de waarschijnlijk elementaire dingen waren zij allang voorbij gegaan. Op een zeker ogenblik was hij uitgeput. Hij kon wel hele dagen slapen. En hij ontvluchtte het huis. In die dagen vond Alice een vriend, die haar met raad en daad bijstond. Hij adviseerde haar hoe zij haar huwelijk kon redden. Zelf had hij er belang bij dat zijn adviezen de mist ingingen.

Zij waren waarschijnlijk te jong toen zij trouwden, nog niet toe aan het aanvaarden van elkaars eigenaardigheden. Toen de rechter de scheiding had bekrachtigd, begreep Philip niet in het minst hoe het zo gekomen was. Dwangmatig dacht hij daar steeds fanatieker over na. Schreef voorvallen op die hij zich herinnerde. Dat waren pijnlijke momenten. Vellen vol tegenspraak, beledigingen, hartstochtelijke liefdesbetuigingen en woede-uitbarstingen kwamen in een map. Daar stond te lezen over de niet erg opwindende verhouding met een ex-leerlinge, opgezet als wraakneming nadat hij Alice had betrap met haar vriend.

Kinderachtig gedrag, geschikt voor de brandstapel. Maar hij bewaarde zijn aantekeningen voor later. Zo leek het of hij dit alles alleen had doorgemaakt om er over te kunnen schrijven. Maar die gedachte stond hem niet aan. Hij voelde zich ontheemd en niet in staat om te werken.

Toen hij na afloop over zijn huwelijk nadacht zag hij zichzelf en Alice als twee mensen die op elkaar reageerden, zonder erover na te denken waarom zij dat deden. Alles ging intuïtief. Voor de mislukking had hij precies één armzallig gegeven in handen: een niet tot stand gebrachte zwangerschap. Maar er moest meer gebeurd zijn, dat hij niet herkend had. Onderhuids woekerde iedere misstap voort. Wel wist hij dat hij steeds moeilijker tegen haar stemmingen kon, de voortdurende verwijten die zij hem maakte. Maar als hij daar over nadacht begreep hij dat dit toch niet van overwegend belang was. Hij zocht naar de kern, de reden van hun liefde. Toen hij daar geen oplossing voor kon vinden, legde hij zich daar misschien te vlug bij neer.

Uiterlijke omstandigheden stuwden hen voort, dreven de scheiding door, verhaastten het definitieve afscheid.

Een maand na de scheiding ontving hij een erfenis van twee en een halve ton. Alsof de heengegane tante, die nooit getrouwd was, hem onbewust iets wilde vergoeden voor wat Alice hem had aangedaan. Van het geld kocht hij een etage en richtte zich in, waarbij hij via het aanbrengen van zoveel mogelijk comfort probeerde de lasten van het alleen zijn te verlichten.

De eerste tijd onderging hij op geregelde tijden de opluchting dat hij nu niet meer iedere dag met ruzie

hoefde te besluiten. Toen de wankelende basis van deze periodieke luchthartigheid aan de oppervlakte begon te komen, ontmoette hij Helen. Zodoende kreeg hij nauwelijks tijd om de gevolgen van zijn scheiding in zich te laten doorwerken.

Doordat Alice de hypotheek op hun huis had overgenomen, hoefde hij zich materieel niets te ontfemen. Toen hij ging rekenen werd hem duidelijk dat hij ook zonder leraarschap gemakkelijk in leven kon blijven. Hij besloot onmiddellijk de school aan het einde van het jaar vaarwel te zeggen. Als hij die beslissing nu niet nam, kwam het er nooit meer van.

In ieder geval had hij een medewerkerschap aan *Wereldvisie* niet nodig. Wel verschaftte het geld hem de mogelijkheid een paar dingen te doen die hij anders had moeten nalaten. Meewerken aan het blad was een kwestie van luxe en daarin lag de verleiding voor een schrijver die wellicht beter zijn integriteit kon hoeden.

Wilde hij wel in een populair blad spitse, ironische stukjes schrijven?

Hij stelde voor zichzelf vast dat hij het wilde. Verder had hij geen zin er lang over na te denken. Het beoefenen van één genre beviel hem al een tijd niet. Afwisseling en een groter publiek trokken hem aan. En hij kon er altijd weer mee ophouden.

Aarzelend begon hij aan zijn taak. Hij was er ook weer niet zeker van dat hij het lang volhield.

Nadat Philip een drietal korte beschouwingen had geschreven waarin hij op voor hem ongekennd felle wijze een paar voor de hand liggende maatschappelijke curiositeiten door de molen had gehaald, belde de hoofdredacteur om hem te complimenteren. Hij prees

de originaliteit die hij, in tegenstelling tot de maker, in de stukjes aangetroffen had. Ook de stilistische lenigheid was hem uitstekend bevallen. Verder verzekerde hij Philip dat hij kon schrijven wat hij wilde. Zolang hij ervoor zorgde dat hij het zout in de pap was, zou de redactie er voor waken dat de pap in z'n geheel niet te bitter werd.

Philip zocht naar een onderwerp waarover hij echt iets wilde zeggen. Gedeeltelijk vond hij dat voor zijn vierde stuk in *Wereldvisie* zelf.

Bij het doorbladeren van het tweede nummer van april, waarin hij zelf een badinerende beschouwing had geschreven over het slecht functioneren van de spoorwegen (zelf reisde hij altijd per auto), zag hij een foto over bijna de gehele lengte van de pagina van een man die hij herkende. Onder de kop 'Voormalig studenten-activist wil een guerrilla in de Lage Landen' stuitte hij vervolgens onmiddellijk op de naam Louis Vlasman.

Het stuk was geschreven door Herbert van Roon, een vaste medewerker van het blad.

Toen Philip het stuk aandachtig begon te lezen, kwam hij een aantal dingen tegen die ongetwijfeld niet klopten en in ieder geval zwaar overdreven waren. Hoewel Van Roon waarschijnlijk zijn best had gedaan de gegevens die hem ter beschikking stonden zo getrouw mogelijk over te brengen, had hij er een samenhang in gebracht die betwijfeld kon worden. Mocht het onverhoopt toch waar zijn wat hij schreef, dan was Vlasman een gevaarlijke gek die zorgvuldig in de gaten gehouden moest worden.

Vlasman kwam uit het stuk naar voren als een eigentijdse variant van Raspoetin, in zijn manier van

optreden die zich al tijdens zijn studententijd had aangekondigd:

‘Niet alleen vrouwen hadden oog voor de fors uitgevallen student met de vlammeende ogen, die zo goed kon uitleggen wat er allemaal verkeerd was in de wereld. Volgens ooggetuigen versmaadde Louis ook geenszins op z'n tijd een jongerejaars van het mannelijk geslacht. Misschien kwam dit mede door de drugs, die hij, het zij gezegd, zeer sporadisch gebruikte.’

Zo ging het nog een tijdje door. Vlasman kreeg alle uitwassen in de schoenen geschoven waarover media als *Wereldvisie* zich zo druk maakten. De reportage begon Philip al snel te vervelen. De vergroving in het verhaal stond te ver van hem af. Bovendien wist hij uit eigen, weliswaar summiere, ervaring met Vlasman, dat het verhaal over die vlammeende ogen niet waar was. Ook had hij nooit iets horen verluiden over contacten met jongens.

Nadat Vlasman's onhebbelijkheden breed waren uitgemeten, vervolgde Van Roon zijn stuk met een verklaring voor zijn besluit ‘al deze onaangename dingen te onthullen’.

‘Waarom besteden wij zoveel aandacht aan Vlasman? Omdat hij ons een interview weigerde? Dat is niet de reden. Omdat hij slachtoffers maakte onder studenten en docenten, van wie hij er een het vuur zo na aan de schenen legde dat hij met ziekteverlof moest worden gestuurd? Ach, wanneer het daarom ging zou dit blad iedere week uitpuilen van dergelijke gevallen. Of ligt de werkelijke reden in het feit dat Vlasman nog steeds een agitator is, die onder de valse vlag van het anarchisme in bepaalde Amsterdamse cafés fluistergesprekken voert over de omverwerping van onze maatschappij?’

Ook dat laatste was de reden niet, volgens Van Roon.

‘Nee,’ schreef hij pathetisch, ‘wij schrijven hier over Vlasman omdat wij gegevens in handen hebben gekregen dat zijn bemoeienissen verder gaan dan het organiseren van demonstraties en het uitdelen van plaagstoten tegen de politie.’

Welke waren die bemoeienissen dan?

Daarover wilde Van Roon niet meer dan enkele suggesties kwijt, maar de bron waaruit hij putte noemde hij volstrekt betrouwbaar. Zo was hij te weten gekomen dat Vlasman contacten met de wapenhandel onderhield. Wat dit voor consequenties had, liet Van Roon liever ter onderzoek over aan de ‘bevoegde autoriteiten’.

Omdat hij de bewijslast zo handig van zich afschoof, vond Philip het stuk onaanvaardbaar. Hij schaamde zich ervoor dat hij meewerkte aan hetzelfde blad. Een ogenblik dacht hij er zelfs over deze medewerking te beëindigen, maar het rellerige, definitieve karakter van een dergelijk besluit stond hem tegen. Toen hij het stuk nog eens las, kwam hij op het idee het in zijn column te parodiëren. Op die manier kon hij zich distantiëren van Van Roon en tegelijk de nadruk leggen op zijn eigen onafhankelijke positie. Hij begreep wel dat hij zijn aanblijven daarmee goedpraatte, maar bij nader inzien vond hij de zaak ook weer niet ernstig genoeg voor al te veel tamtam.

Hij ging achter zijn schrijfmachine zitten en schreef in één adem een persiflage op het stuk. Daarbij koos hij voor een vorm van overdrijving. Hij schetste een Louis Vlasman die docenten-schofferend rondging, spuitend, slikkend en zwaaiend met pamfletten. ‘Natuurlijk had hij na zijn afstuderen genoeg van het vod-

dige papier waarop hijzelf en andere grote lichten hun brandbrieven stencilden. Niks brieven meer: brandbommen! En zo werd Vlasman een van de grotere wapencollectieuren van onze tijd. Hadden ze hem maar geen beurs moeten geven om geschiedenis te studeren. Wie daar niet goed bij uitkijkt vereenzelvigd zich maar al te gauw met alle grote warhoofden die bovendrijven in de trog van het verleden.’

De tekst die Philip afleverde moest vernietigend zijn voor de manier van werken van Van Roon. Maar hij had buiten zichzelf gerekend. Achter de voor de hand liggende grappen, schreef hij over de veilige wereld die door toedoen van figuren als Vlasman tot een einde was gebracht. Dit was de wereld van de oude universiteit, met autoritaire hoogleraren en de pretentie van intellectuele elite. Toen studenten, als kortstondige nieuwe machthebbers, de zaak hadden overgenomen, gooiden ze in hun renovatiedrang een aantal waarden overboord waarvan toen vrijwel iedereen het erover eens was dat die moesten verdwijnen. De universiteit veranderde in een markt. Wie het hardst schreeuwde kreeg de meeste kijkers bij zijn kraampje. Iedereen die zichzelf respecteerde stormde vooruit, een stapel alternatieve studieboeken onder de arm. Er werd harder gewerkt dan ooit, maar voor degelijkheid was er geen plaats meer. Tussen de studenten liep een groep rond die studeren gelijk stelde met anderen hun wil opleggen.

Bij het schrijven werden de herinneringen aan Vlasman en de mentaliteit waarvoor hij stond, steeds sterker. Wat Philip indertijd had nagelaten, zijn stem verheffen, wilde hij opeens nu. Dat kwam ook omdat hij een aantal dingen nu pas inzag.

Achteraf besefte Philip dat zijn motieven bij het

schrijven van de parodie op Vlasman niet zuiver waren. Hij wilde twee vliegen in één klap slaan, maar de manier van schrijven van Van Roon interesseerde hem uiteindelijk geen pest.

Ook in Philips handelwijze school sensatiezucht: Vlasman was iemand die hem dwarsgezeten had. Hij had zich nooit verzet, voor een deel ongetwijfeld uit lulligheid. Nu Vlasman door Van Roon aan de lezers van *Wereldvisie* werd opgediend, kon hij de aandrang niet weerstaan hem aan te snijden en in moten te verdelen.

Misschien hadden Vlasman en zijn vrienden dit laatste als geen anderen begrepen. Omdat Van Roon voor ieder weldenkend mens uitsluitend een sensatiezoeker was, kon het effect van zijn artikel nooit meer dan gering zijn. Weliswaar portretteerde hij Vlasman volstrekt negatief, deze tekening had toch ook iets van een hommage. Hij maakte van Vlasman een karikatuur. Uiteindelijk is iedere karikatuur het bewijs dat de werkelijkheid te ingewikkeld is voor een alles omvattende weergave. Waarom zou Vlasman niet gelachen hebben om de zo duidelijk mislukte interpretatie van zijn leven? Straks was hij er nog trots op dat hij inmiddels te boek stond als een geslaagde en staatsgevaarlijke revolutionair.

In Philips visie pakte dit anders uit. Hij hoonde Vlasman om de mislukking van zijn plannen de wetenschap te hervormen, de universiteit te veranderen en vandaaruit de maatschappij. Hij had Vlasman ook kunnen neerzetten als een man wiens poging een vastomlijnde wereld in beweging te zetten helaas mislukt was. Maar zijn afkeer van de Vlasman was daarvoor te groot. Wat representeerden zij, achter al hun schreeuwerig gebrachte plannen, anders dan rancune

en gebrek aan stijl? Hij beseftte dat die laatste uitspraak vooral iets over hemzelf zei. En dat er mensen waren die hem daarom niet mochten, die dachten dat hij er op uit was alleen zijn eigen wereld te verdedigen. Maar het was anders. Vlasman viel hij aan vanuit de nooit aflatende angst voor bevlogenen met een mes tussen hun tanden. Hij had dat mes zien blikkeren. Toen heette het debat. Maar het sneed subtiliteiten af. Het beschreef cirkels in het luchtledige, waarvan Vlasman wilde bewijzen dat het gevuld was met ideeën. In al die opschepperij had Philip nooit geloofd. Dat kon een gevolg zijn van zijn aangeboren scepsis. Maar het was vooral het gemak geweest waarmee Vlasman en zijn geloofsgenoten hun tegenstanders de mond snoerden en belachelijk maakten, dat hem tegenstond.

Nu deed hijzelf niet anders. Uit behoefte aan wraak. Het zout dat hij in Vlasmans wonden kon wrijven lag in grote hopen klaar. Want Vlasman was blijven steken. Hij had door de medewerking van een bevriende docent een doctoraal diploma gekregen, terwijl de rest van de staf tevergeefs opponeerde. Maar hij had met de hem daardoor geboden mogelijkheden iets voor anderen te betekenen, niets gedaan. Een schimmige revolutionair, politiek ontoerekeningsvatbaar wanneer hij Van Roon mocht geloven.

Hoe vervaarlijk zij zich ook opstelden, op een dag werd onomstotelijk duidelijk dat de Vlasmans tot de halftalenten moesten worden gerekend. Misschien bestond hun dreigende aanwezigheid in het gegeven dat zij zich alsnog wilden waarmaken op een voor iedereen duidelijke manier.

Philip nam, al schrijvend, Vlasman serieus. In de

parodie op het parodiërende stuk van Van Roon, schilderde hij Vlasman af als een mislukkeling. Een droevige figuur, die om bespotting vroeg. Hij confronteerde Vlasman met dat wat hij zelf opriep. Alleen het mededogen ontbrak. Hij gaf Vlasman een trap na, zonder ook maar één moment te denken dat dit repercussies kon hebben voor hem.

Zo was Philips stuk een afrekening.

Daarmee kwamen ze hem confronteren, toen ze in het donker niet Van Roon opwachtten, maar hem. De hofnar van *Wereldvisie*.

[VI]

Om half zeven ontwaakte hij. Een half uur lang dwong hij zichzelf in bed te blijven, maar het ongedurige gevoel waarmee hij wakker was geworden werd erdoor verergerd.

In de huiskamer wist hij niet wat hij moest doen. Hij keek naar buiten en zag vrijwel geen mensen. Het licht scheen hard en koud naar binnen, ver op de achtergrond hoorde hij het krijsen van een tram. Hij ging zijn kamerjas halen, zocht zijn pantoffels en opende de buitendeur van zijn verdieping om de krant te gaan halen. Nog bovenaan de trap kwam de gedachte bij hem op dat ze beneden op hem wachtten bij de brievenbus. Uit alle macht verzette hij zich tegen deze voorstelling, maar de paniek kon hij niet verdrijven. Toch zette hij door. Het besef dat hij metterdaad zijn tanden op elkaar klemde, gaf hem een belachelijk gevoel. Hij voelde de neiging opkomen snel de krant door te bladeren, op zoek naar een bericht over het gebeurde. Toen hij even later opzettelijk langzaam de bladen omsloeg onderging hij dezelfde spanning als bij het doornemen van vrijdagedities op recensies over een zojuist van hem verschenen boek.

Hij vouwde de krant op en liep naar de telefoon om zijn vader te bellen. Hij was het nummer opeens kwijt. Zijn agenda moest op het bureau liggen. Maar die kon hij niet meteen vinden. Een uitputtende woede kwam in hem op, omdat er zoveel dingen gebeurden die hij niet in de hand had. Hij ging naar de

krantenbak en pakte *Wereldvisie*, met het artikel van Van Roon. Vervolgens keek hij naar zijn eigen stuk. Tijdens het sprongsgewijze lezen kwam de tevredenheid over hem die hij altijd onderging wanneer hij een tekst las die hij stilistisch geslaagd vond. Maar hij kon niet voorkomen dat het beeld van Vlasman in zijn geest verscheen en de woorden overschaduwde die hij geschreven had. Zo zag hij zichzelf terug in de donkere straat en luisterde tegen wil en dank naar het geknisper van het brilleglas. En op een directere manier dan de vorige avond deed de vernedering hem pijn, nu hij niet meer alleen op overleven was gericht. Hij kon zich niet losrukken van de gedachte dat hij dit nog eens moest doorstaan, dat anderen over hem beslisten; dat hij niet kon weggaan, eisen stellen, hen uitlachen. Dat hij te verbouwereerd was om iets terug te doen.

Had het hem meer bevrediging gegeven wanneer hij zich half dood gevochten had en bijgekomen was in het ziekenhuis? Hij wist het niet. Hij was niet toegekomen aan de gedachte aan verdediging.

Hij voelde zich een ding, waarmee iets gedaan was.

Zijn aanvallers kwamen hem hun vuisten tonen toen zij vonden dat er voldoende met taal was gespeeld.

Hij zag Vlasman, met zijn ondoorgrondelijke blik. Op de achtergrond. Een leider die zijn manschappen dirigeerde. Of een lafaard, die dommekrachten had gevonden voor het vuile werk.

Ook zag hij zichzelf op de grond liggen. De geur van braaksel dreef zijn neus binnen en opnieuw moest hij zich teweerstellen tegen de opkomende paniek.

[VII]

Uiteindelijk had hij dit op dezelfde manier afgewerkt als de andere dingen in zijn leven. Wat dat betreft was er geen verschil tussen de aanslag van Vlasman en zijn huwelijk met Alice. Mensen kwamen zijn huis binnen en wilden weten hoe hij over het gebeurde dacht. Hij was een middelpunt, het zonnetje, alleen de warme gloed ontbrak deze keer. Hij zag er imposant uit in het blauwe pak dat hij had aangetrokken. Het straatvuil van de vorige avond omgezet in de gestrengheid van het formalisme. Toen hij aan het ontbijt zat kwam er een gevoel over hem alsof hij een krijgsplan moest verdedigen. In zijn eigen huis had hij de zaken perfect onder controle.

Alleen: waarom trok hij Helen tegen zich aan en vleide hij haar op een sentimentele manier? En misschien kon hij een antwoord verzinnen op de vraag waarom hij haar over zijn juffie op school wilde vertellen. Een kordate vrouw die hem zijn werk liet overschrijven omdat hij links was en met de rug van zijn hand door de natte inkt veegde. Ik weet best waarom ik dat verleden bovenhaal, dacht hij. Niet elke sentimentaliteit is uit den boze.

Dit was een ogenblik voor herinnering en bezinning. Met zijn hoofd tegen Helens buik betekenden ze overgave. Het superieure in hem, de moeiteloos tot stand gebrachte orde van zijn wereldbeeld, had Vlasman lek getrapt. Dit was wat er echt aan de hand was,

een aangeschoten man die zich moest hernemen.

‘Toen ik daar op school zat,’ zei hij, meer tegen zichzelf dan tegen degene die zo haar best deed hem het volle pond te geven. ‘Toen ik in het speelk wartier altijd de rol van koning Achab moest vertolken, vielen de jongens me ook wel eens aan. 's Morgens vertelde de juffrouw uit de bijbel en in de pauze speelden wij haar verhalen na. Maar altijd kozen wij voor de slechtste, de wreedste. Zonder dat ik ook maar iets begreep van de seksuele dimensie in het verhaal van deze Achab en zijn schone koningin Izebel, die in directe lijn afstamde van de slang en zo de oermoeder van alle onbetrouwbare en eigenzinnige vrouwen werd, speelden wij jongetjes dag in dag uit die trouweloze geschiedenis na. En ik, altijd moest ik Achab zijn. Ik zat in een hoek van de speelplaats op een soort troon, gemaakt van baksteen. En vandaar zond ik mijn ruiters uit. Soms kwam er een vijandelijke stam en dan moesten we vechten. Maar dat kon ik niet. Pietje Groenendijk, zijn naam zal ik nooit vergeten, was een klein vechtersbaasje dat als enige van onze klas Dick Bos-boekjes van thuis kreeg. Hij kwam uit een merkwaardig gezin. Zijn moeder was veel ouder dan zijn vader. Daarom ook had hij verschillende tantes, naar wie zijn vader hem op zaterdagmiddag meenam en die hem voorzagen van snoep. Rollen snoep had die jongen steeds bij zich. Frujetta. Ken jij die naam? In de schaarste van die tijd. Onze grootmoeders kochten die rolletjes voor op schoolreis. Op die dagen ging Pietje Groenendijk gebukt onder een lading kleverige waar die de juffrouw hem probeerde te ontfutselen. Onder het mom dat het niet eerlijk was. Maar Pietje stopte die rollen in zijn onderbroek, waar de juffrouw niet bijkwam. Zijn tanden waren zwart.

En hij wilde altijd vechten. Op een dag wachtte hij mij op na school. ‘Jou moet ik nog eens hebben’ riep hij, een soort strijdkreet die ik hem zo vaak al had horen herhalen. En vervolgens sprong hij op mijn rug. Ik was een slanke jongen, met een fondsbrilletje. Zo slap als een vaatdoek. Hij sprong op mijn rug en toen knakte er iets. Ik zakte door mijn knieën en begon te huilen. Daarna rende Pietje weg. Maar ik kon niet meer opstaan. Opeens stond de juffrouw naast me en vroeg wat er gebeurd was. Ik wilde haar vertellen wat hij had gedaan, omdat ik behalve bang ook kwaad op Pietje was. Maar toch deed ik het niet. Uit sohdariteit. 's Middags had hij al zijn stripboekjes bij zich en ik kreeg de eerste keus. Ik bedoel: ik zat op mijn knieën tot de juffrouw mij weer op de been hielp.’

Zij legde haar hand op zijn wang.

‘Toen ik gisteren op straat lag kwam er een vacuüm over mij,’ ging hij verder. ‘Ik kon mij zelfs niet meer voorstellen dat iemand een bemoedigend woord sprak. Ik ben zo in de war dat ik je een onbenullig verhaal vertel over mijn jeugd, waarin gewone straatjongetjes elkaar de lesjes leren die zij nodig hebben in hun leven. Maar aan de andere kant,’ zei hij, terwijl hij naar haar opkeek, ‘wilde ik onmiddellijk de herinnering met je delen toen die in mij opkwam. Als wij terug konden naar die speelplaats zou ik je inlijven bij mijn ruiters en je altijd in de gaten blijven houden.’

‘Soms houd ik zelfs van je als je een beetje raaskalt,’ zei Helen. ‘Ik wil best bij je verleden horen. Denk maar dat ik je Izebel ben.’

‘Als ik toch mag kiezen dan een ander,’ zei hij. ‘Ik wil namelijk niet dat je me verraden zal.’

Zij maakte zich van hem los en ging aan de ontbijttafel zitten.

‘Toen je me opbelde,’ zei Helen, ‘gebeurde er met mij ook zoiets raars dat heel ver weg uit het verleden kwam. Ik was opeens bang dat dit mijn straf was. Zou het niet zo zijn dat onze herinneringen op hun hardst beginnen te spoken wanneer ons aanpassingsvermogen de werkelijkheid van het ene op het andere moment niet aankan?’

[VIII]

Toen hij een kind was, in dezelfde tijd waarin zich de gebeurtenis met de kleine vechtersbaas afspeelde, stuurde zijn moeder hem om slaolie naar de op de hoek gelegen winkel van de VANA. De kranten stonden vol over de koude oorlog. Iedere dag konden de Russen uit de lucht komen, met tanks en kanonnen. Ze zouden hem wegvoeren van zijn ouders, heel Europa veranderde op slag in een hernieuwde volksverhuizing.

Met zijn levendige fantasie zag hij zich lopen, net als de joodse kinderen van wie hij foto's had gezien. Hij begreep niet waarom de wereld zo en niet anders in elkaar stak. Voordat zij werden weggevoerd heerste er schaarste. Het scheen dat je met grauwe erwten en die olie dan nog een heel eind kwam. Moeders stuurden eerst het ene kind en dan het andere, opdat de winkelier maar niet zou merken dat zij vier flessen olie op één dag bij hem inkochten. Maar natuurlijk wist de slimmerd het precies. Met zijn ervaring in de levensmiddelenbranche zag hij haarscherp hoe ver je met die slaolie kon komen: tot de wc, vanwege de buikloop.

Hij had weinig herinneringen aan de werkelijke oorlog, die zich niet alleen afspeelde in de geesten van de mensen, maar gewoon op straat. Zijn vader was handig met bonnen. Op geregelde tijden kwam hij thuis met een zij spek. En dat voor iemand uit de stad. Maar zijn vader had relaties.

In de keuken stond zijn moeder bij het aanrecht en sneed voor hem een plakje van het vetspek af. Hij kon zich geen verrukkelijker traktatie wensen. Tot hij op een dag zijn maag omkeerde en voor de rest van zijn leven een walging had voor alles dat niet mager was.

Zijn vader had een schuilhol op de zolder, overdekt met antraciet. Hier moest hij zich verschuilen als de Duitsers kwamen. Als dat gebeurd was zou hij ze de weg gewezen hebben; niets vond hij leuker dan zijn vader in dat hok.

Hij was vier jaar, op de rand van de bevrijding.

Zijn moeder hamsterde ook suiker, en daarmee legde zij zonder dat zij zich daarvan bewust was een flinke verzameling muizen aan. Het was een geritsel van jewelste in de gangkast. Wist zij veel dat de Russen van die kleine helpers hadden. Als zij de werkelijkheid had begrepen, was zij vast nog veel banger geweest. Die Russen gingen weliswaar verkrachtend door Europa, de wetenschap dat zij zich van knaagdieren bedienden zou haar geringe hoop op de kentering der tijden voorgoed teniet hebben gedaan.

Hij groeide op. En overal was schaarste. Maar wie zoals hij een kind was, onbesmet door een persoonlijk waargenomen kommervol verleden, groeide op in veiligheid en zonder materieel begeren. Hij ging naar de middelbare school en voelde zich tevreden, precies tot aan de dag waarop de lichamelijke wanorde zijn intrede deed.

Als hij terugkeek was het water rimpelloos.

Hij ging studeren toen de tijd nog net een beetje zo was als de mensen dachten dat hij altijd was geweest. Corpsstudenten kwamen joelen bij de deur die toegang gaf tot de vereniging die hij had uitgekozen vanwege het begrip ‘progressief’ dat zij als slogan in het

vaandel voerde. O ja, dit viel niet te ontkennen. In die dagen kon je al progressief zijn wanneer je traditie ontkende.

Maar hij moest verder, opgenomen in de roes die niemand kon verklaren. Progressiviteit betekende nu voor de meesten meehollen met de mode. Gitaarmuziek steeds op de achtergrond. Een moeizaam bijeengespaarde trip naar Londen. Iedereen riep gedachteloos dat alles kon.

Als hij vanuit het heden terugkeek op die tijd verwonderde hij zich over zijn naïveteit. Ook voelde hij sterk het verlangen naar die fase terug te gaan. Al op de middelbare school was hij begonnen te schrijven. Vlak voor het uiteenvallen van de Beatles publiceerde hij zijn eerste roman.

Een prachtig boek, alleen jammer dat het geen strip was.

Zijn veroudering ging verder. Iedere verjaardag begon hij beter te begrijpen dat hij opgezaald zat met een verleden. Op een gegeven ogenblik had hij al binnen vier decennia geleefd. Op school veronderstelde hij dingen bekend waarvan zijn leerlingen nooit gehoord hadden. Bij nadere beschouwing vond hij in zijn eigen leven een hoop rimram.

Wat hij ten opzichte van zijn vader miste was een oorlog. Het was niet zo dat hij ernaar verlangde. Dat zou deze vaststelling opblazen tot onaanvaardbare proporties. Enerzijds moest hij er niet aan denken dat hij in een oorlog terecht kwam, aan de andere kant begreep hij maar al te goed hoe gemakkelijk die oorlog het aan sommige mensen had gemaakt de rest van hun leven een rechtvaardiging te geven gebaseerd op de kwellingen van het verleden. Natuurlijk waren die kwellingen bij velen zo groot geweest dat ze het leven

dat nog volgde grotendeels verknoeiden. Anderen konden op hun oorlog terugzien als een spannende en leerzame ervaring, die ze als vanzelfsprekend uit de buurt had gehouden van vervetting en vervlakking.

Waarschijnlijk trouwens was deze opvatting ook te schematisch, ingegeven door het onbehagen dat zijn eigen toenemende welvaart bij hem deed binnensijpelen. Alsof het werkelijk zo was dat overvloedige materiële welstand de behoefte aan andere dan lichamelijke prikkels deed afnemen. Nu maakte hij zich soms nog even kwaad. Maar om hem heen zag hij dat al niet meer gebeuren. Tevredenheid en zachte popmuziek. En straks paniek als het iets minder ging.

Hij was in het eerste oorlogsjaar geboren. Vredig lag hij in zijn wiegje toen zijn vader er door de Duitsers was uitgepikt om wacht te lopen bij de spoorbaan. Zijn moeder maakte zich zorgen, zoals altijd, of hij wel terug zou komen. Hij speelde vredig in de box. Het sterkste beeld dat hem was bijgebleven stamde van bevrijdingsavond. In de straat dansten de mensen. Er waren lampions en vlaggen bij de vleet. Niet veel later dreven er vloten gemaakt van biscuitblikken door de ringvaart. Met een gekleurde bril op ging hij met zijn oudere buurjongens naar een veldje waar iets in de lucht kon worden waargenomen dat hij nu vergeten was. Van de zojuist beëindigde oorlog herinnerde hij zich een paar momenten, opwinding die zijn kindertijd nauwelijks beïnvloed had.

Veel later kwam hij in contact met schrijvers van een oudere generatie. Zij hadden in illegale bladen geschreven. Na de bevrijding richtten zij nieuwe periodieken op, in het vooruitzicht van een beter georganiseerde wereld, al verschilden hun opvattingen nogal eens over de wijze waarop deze organisatie tot stand

zou moeten worden gebracht. Terwijl zij furore maakten met de experimenteel genoemde verwoordingen van hun emoties, gleed hij door zijn jeugd heen. Tobde hoogstens over een onvoldoende voor Latijn. Schreef een verhandeling over ‘kussen’ voor een meisje, bij ontbreken van eigen praktijk.

Pas toen hij jeugd en de eerste stadia van de volwassenheid achter zich gelaten had, ontwikkelde er zich een begin van oorlog in hemzelf. Maar nog altijd deed hij niet veel anders dan de minieme verstoringen van die jeugd beschrijven, hoeveel invloed die ook hadden uitgeoefend op hemzelf. Zo werkte hij aan een, toegegeven, kunstig geschakeerde kroniek van het leven van een burgerjongen uit een tolerant milieu. Maar ongemerkt verlegde hij de koers van zijn leven iedere dag een eindje verder. Ook als hij dat gewild had, kon hij dit niet tegenhouden. Misschien was *Wereldvisie* het verkeerde blad. Maar hij had genoeg van het in stilte wachten op een gunstige respons wanneer hij weer eens iets gepubliceerd had. De literaire salon was een huis zonder schuilkelder.

Zelf had hij geschreven over zijn dode vader, terwijl de man nota bene van zijn pensioen genoot en dagelijks zijn tuin van afgevallen bladeren ontdeed.

Les feuilles mortes: dat was nog iets uit zijn jeugd. De eigentijdse literatuur leek trouwens van onschuldige jeugdervaringen aan elkaar te hangen. Maar wie verlangde er ook naar de grote gooi, of een schokkende conceptie van een verbeeldingswereld, in een welvaartstijd? Mensen tegen wie een schrijver tekeering stonden als eersten klaar om hem met zijn prestatie geluk te wensen. Het was vleiender dan ooit om agressief bejegend te worden door de garnerders van het gemakkelijke leven.

Maar was kunst in zijn beste momenten niet evenzeer afhankelijk van menselijke ondergang en angst als religie? Waar vond je nog ontroering om het groteske verzet tegen de dood?

Hij moest zich rekenschap geven van de dingen die hij deed. De gebeurtenissen die Vlasman in gang had gezet vormden het uitvloeisel van zijn eigen behoefte zich te laten kennen, zijn nek uit te steken omdat hij eindelijk zo ver gekomen was dat hij niets anders meer te doen wist.

Niemand had hem ooit ernstiger genomen dan Vlasman.

Wat moest hij daarom met een aanklacht tegen hem bij de politie? Hij wilde de bedreiging liever bekend laten worden via de pers. Zo kwam het dat hij nog dezelfde dag, tussen de tientallen telefoontjes door, op de plaats des onheils zijn portret liet maken door een fotograaf, al moest hij dan ook op de foto met zijn verouderde reservebril.

[IX]

De ober schikte zorgvuldig het bestek rond de borden die hij even later verving door andere. Het schijnbare teveel van deze dienstverlening stemde Philip tevreden. Hij voelde zich gebed in veiligheid. Hij stak zijn hand uit en streefde Helens pols.

Als hij de dingen die hem sinds gisteravond waren overkomen probeerde te combineren, dan leken ze van een zo uitzonderlijke orde dat het gewone leven ervoor moest wijken. Misschien dat hij haar daardoor terug had.

Stond zijn gemoedstoestand op zijn gezicht te lezen? Hij was altijd bang geweest voor gevoelsuitbarstingen. Mensen die hardop huilden aan een graf stonden hem tegen. Nu hij tegenover Helen zat begreep hij niet hoe hij ooit iets voor haar zou kunnen verbergen. Zij hoefde hem maar aan te kijken en hij opende zich als een oester. De troost die zij kon bieden zoog hij in zich op. Het kon hem nu niet schelen dat hij deze beelden in andere omstandigheden als pathetisch zou verwerpen. Vooral de liefde had recht op uitzonderlijkheid.

Toen hij thuiskwam was hij een beetje dronken. Hij stak de sleutel naast het slot en veroorzaakte een kras op de deur. Helen hield hem bij de arm, om zelf niet te vallen. De kamer binnenkomend struikelde hij even later over een lege bloemenvaas, die zich als hin-

dernis had opgesteld voor als hij thuiskwam. Helen ging op een stoel zitten giechelen. Hij bestelde cognac. Toen die niet snel genoeg gebracht werd, liep hij met vaste schreden zelf naar de kast, daarbij de krantenmand met een gerichte schop zijn plaats wijzend. De fles cognac was nog onaangeroerd. Hij begon erop te studeren hoe hij de beschermhuls zou verwijderen. Helen stond al naast hem met de glazen. Hij vloekte toen hij zijn nagel scheurde bij het verwijderen van de dop.

De telefoon ging.

Hij liep naar het toestel en opeens was daar de spanning in zijn buik, de onbestemde angst waarvan hij zou willen ontkennen dat die bestond.

Hij legde zijn hand op de hoorn en wachtte tot het apparaat opnieuw geluid gaf.

‘Hallo,’ zei hij tegen zijn gewoonte in, omdat hij zich altijd ergerde aan mensen die zich niet met hun naam aankondigden.

‘Met Philip Greveling?’

De vrouwenstem aan de andere kant klonk prettig. De spanning verdween, vermoeidheid nam onmiddellijk de plaats in. Hij reikte naar een stoel en trok daarbij het toestel uit de boekenkast. Met een doffe klap viel het op de grond.

‘Ik ben toch niet verkeerd verbonden?’

‘Neem me niet kwalijk. Ik ben Philip Greveling.’

‘Wat prettig dat ik je thuis tref.’

Hij wist niet wat hij moest antwoorden. De dingen die hij kon bedenken leken uit hem weg te zakken. Hij wenkte Helen met een gebaar van drinken. Fles en Helen verkeerden wazig op de achtergrond.

‘Je spreekt met Winnifred van der Zalm,’ zei de vrouw. ‘Ik denk niet dat je mij kent. Ik heb een paar

jaar na jou geschiedenis gestudeerd.’

Als iedereen die na hem geschiedenis gestudeerd had op ging bellen, kon het vanavond nog druk worden.

‘Ik kan me je niet herinneren,’ zei hij.

‘Je was kandidaat-assistent,’ ging de vrouw meteen verder. ‘Ik heb de hele avond lopen aarzelen of ik niet te opdringerig zou zijn.’

‘Ik ben net thuisgekomen,’ antwoordde hij.

‘Ik wou je iets vertellen,’ zei de vrouw. ‘Ik heb vanavond de kranten over je gelezen. Ik ben een jaargenote van Louis.’

Hij nam de hoorn steviger vast. Na de korte schrikreactie werd de greep vanzelf lossler.

‘Wilde je iets over hem zeggen?’

‘Ik ben bevriend met hem geweest,’ ging ze verder. ‘Niet zo lang. Maar lang genoeg.’

‘Lang genoeg om wat?’ vroeg hij.

Hij was nog voldoende nuchter om zich te verwonderen over zijn directheid.

‘Ik weet dat hij niet zo is,’ zei de vrouw een beetje zachter, zodat hij de hoorn tegen zijn oor moest klemmen om haar door het zweverige gevoel in zijn hoofd heen te blijven volgen. ‘Hij is niet uit zichzelf zo. Mag ik je iets vragen?’

‘En dat is?’

‘Misschien vind je het onbehoorlijk.’

‘Zeg maar wat je wilt weten.’

‘Heb je wel goed gezien dat hij het was?’

‘Ja.’

‘Neem me niet kwalijk,’ zei ze. ‘Hij heeft je bedreigd?’

‘Hij had iemand bij zich die zijn teksten sprak.’

‘Ik weet bijna zeker dat hij zelf niet heeft gesproken

omdat hij zich schaamde.’

Helen stond voor hem met het glas cognac. Hoewel hij de al de hele dag terugkerende woede in zich voelde opkomen, kon hij niet beletten dat hij lachte. Hij stelde zich voor hoe die trut aan de andere kant van de lijn eruit zou zien. Een ribfluwelen broek, slecht gekamd haar, het soort uitgekauwde vormloosheid dat zich uit frustratie overleverde aan tuig als Vlasman.

‘Tegen wie denk je eigenlijk dat je het hebt?’ antwoordde hij, snel en opgewonden sprekend. ‘Ik ben toevallig door die mooie vriend van jou bedreigd en in elkaar geslagen. Ik begrijp eigenlijk niet waar je de moed vandaan haalt om mij eerst te vragen of ik misschien stront in mijn ogen heb, waarna je hem godverdomme nog begint te verontschuldigen ook! De zielepoot! Heeft ie zich staan schamen. Nou, dat heb ik dan toevallig niet gezien!’

Zoals hij al verwachtte bleef het aan de andere kant van de lijn even stil.

‘Ik wil je niet beledigen,’ zei de vrouw, nu bijna geheel onhoorbaar.

‘Wat wil je eigenlijk?’ vroeg hij.

‘Ik kan het beter niet meer zeggen.’

‘Als het voor mij belangrijk is, zeg het dan alsjeblieft.’

‘Ik wilde weten wat er werkelijk gebeurd is,’ zei ze. ‘Ik denk altijd dat kranten ongenueanceerd zijn.’

Hij haalde zijn hand met de hoorn van zijn oor weg. Keek ernaar. Wat was hij eigenlijk aan het doen? In zijn andere hand hing het glas. Hij nam een slok en proefde de scherpe smaak van de cognac. Met tegenzin bracht hij de hoorn weer op z'n plaats. De alcohol prikte achter in zijn keel.

‘Misschien zou je er zorgvuldiger over moeten nadenken wanneer je mensen met je opvattingen over de pers kunt vervelen,’ zei hij. ‘Ik geloof dat je nog steeds niet goed begrijpt waar het om gaat.’

‘Ik heb een verhouding met hem gehad,’ zei de vrouw. ‘Ik wou je alleen geruststellen.’

‘Dat doe je dan bij deze. Dank je wel.’

‘Ik wou je zeggen dat hij niet agressief was.’

‘Dat is erg geruststellend om te horen.’

‘Het spijt me dat ik je kwaad heb gemaakt,’ zei de vrouw.

‘Misschien kunnen we het gesprek nu maar beter beëindigen.’

‘Dank je wel dat je naar me geluisterd hebt.’

‘Dat is o.k.,’ zei hij opeens grootmoedig.

‘Ik vind het een rotstreek van Louis.’

‘Je hebt wel een omweg nodig om dat te erkennen.’

Aan de andere kant bleef het stil. Toen hij een klik hoorde, legde hij voorzichtig de hoorn neer, alsof dit gebaar het ding zou vermurwen niet meer te bellen. Maar op het ogenblik waarop hij besepte dat hij de verbinding had verbroken, had hij zin die opnieuw tot stand te brengen, al wist hij niet hoe, om tegen haar te schreeuwen, net zolang tot de herinnering aan Vlasman tussen de eindeloze vertakkingen van het telefoonnet was verdwenen.

[X]

Meteen bij het wakker worden dacht hij aan het gesprek terug. Het sijpelde zijn hoofd binnen, vergezeld van pijscheuten en het besef dat hij misselijk was. Helen lag onrustig naast hem, woelde in haar slaap en uitte met haar mond half in het kussen een paar onverstaanbare klanken.

Hij ging rechtop zitten, maar schoof onmiddellijk terug onder het dekbed toen zijn maag zich leek te willen omkeren, terwijl zijn hoofd nu werkelijk begon te bonken.

De herinnering aan het telefoongesprek vermengde de lichamelijke pijn met de nerveuze aandrang het bed te verlaten.

Hij probeerde zijn geest te verzetten, zijn ongemakken op te heffen door het oproepen van prettige beelden. Bijna in één moeite door begon hij met zijn geslacht te spelen, maar zijn lichaam reageerde met verhevigde hoofdpijn en opnieuw die misselijkheid.

Hij moest snel naar de wc.

Op zijn knieën gezeten kotste hij de drank uit. Het luchtte hem op, hoewel hij er een scherp gevoel in zijn keel aan overhield.

Hij dronk water, verlangde naar thee. Waarom was Helen nog niet opgestaan om die te brengen? Wankelend liep hij de huiskamer binnen, waar een half vol glas cognac stond. Het tweede lag leeg in een stoel. Hun beider kleren lagen over de grond verspreid. Hij kon zich niet herinneren dat hij zich had uitgekleet.

Waarschijnlijk hadden ze de avond met een wilde paring uitgeluid. Alleen al de aanblik van de vrijwel lege cognacflles zette zijn hoofd in beweging, alsof zijn geheugen de herinnering aan drinken niet aan kon.

Hij ging op de bank liggen en rilde. Buiten scheen de zon. Daar kon hij onmogelijk naar kijken.

Wat wilde die vrouw hem zeggen? Deze vraag keerde steeds in hem terug, hoe langer hij op de bank verbleef. Hij wist wel dat dit de nawerking was van de drank, die zijn gedachten blokkeerde en eigenmachtig een klein gebied selecteerde, waaraan hij moest blijven denken, of hij wilde of niet.

Hij stond op van de bank, sleepte zich naar de keuken en zette water op. Bij het gasfornuis leek het of hij door de geringe hitte die onder de ketel vandaan kwam tegen de grond zou slaan. Maar in bed hield hij het ook niet meer uit.

Hij dronk thee en luisterde of hij Helen hoorde. Hij wilde niet alleen zijn in de kamer. Misschien was het een goed idee de rest van de dag door te brengen in het bad.

In het warme water kwam hij inderdaad tot rust, hoewel hij opnieuw misselijk werd en de hoofdpijn constant bleef. Die vrouw, dacht hij, pleitte voor Vlasman. Wat kan mij dat schelen? Wat kan mij het schelen hoe hij vroeger was.

Hij dacht na over zijn behoefte aan wraak. Eigenlijk had hij nog niet de tijd gehad daaraan zijn gedachten te wijden. Maar de vernedering begon zich langzaam vast te hechten in zijn geest. Iedere herinnering daaraan ging gepaard met een aanval van machteloze woede.

Wat wilde dat mens van hem?

Hem vergevingsgezind stemmen. Hij was daartoe

niet in staat. Tot nu toe had hij alleen mensen te woord gestaan die hun afschuw over het gebeurde uitspraken en zich met volle overgave aan zijn kant schaarden.

Dwangmatig was hij aan de gang geweest.

Hij dacht aan het gesprek en het ergerde hem dat hij zich erdoor liet meeslepen, dat die vrouw hem over Vlasman liet nadenken op de enige manier die hij niet aankon: als een mens met een dagelijks leven. Die 's morgens net als hij nu met een kater uit bed kwam en zich ellendig voelde. Die verliefd werd en niet wist hoe hij zijn gevoelens in de hand moest houden. Die met een vrouw wilde slapen als er geen vrouw was. Die met leveranciers praatte en een sigaret rookte achter zijn schrijfmachine, wachtend op invallen en zinnen, die later weliswaar onleesbaar bleken (daarin verschilde hij tenminste van hem!), maar die even moeizaam en zorgelijk tot stand kwamen als bij een ander.

Bestond die man? Kende zij een Vlasman die bij voorbeeld bang was als hij naar de dokter moest, omdat hij vreesde dat hij kanker had? Een man die zijn hoofd verstopte tussen de armen van zijn vriendin en die daarbij zijn maatschappelijke strevingen vergat? Die in de war raakte als zijn poes werd overreden? Die wel eens dacht dat alles onzin was, de wereld, het leven? En die vervolgens opstond en in zijn wanhoop naar de bioscoop ging?

Of verliep Vlasmans leven rechtlijnig, zodat hij maar vooruit bleef stormen, hoewel zijn anarchistisch streven steeds minder voortkwam uit een ideaal en meer en meer verbonden raakte met vernietiging?

Helen kwam de badkamer binnen. Ze ging naast het bad op de wc zitten en staarde wazig naar hem.

‘Ik denk dat ik doodga,’ zei Helen.

Hij stak zijn hand uit en legde hem, opzij buigend, op haar voorhoofd.

[XI]

De instituutskantine lag er proper bij. De beheerder sloot zijn kassa af en maakte aanstalten naar huis te gaan. In een der hoeken stonden twee studenten op gedempte toon te praten. Verder was het stil als bij een schriftelijk tentamen.

De veranderde opstelling van de bar maakte een beter geoliede uitdeling mogelijk van koffie en thee. De smaak zou nog wel niet veranderd zijn. Het laffe drab vormde een even sterke aanslag op de intimiteit als de grote aantallen studenten die hier niets meer konden leren dan een vak.

Waarom stond hij hier? Hij had zijn weg over de gracht kunnen vervolgen, zoals de jaren daarvoor. Wat bracht hem terug naar de plaats waar hij zoveel verschillende emoties had doorgemaakt en waar hij kind aan huis was tot aan de dag waarop hij zijn diploma kreeg en er daarna nooit meer terugkwam.

Hij draaide zich om en liep naar de lift. Op de derde verdieping bevond zich de bibliotheek, waar hij wacht had gezeten en zich voorbereidde op tentamens. Waar hij de avond over de stad zag vallen en zich ongelukkig voelde wanneer de lichten werden ontstoken. Omdat hij zich dan geïsoleerd wist van de gezelligheid in de stad. Hoe vaak niet was het hem overkomen dat hij hals over kop zijn tas inpakte en ervoor zorgde dat hij zo snel mogelijk gezelschap vond?

Hij wist precies waarom hij hierheen was gegaan en

zijn verleden in zich opnam, in het volledige besef dat hij een vreemde was geworden. Van vervreemding had hij trouwens nooit last gehad. Zijn jaargenoten waren uitgezwermd, stonden in verre uithoeken de Franse revolutie uit te leggen aan kinderen wier ouders nog nauwelijks waren bekomen van de seksuele.

Misschien zouden zij nu schrikken in de grote stad, die zij op hun achttiende zo hoopvol hadden betreden.

De gedachte maakte hem somber.

Hij draalde nog even, in de stille hoop dat een der hoogleraren de gang door kwam lopen en hem zou herkennen. Hij wilde tegen iemand praten, zoals zo vaak de laatste dagen. Hij keek om zich heen en trachtte uit alle macht iets vrolijks te verzinnen. Hij zag zich door deze kale grachtengangen lopen met zijn jaargenoten; de meisjes die in het begin allemaal een vriend in de provincie hadden en nu waarschijnlijk ook weer. Ze waren hem onverschillig geweest, maar toen ze eenmaal een aantal jaren samen gestudeerd hadden raakte hij op de meesten gesteld. Bijna allen waren zij keurig getrouwd, net op tijd weggerukt uit de naar drank walmende moloch waarin zij zich met opgeheven kin hadden begeven.

Dat soort meisjes bestond niet meer, naar hij wilde aannemen. En niemand had er aan gedacht er een te conserveren en in een vitrine te zetten, in een poging de traditie niet voetstoots verloren te laten gaan.

Hij herinnerde zich zijn verlangen; nachtenlange gesprekken over het Leven en het Al (Geen Bal begrijp ik van het Al) zonder dat er één kledingstuk werd geofferd aan de gezamenlijk ontwikkelde fantasie. Zo degelijk allemaal. Het gaf een troosteloos gevoel dat dit alles voorbij was, ondanks het feit dat die truttigheid lang genoeg had bestaan. Het lag aan zijn

stemming. Hij moest zich over zijn teleurstelling heenwerken. Niet Vlasman had hem daarvan bewust gemaakt, hij had er alleen voor gezorgd dat hij niet meer terug kon. De vertrouwde wereld bestond niet meer. Daarin was hij opgegroeid, aan weerszijden ondersteund door zijn ouders. Hij had er rondgezwommen, zich een fantasiewereld geschapen, waarin hij het middelpunt was van een feestelijke toekomst. Hij was afgestudeerd en automatisch in een baan gerold. Hij had zijn eerste boek gepubliceerd en degenen die het prezen benijdden hem erom dat hij vierentwintig was en nog kon ondernemen wat hij zich voornam. Hij had steeds geleefd in de illusie dat hij altijd kon terugkeren naar de plaatsen waar hij zich had overgegeven aan de plichten die vertrouwde docenten hem oplegden. Hij had nooit de avonturier hoeven uithangen. Alles ging bijna vanzelf.

Soms lichtelijk geamuseerd, dan weer niet al te zeer geërgerd, had hij moeten toezien hoe de oude waarden werden ontmaskerd en verdreven. Dat debatten soms uitliepen in ordeverstoringen had hij aanvaard, uit gebrek aan belangstelling voor alles dat verder reikte dan zijn eigen onderzoek. Zolang ze hem met rust lieten en hij kon afstuderen, liet hij het uiterlijk vertoon graag over aan degenen die de nieuwe eisen probeerden door te drukken.

Het gekke was dat ook de Vlasman die hier een paar jaar na hem was gaan studeren, tot een wereld behoorde die zichzelf had overleefd. Op deze plaats hadden zij beiden niets meer te zoeken. Hij was binnengelopen in de vage en onuitgesproken verwachting dat hij een teken zou krijgen waaruit zijn vergissing zou blijken. Een plechtige optocht van mannen in toga. Een zenuwachtige familie, wachtend tot de

oudste zoon naar buiten kwam met zijn bul. Oude, strenge mannen die te lang hoogleraar waren en geen onderscheid meer wisten te maken tussen kennis en een slecht humeur. Een groep kaalgeschoren foeten, een kamer ingeramd door een in blauw pak met afgezakte das geklede ouderejaars. Bierglazen die door de lucht vlogen en braken tegen spiegels.

Ondanks alles verlangde hij het onmogelijke: de geruststelling dat Vlasman niet bestond en niet meer dan een schim was, opgeroepen door een kwade droom.

Toen hij thuiskwam lag er een brief van Van Roon. Het was een uitvoerige brief, waarin de journalist hem schreef hoezeer hij geschokt was door het gebeurde. 'Ik heb mijn artikel doorgelezen,' schreef hij, 'naarstig op zoek naar een onduidelijke passage, die jou een aanleiding had kunnen geven tot een verkeerde interpretatie in je, naar mijn mening geestige en rake persiflage. Maar ik heb er geen gevonden. Hoewel ik mij ervan bewust ben dat mijn stijl suggestief is, en wel zodanig dat sommige mensen mijn stukken om die reden afwijzen, kan ik je toch verzekeren dat ik de waarheid, zoals ik die zie, zo getrouw mogelijk heb weergegeven. Dat Vlasman politieke contacten onderhoudt, onder meer in het buitenland, staat zo vast als een huis. De laatste dagen ben ik opnieuw achter hem aangegaan. Maar hij heeft zich niet laten zien. Bijgevoegd vind je een aantal biografische gegevens over hem, die ik niet in mijn artikel heb kunnen verwerken. Misschien heb je er iets aan. Al vind je het alleen maar aardig (en misschien bevestigend!) om ze te lezen. Ik laat ze graag aan jou over, al bewaar ik een kopie. Ten slotte zijn we nu allebei met hem verbon-

den, met alle mogelijke consequenties van dien.’

Hij keek de gegevens in en dacht: dit is niet waar. Het is allemaal zo kleinschalig. Een jongen uit het zuiden op een jongensschool. Het schoolblad, moeilijkheden met de rector. Alsof ik het zelf ben.

Maar hij was een ander. En hij liet zich meeslepen door de gevolgen van een minieme gebeurtenis. Hij had een stomp in zijn maag gehad; ze hadden hem bedreigd. En wat dan nog? Uit hoeveel procent grootspraak bestonden de Vlasmans? Over twee dagen kreeg hij een nieuwe bril. Moderner dan de vorige. Hij moest lachen.

Van Roon was een bedenker van verhalen. Net als hijzelf Hij ging een roman schrijven en die roman ging over een geflipte student. Die student heette Vlasman en in een dronken en dolle bui gooide hij een steen naar iemand die hem beledigd had. Dat was het gegeven, en verder moest hij alles invullen. Hij moest Vlasman tot leven brengen, hem uniek maken, zijn tragiek naar voren halen, hem voorstellen als exempel.

Moest hij dat?

De opgewekte stemming verdween weer even snel als hij gekomen was. Misschien was Vlasman niet belangrijk. En zonder twijfel zou hij die lichamelijke afstraffing spoedig vergeten zijn. In ieder geval zou die hem niets meer doen. Maar er was meer. En dat kon hij niet onder woorden brengen. Dat meerdere heette om te beginnen onrust. Het veroorzaakte onlustgevoelens en woede.

Vlasman had zijn evenwicht verstoord, dat toch al wankel was. Nu zat hij op een dol geworden wip in een speeltuin. Hij moest zich vastklemmen, anders schokte hij er af. Het was goed dat Van Roon hem die

gegevens had gestuurd. Maar toen hij ze nogmaals doornam gleden de papieren uit zijn handen, zo moe was hij.

[XII]

Alice wilde hem op een neutrale plaats ontmoeten. Alsof zij nog iets moesten regelen, waarvan de afloop kon worden beïnvloed door de omgeving.

Aan weerszijden stonden bloempotten, met grote struiken waarvan hij de namen niet kende. Voor hem waren alle niet-tropische planten hetzelfde. Wel hechtte hij aan groen, dat de kilte voor hem wegnam.

Zij had hem gebeld en gevraagd hoe het ging. Hij was nauwelijks verbaasd geweest. Zonder zich ervan bewust te zijn had hij geweten dat zij contact met hem zou opnemen, uit bezorgdheid. Toch klonk zij aarzelend, alsof zij bang was dat hij de hoorn op de haak zou leggen. Zij hadden op een afstandelijke manier met elkaar gesproken, maar toen hij zijn verhaal verteld had wilde zij weten hoe het verder met hem ging. Hij antwoordde omzichtig, een beetje op een afstand, maar gedetailleerd. Aan het eind van het gesprek vroeg zij of ze elkaar konden zien.

Zoals altijd kwam zij te laat; in de tussentijd had hij een fles wijn laten komen, die het wachten bekortte en zijn gedachten op gang bracht, zodanig dat hij hoopte dat ze nog even zou wegblijven opdat hij zijn dagdroom kon voltooien. Met genoeg bedacht hij dat Alice hem om dat wegdromen gehaat had. Zelf hield zij bij uitstek van een naturalistische verteltrant, waarbij zij zelden ook maar één detail van haar belevenissen onvermeld liet.

Zij kwam snel op hem af lopen en kustte hem hartelijk op beide wangen.

‘Ben ik even laat,’ zei Alice. ‘Dat overkomt me anders nooit.’

Hij liet zijn mond een beetje open zakken en begon daarna te lachen. De vertedering die in hem opwelde, won het voor een kort, en daarin al pijnlijk moment, van de herinnering.

‘Je bent veranderd,’ zei Alice.

‘Dat zegt iedereen altijd,’ antwoordde hij.

‘Grijs geworden,’ ging ze verder. ‘God wat ben jij opeens veranderd!’

‘Wat een opwekkend begin.’

‘Ik wil je niet de pest injagen,’ zei Alice. ‘Tenslotte worden we geen van allen mooier om te zien.’

Nadat zij op deze wijze haar beginzet had gedaan, zocht zij naar een voortzetting, die niet eenvoudig was, ondanks haar grote kennis van het spel. Maar zij wist dat zij niet snel meer door zijn verdediging heen brak. Daarvoor had hij zijn nederlagen te grondig bestudeerd.

Hij vroeg zich af of hij een val zou zetten. Toen hij de mogelijkheden daartoe naging, merkte hij dat de behoefte haar te kwetsen hem verlaten had.

‘Hoe gaat het met je vriend?’ wilde hij weten. (In werkelijkheid liet het hem koud.)

‘Die is vissen in Ierland.’

‘Wat een fantastische man!’

‘Omdat jij nog niet eens een stukje deeg aan een haak durft te steken!’

‘Vroeger was je niet op vissers.’

‘Nee,’ zei ze. ‘Zullen we het over iets anders hebben?’

Zij begon de kaart te bestuderen en deed daar lang

over. Intussen bekeek hij haar zorgvuldig. Zij was een beetje dikker geworden. Hoe zou ze er naakt uitzien? Dat moest een merkwaardig gevoel geven: met je vrouw naar bed gaan terwijl ze min of meer een vreemde was. Toen hij haar pas verlaten had ging hij met vreemden naar bed en probeerde even in de illusie te geloven dat ze zijn vrouw waren.

Opeens ergerde hij zich. Hier zat hij als opvulling van de ruimte. Obers liepen rond met bestellingen. De prettige geur van gegrild vlees dreef zijn neus binnen. Hij voelde zich, nu hij niet meer alleen zat, opgeprikt.

‘Vist hij allang? Op zalm zeker?’

‘Weet ik veel. Ik houd niet van vis.’

‘Ik wou tongfilet bestellen.’

Zij ghmlachte naar hem.

‘O Philip,’ zei ze. ‘Wat is het vreemd dat ik je zie. Ik wilde rechtsomkeert maken toen ik binnenkwam. En ik was deze keer precies op tijd. Maar ja, toen herinnerde ik me dat ik iets had vergeten.’

‘Zo gaat dat,’ zei Philip mat.

Zij pakte haar tas van de grond en haalde er een pakje uit.

‘Een relatiegeschenk.’

Zij keek hem gespannen aan. Hij kon zo zien wat er in zat. Een vulpen of een ballpoint. Wist ze nou nog niet dat hij meteen op de schrijfmachine werkte? Zijn bureau lag nog steeds vol met allerlei door haar geschonken schrijfgerei.

‘Als je me gewaarschuwd had dan had ik voor jou ook wat kunnen kopen.’

‘Het is een aardigheidje,’ zei Alice.

‘We zijn vandaag toch niet toevallig zoveel maanden gescheiden?’

‘Ik heb ze niet lopen turven.’

Hij pakte het geschenk uit. Het was een horloge, een sierlijk uurwerk met wijzers, in plaats van zo'n goedkope kwartsklok, met een muziekspelende wekker en een dieptemeter.

‘Je had al een horloge,’ zei Alice. ‘Misschien vind je dit helemaal niet leuk.’

‘O nee,’ haastte hij zich te zeggen. ‘Ik had juist helemaal geen behoorlijk horloge. Moet je dat ding zien. Weg ermee!’

Hij ontgespte het bandje, woog het klokje even op zijn hand en deed alsof hij het over zijn hoofd gooide.

Waarom deed hij dat niet echt?

Voorzichtig liet hij het horloge uit zijn mouw op zijn schoot glijden.

‘Kijk maar, verdwenen.’

‘Ik heb je altijd al een rare goochelaar gevonden.’

Hij glimlachte, hoewel hij misschien beter kon huilen.

‘Wat lief van je,’ zei hij. ‘Toen ik bij je wegging wist ik precies hoe laat het was. En nu niet meer.’

‘Nog altijd een woordspeling op z'n tijd,’ zei Alice. ‘Als je het verder niet meer weet.’

‘En me er afwil maken.’

‘Ik geloof niet dat je dat nu wilt.’

‘Ik wil het ook niet,’ zei hij.

De ober kwam zwijgend naast hun tafeltje om de bestelling op te nemen. Hij was een lange, magere man, die zich iedere ochtend langdurig moest scheren omdat zijn huid tegen de middag alweer zwart werd.

‘Laat ik maar geen vis nemen,’ zei Philip.

Het zag er naar uit dat haar vriend lang buitenslands zou blijven. In feite had hij niet over een plan gespro-

ken om te zijner tijd bij haar terug te keren.

‘Ik zag het aankomen,’ zei Alice. ‘Voor vrouwen wordt het er niet gemakkelijker op. Alleen de tweede keus staat nog wel eens te dringen. Even is het een aardig gevoel dat je kut zo populair is. Maar dat went snel.’

‘Ik houd niet van die verhalen,’ zei Philip.

‘Jij hoort het woord populariteit liever vallen als het om jezelf gaat.’

‘Alsjeblieft,’ zei hij. ‘Geen ruzie.’

‘Dat is geen ruzie,’ zei ze. ‘Teleurstelling.’

‘Ik kan er niets aan doen.’

‘Dat weet ik wel,’ zei ze. ‘Ik stel heus geen eisen.’

‘Dat is trouwens wettelijk geregeld.’

‘Ik had moeten laten vastleggen dat ik je af en toe verplicht moet zien.’

‘Dat meen je niet,’ zei hij.

Hij lachte, zonder vrolijkheid.

‘En dat ik je dan kon beledigen,’ vervolgde zij snel.

‘Net zolang tot ik er weer genoeg van had.’

‘Om mijn oordeel wordt niet gevraagd.’

‘En lief voor je mocht zijn.’

‘Wat zeg je?’

‘Dat hoorde je heel goed.’

‘Ja,’ zei hij. ‘Ik hoorde het.’

Onwillekeurig keek hij op zijn nieuwe horloge. Zij glimlachte naar hem.

‘Het is nog geen tijd.’

Zij hoefden niet opnieuw te beginnen. Aan hun verhouding kwam geen eind.

Officieel hadden zij elkaar verlaten. Maar hun levens gingen verder, liepen door elkaar, waren zozeer verweven.

Hij schaamde zich ervoor dat hij het horloge bijna achteloos aanvaard had, om zijn pols gesespt, weer een attribuut erbij.

‘Ik voel me belazerd,’ zei Alice. ‘Dat zie je heel goed.’

Hij vist niet hoe hij moest reageren.

‘Het spijt me dat ik je daar nu mee confronteer. In het uur van je glorie.’

Een bittere trek verscheen om haar mond.

‘Ik veilde aanbieden je te helpen,’ zei Alice. ‘Maar nu veet ik dat ik te laat kom. Dat is niet jouw schuld, maar mijn onnadenkendheid. Ik zie dat je van de dingen die met je gebeuren geniet.’

Wachtend op het nagerecht verlangde hij naar het moment waarop zij uiteen zouden gaan. Zij had hem gebeld vanwege een uitzonderlijke situatie. Maar tijdens hun samenzijn raakte deze op de achtergrond en stonden zij zonder tussenkomst van afleidende gebeurtenissen tegenover elkaar. Dit bracht de spanning terug, verscherpt door de schijnbaar weerloze manier waarop Alice zich tegenover hem had opgesteld. Zijn egoïsme vertelde hem dat hij nu wel wat anders te doen had dan te luisteren naar de ongelukkige omstandigheden waarin zijn voormalige vrouw leefde. Tegelijk begreep hij beter dan ooit dat hij die zich tot in lengte van dagen zou aantrekken. Hij zou haar ontlopen en op een dag gebeurde dat waarschijnlijk andersom. Daarbij zouden zij zich van elkaar herinneren hoe zij zich tijdens de afloop van hun huwelijk hadden gedragen. Haar verschrikkelijke woede-uitbarstingen, de wanhoop die hem beving wanneer hij haar niet kon beteugelen; het tekortschieten van de rede, op de momenten waarop hij zichzelf in staat voelde tot rustig redeneren.

Wat bleef haar bij van hem?

Zij had hem geen cadeautje moeten geven. Dat leek

te veel op omkoping. Voor dat laatste was geen aanleiding. Hij hoefde zich niet te laten vermurwen. Hij kon opstappen en weggaan. Wat een gevoel van vrijheid! Zij gaf zichzelf aan hem bloot door dat cadeau. Dat nam hij haar kwalijk. Het was beter wanneer hij haar erom kon haten, maar dat lukte niet. Zijn verdediging vertoonde zwakke plekken. Om dat te maskeren praatte hij heel druk tegen haar, deed alsof hij hun ontmoeting gezellig vond, iets voor een herhaling.

Hij werd moe van de wijn, waarvan hij toch al met opzet zo weinig mogelijk had gedronken. En hij zag haar gezicht, de onverklaarbare trekken daarop die hem van haar hadden doen houden. Zou dat ooit voorbij gaan? Hij wilde wegrennen, naar Helen terug. Alle schimmen uit zijn verleden kwamen op hem af en drukten hun onnavolgbare stempels op hem.

Bij dit alles bracht de ontmoeting met Alice het gebeuren met Vlasman terug tot een onnozel incident. Hij wist dat het zo eenvoudig lag. En dat ook dit weer zou veranderen.

Nadat hij had afgerekend stond zij op. Zij liepen samen naar de uitgang. Buiten draalden zij beiden. Hij wist niet of hij nog een eindje met haar mee zou lopen. Vervolgens koos hij voor de tegenovergestelde kant. Het deed pijn, niet al te veel, maar voldoende. Het betekende geen klap in zijn maag, die daarna overging, maar een steeds doorzeurend gevoel. Dat had hij al een hele tijd. Maar alles wende.

[XIII]

Als hij Alice eens klein en onaanzienlijk kon maken door te praten. Niet meer zijn schaduw, maar een veertje dat hij weg kon blazen.

‘Wat heb je om je pols?’ vroeg Helen, toen hij zijn jasje had uitgetrokken vanwege de hitte in de kamer.

‘O,’ antwoordde hij. ‘Een nieuw horloge.’

‘Was het andere niet goed meer?’

Hij keek haar aan en glimlachte verontschuldigend.

‘Het is een cadeau,’ zei hij. ‘Ze kwam er mee aandragen.’

‘Aardig van haar.’

‘Ze is heel gul.’

‘Misschien wil ze je wel terug.’

Hij schudde zijn hoofd, langzaam en nadrukkelijk. Zelfs zonder spiegel in de buurt kon hij het zich zien doen. Een verlammeende vermoeidheid overviel hem. Alice breidde haar vleugels uit over het huis van zijn vriendin. Hij had niet vaak over haar gepraat, haar meestal afgeschilderd als een door hem verslagen monster. Eenmaal had hij Helen foto's van haar laten zien. Daarop stond zij anders dan zij was, plagerig, op een overdreven manier uitdagend. Altijd voluit lachend, alsof de fotograaf een orkaan van vrolijkheid in haar had losgemaakt. Achter haar de landschappen die zij bezocht hadden. Meestal de zee, soms een tempel. Die foto's wisten de zorgelijke kanten van hun bestaan af. De ruzies die oplaaiden op een terras. De heftige verzoeningen, vaak in de open lucht, terwijl

de Michelin-gids open naast hen lag. Waarheen voert de tocht vandaag: een ruïne of een restaurant? Het prettigst was een restaurant in een ruïne.

‘Waarom wilde ze je spreken?’ wilde Helen weten.

‘Om te vertellen dat het uit was met haar vriend.’

‘Dacht ze dat het je nog wat kon schelen?’

‘Ze vond dat ik het weten moest.’

‘En als troost gaf ze je dat horloge.’

‘Ik weet niet waarom ze me een horloge gaf.’

‘Ik denk niet dat je zo stom bent om dat niet te weten.’

‘Jezus!’ riep hij. ‘Wat kan het me schelen!’

‘Ik wil niet dat je haar nog eens ziet.’

‘Denk je niet dat ik dat zelf moet weten?’

‘Als je het zelf zo goed weet dan heb je mij niet nodig.’

‘Dat staat er buiten,’ zei hij machteloos. ‘Dat staat er zo ver buiten.’

Voor de tweede keer sinds de overval droomde hij 's nachts over Vlasman. Mogelijk had de stemming die aan de slaap voorafging haar invloed uitgeoefend op het deel van zijn geheugen waaruit de droom ontsprong. Van twee kanten botste agressie op elkaar. Zo raakten zijn gevoelens ten opzichte van Helen verbonden met de donkere herinnering aan Vlasman. Een soort kermis, waarop hij zelf de kop van jut was.

Hij had het horloge van zijn pols gehaald en het door de kamer gesmeten. Omdat hij zich nooit bezighield met zulke gebaren, doorstroomde hem onmiddellijk de spijt dat hij er zich nu toe liet verleiden. Ook schaamde hij zich over Helens jaloezie en zijn onvermogen die onschadelijk te maken.

Toen het horloge dom en wellicht beschadigd in

een hoek lag, werd zij opeens een stuk kalmer. Zij haalde het zelfs voor hem op en vergewiste zich ervan dat het nog liep.

‘Toen je het weggooide,’ zei Helen, ‘wist ik dat je het niet terug wilde zien.’

‘Waarom kom je het dan brengen?’

‘Ja,’ zei ze. ‘Het is toch een erg mooi horloge.’

‘En nu krijg ik het als het ware opnieuw cadeau van jou.’

Zij dacht even na.

‘Dat klinkt erg katholiek,’ zei ze. ‘Zoiets zou ik nou zelf nooit hebben kunnen bedenken.’

‘Ik ben nooit katholiek geweest.’

Zij bukte zich en drukte haar neus tegen zijn wang.

‘Doe het alleen om als je naar de kerk gaat.’

Nadat zij de herinnering aan Alice verdrongen hadden in een betuiging van liefde, zaten zij naast elkaar op de bank, op een aangename manier uitgeput.

‘Zou ik nu alleen gaan slapen?’ vroeg hij, ‘als ik niet was neergeslagen.’

‘Dat weet ik niet.’

Hij trok haar tegen zich aan.

‘We hebben het er nooit meer over gehad.’

‘Nee,’ zei ze. ‘Dat is nu niet nodig.’

‘Dus je hebt er wel over nagedacht?’

Zij ging verzitten en maakte een ongeduldige beweging met haar hand.

‘Je bent wel heel erg met jezelf bezig.’

‘Ik zie het verband niet,’ zei Philip.

‘Denk je dat ik de hele dag aan jou denk?’

‘Nee,’ zei hij onhandig. ‘Dat zal wel niet.’

Zij liep naar de vensterbank, waar ze een pakje sigaretten had laten liggen.

‘Door de dingen die met jou gebeurd zijn ben ik wel veranderd,’ zei ze. ‘En ik denk dat het op een bepaalde manier goed is geweest dat ik ze van nabij heb meegemaakt. Met mij zijn er ook dingen gebeurd. Ik heb ingezien hoe erg ik aan je vastzit, bijvoorbeeld.’

‘Vind je dat onverdraaglijk?’

‘O nee,’ zei ze. ‘Het ergert me alleen dat jij het prettig vindt.’

‘Ik zal er geen voordeel uit proberen te halen.’

Ze knipte een aansteker aan, met een ongeduldig gebaar.

‘Ik zal wel kijken hoe het loopt,’ zei ze. ‘Ik had mij voorgenomen om mijn leven rustig op te bouwen. En ik dacht dat ik in staat was om gevoel te regelen. Tot op zekere hoogte. Maar precies genoeg. Ik denk dat het aardig mislukt is.’

Hij glimlachte.

‘Door mij.’

‘Lach maar niet al te hard.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Je lacht,’ zei Helen. ‘Ik zie het. Je hebt het voor elkaar. Ik zal niet weglopen en je ook niet wegsturen. Ik heb mijn les geleerd.’

De toon van haar stem maakte een vage angst in hem los. Ook de manier van redeneren, die hij niet van haar kende. Het leek of zij ruzie zocht, in een uiterste poging haar onafhankelijkheid te regelen. Zij slaagde er uitstekend in hem uit balans te brengen. Terwijl hij losjes met zijn arm om haar schouder zat, voelde hij zich ten prooi aan een voor hem onverklaarbare woede.

‘Ik wil mij niet aanmatigen dat ik mijn zaken voor elkaar heb,’ zei hij op effen toon.

‘Ik zal er wel voor zorgen dat je niet gezapig en tevreden wordt.’

Vlasman kwam eerst op een onschuldige manier zijn droom binnen. Hij zat op een terras en dronk bier. Philip wist niet hoe hij zelf op die plaats verzeild was geraakt. Maar Vlasman wenkte hem en vroeg of hij bij hem wilde komen zitten. Hij had duidelijk een stem. Die stem herinnerde Philip zich toen hij wakker werd en de gebeurtenissen in de droom moeiteloos kon terughalen. Het was dezelfde stem die hij vroeger eenmaal, toen hij Vlasman hielp als bibliotheekwacht, had gehoord.

Daarna vonden in de droom enige onduidelijke voorvallen plaats. Vlasman stond een eind van het tafeltje vandaan te schreeuwen. Politieagenten kwamen aanrennen en grepen hem vast.

Philip kwam een kamer binnen waar Vlasman op een stoel zat. Zijn handen vastgebonden achter zijn rug. Hij naderde de ander met een diepe weezin. Toch verlangde hij er niet naar om de kamer te verlaten.

Hij genoot ervan Vlasman zo weerloos te zien.

Vanaf dat moment was de droom weg. Of liever: de droom was nog aanwezig, had zich zelfs verder ontwikkeld, maar hij kon zich er niet toe zetten hem terug te halen. Hij was nat van het zweet. Zijn haar plakte aan zijn hoofd. De droom ergerde hem. Hij vormde de perfecte omkering van de werkelijkheid, tegemoetkomend aan zijn behoefte aan wraak. Maar zo simpel lag het niet. En de droom was verder gegaan. Hoewel hij het vervolg wist, wilde hij zich dat niet bewust maken, alsof dat niet fair was tegenover degenen die zich om hem bekommerden en hem verdedigd hadden.

[XIV]

De volgende morgen raakte zijn droom verbonden met Vlasmans voormalige vriendin, degene die hem gebeld had en nu voor zijn neus stond, nadat hij zonder nadenken de deur had geopend, die hij meteen daarop wilde sluiten. Maar hij liet haar binnen; hij herkende haar. Hij had haar zien rondlopen op de bibliotheek waar hij wacht had. Hij had haar kaart ingenomen en de pasfoto vergeleken met het model, niet wetend dat zij 's avonds met Vlasman het bed deelde. Afgezet tegen de misvormingen waartoe het geleid had, werd het verleden beschamender. Of dacht hij daarbij uitsluitend aan het beeld van zichzelf dat hij met terugwerkende kracht opving?

Hij wilde niet met haar spreken en luisterde voornamelijk. Hij ontstak in machteloze woede toen zij hem vertelde dat zij om zijnentwil naar haar voormalige vriend was gegaan. Hij liet haar niets merken. Om wiens lot bekommerde zij zich het meest? Voelde zij zichzelf verantwoordelijk voor wat gebeurd was, alleen omdat zij met Vlasman verbonden was geweest?

Kwam zij naar hem toe om zich van Vlasman te bevrijden?

Alsof zij zichzelf de biecht afnam. Zij was onstuitbaar. Hij luisterde en sloot zijn gehoor af. Maar alles wat zij vertelde kwam bij hem over. Wat wilde zij hem, tussen al die woorden, werkelijk zeggen? Dat

hij bij Vlasman iets had losgemaakt, waarvan zij de consequenties niet durfde overzien? Dat Vlasmans fanatisme nog versterkt was? Aanklager, rechter en uitvoerder van het vonnis tegelijk. Wat kon hij zich verder nog aanmeten? Hij had haar verbijsterd doen staan, toen zij met hem probeerde te praten.

Waarom kwam zij dat aan hem vertellen?

Hij wilde aannemen dat het nog anders lag. Dat Vlasman tegenover zijn oude vriendin een spel had gespeeld, waarin hij zich als een moderne Dracula voedde met de tegenstrijdigheden in de samenleving die hem zijn unieke waarheid opgeleverd had.

Hij had haar bang gemaakt, dat kwam zij hem vertellen. Als een waarschuwing zich ver van hem te houden, terug te keren in de veiligheid van het verzonnen bestaan achter zijn schrijfmachine.

Zij kwam hem ook vertellen dat zij zelf uit de zekerheid van haar bestaan als lerares getuimeld was. Dat de man van wie zij had gehouden ver van haar af was geraakt. Zij kwam hem met de schokkende gewaarwording confronteren dat zij ouder was geworden, veel te oud voor Vlasman, die los van iedere verantwoordelijkheid de jonge revolutionair bleef uithangen, een veilige uitkering van de staat die hij bestreed op zak.

En zo kwam zij zich bij hem beklagen dat zij bang was, en zichzelf een idioot vond, omdat dit alles plaatsvond terwijl zij haar kindertjes creatief schrijven en kritisch lezen probeerde bij te brengen.

Zij wilde van hem weten hoe het nu verder moest met haar: niet met Vlasman, die bleef altijd in hetzelfde spoor lopen, gevaarlijk of niet, nu misschien nog dreigend zwaaiend met de knuppel, straks weer liefde prekend met een bamboefluitje.

Zij had in de spiegel gekeken en de rimpels onder haar ogen gezien. En zij had gedacht: ik kan ze niet waarmaken. Ik ben achtergebleven. Ik ging naar Louis toe om hem te redden. Om hem mijn hulp aan te bieden en te zeggen dat hij terug mocht komen.

Maar zij vond een vreemde.

Zij kwam Philip zeggen dat die vreemde haar had uitgelachen en de waarden die zij aanhing achteloos opzijschoof.

Hij had er alleen geen zin in met haar in debat te gaan over de vraag of dit allemaal wel klopte. Het oude spel van intellectuelen onderling: hoe hadden de dingen in de wereld tot stand kunnen komen.

Zijn hersens leken in een vlies verpakt. Daarbinnen hield hij zich met andere dingen bezig dan de overwegingen waarvan zij hem deelgenoot maakte. Terwijl haar woordenstroom doorging, voelde hij de kolking van spanning en woede. De diepe aandrang Vlasman te vernietigen en daarmee gepaard de angst voor zijn eigen ongekende wraakzucht.

Hij wist nog precies hoe de droom vannacht geëindigd was: hij trapte Vlasman in zijn buik. Terwijl de weerloos op een stoel gebonden man naar adem hapte, trapte hij nog een keer. En hij trapte opnieuw. De stoel viel om. Hij schopte Vlasman in zijn gezicht. Bloed droop op de grond. Hij schopte Vlasmans hoofd in elkaar, terwijl hij hardop hilde.

[XV]

Het kostte hem moeite zich van de voorstellingen te bevrijden die de droom en het daarop volgende gesprek met Vlasmans vroegere vriendin in zijn geheugen hadden gebrand. De onzekerheid die zij op hem had overgebracht, spreidde een slijmerig net over hem uit, waarbinnen zijn bewegingen steeds langzamer leken te worden. Hij zat achter zijn bureau, zonder werklust. Voortdurend kwamen zijn gedachten terug bij de ontmoeting en de dingen die zij opgeroepen had. Er is niets aan de hand, herhaalde hij in zichzelf. En hij vroeg zich zelfs af of zij met Vlasman onder een hoedje speelde, of hij via haar wraak wilde nemen op zijn slechte pers, door haar te laten functioneren als een bode van de angst.

Twee dagen na de ontmoeting vertelde Helen hem dat hij zich anders moest gedragen. Zij wilde dat hij aan het werk ging, zich losmaakte van de beklemming, die zich niet alleen in hem genesteld had maar die hij op haar overdroeg.

Hij stelde haar voor een paar dagen op stap te gaan, en tot zijn verwondering (waarom eigenlijk?) stemde zij onmiddellijk toe.

Het vooruitzicht van een vakantie zette hem onmiddellijk in beweging. Hij ging naar de boekwinkel en kocht kaarten, hoewel hij wist dat hij ze weinig zou gebruiken. En hij begon zelfs aan het lezen van een gids.

Hij was al verschillende keren eerder in de Arden-

nen geweest, vroeger met zijn ouders, toen ze pas een auto hadden en het geleken had of de wereld open lag.

Op de dag van vertrek bleven ze eerst uitslapen en reden tegen tien uur 's morgens weg, nadat het spitsverkeer was opgehouden en de stad zich voor de dag had ingericht.

Toen hij het huis verliet voelde hij een behaaglijke warmte. Hij liet Helen rijden en verheugde zich op een ongestoord genieten van het landschap.

Toen hij de avond voor hun vertrek zijn bureau opruimde, was hij op de aantekeningen van Van Roon gestuit. Hij had er even in gekeken en ze vervolgens met een gerust gevoel opzij gelegd. Het was opvallend hoe prettig hij zich op dat moment al voelde. Alsof de spreekwoordelijke last op zijn schouders werkelijk gewicht had en met een waarneembaar geluid van hem afviel.

Misschien kwam het doordat hij de aantekeningen de avond tevoren nog had ingezien, dat hij eraan teruggedacht bij de eerste afslag naar Roermond. Daar immers stond het college dat Louis Vlasman in zijn jeugd bezocht had. De gedachte dat hij hier vlak bij de plaats was waar zijn belager z'n opleiding genoten had, deed zijn adem sneller gaan; althans zo leek het. Tegelijk maakte zich een bijna onbedwingbare nieuwsgierigheid van hem meester. Toch durfde hij dat Helen niet te zeggen, bang dat hij haar plezier bederven zou. Maar de aandrang de plaats op te zoeken en er doorheen te rijden werd sterker. Alsof hij Vlasman daarmee iets bewijzen kon. Zijn moed bij voorbeeld, of zijn verachting.

‘Daar zat Vlasman op school,’ zei hij vlak voor de tweede afslag.

Helen glimlachte voor zich uit.

‘Daar wil je dan zeker even gaan kijken.’

‘Ik weet eigenlijk niet of ik dat wil.’

Zij draaide de auto al de afrit op.

‘Op kijken staat geen straf, zei mijn moeder.’

‘Een wonder dat je toch nog bent geboren.’

Zij legde haar hand op zijn knie.

‘Een misdadiger keert altijd terug naar de plaats van de misdaad,’ ging hij verder.

‘Maar wat is er over het slachtoffer bekend?’

‘Jij bent bezig van een slachtoffer een coryfee te worden,’ antwoordde Helen.

‘Weet je wat ik daarmee wil zeggen?’

Hij deed voorkomen of hij het niet wist. Hij had zin haar te omhelzen. Op hetzelfde moment wilde hij ervan afzien de plaats binnen te rijden. Hij verlangde naar het hotel in de Ardennen.

‘Jij weet waar die school ligt,’ zei Helen. ‘Het adres stond in je aantekeningen.’

‘Heb je die dan gelezen?’

‘Hoe zou ik het anders weten?’

‘Ik heb ze niet bij me.’

‘Je kent ze uit het hoofd.’

Zij stopten bij een boekhandel en hij kocht een plattegrond. Het was veel gemakkelijker om de weg te vragen. Maar dat vond hij nu niet op zijn plaats. Zij reden hier samen rond en moesten samen de plaats vinden die hun niet meer kon verschaffen dan een indruk. Van wat?

De school was oud, uit het begin van de eeuw. Een log gebouw, waarvan geen vreugde afstraalde. Het gedegen bewijs van leerplicht en het vaste voornemen vooruit te gaan, ter meerdere glorie van de schepper. Zij stapten uit en liepen eromheen.

‘Zijn we niet gek?’ vroeg hij.

‘Als we zeven keer rond die school lopen zakt hij misschien in elkaar.’

Hij grinnikte.

‘Wil je niet even naar binnen?’

‘Van Roon kwam er geen cent wijzer uit terug.’

‘Misschien zocht hij het in de verkeerde dingen. Wilde waarschijnlijk alleen weten of Vlasman tijdens scheikunde zijn eerste bom vervaardigd had.’

Hij aarzelde, bleef staan en keek omhoog langs de strenge voorgevel.

‘Waarom ga je niet even binnen kijken?’ drong zij aan. ‘Als je een beetje opschiet rijden we daarna vlug door naar Dinant.’

‘Waarom ga je niet mee?’ vroeg hij.

‘Je kunt beter even alleen gaan.’

Hij betrad de school. Niet zonder schroom, maar vastberaden en gesterkt door Helens aansporing. Waarom zou hij alles moeten verklaren? Dit bezoek had met iets anders te maken dan de wens Vlasman beter te leren kennen. Hij zou wel merken hoe het zat. Of niet. Een lichte opwinding maakte zich opnieuw van hem meester. Een paar leerlingen kwamen door de hoofdgang in zijn richting, waardoor hij zich zoveel ouder voelde. Niet onprettig. In de school hing een geur van bleekwater. Reine zielen zagen op tegen de hemel. Hoelang geleden zou de laatste voorbijgekomen zijn? Was dat nog in de tijd toen Vlasman hier zijn dagen sleet, met in zijn hoofd de zegeningen die hij de geslagen mensheid toedacht?

‘Kan ik u ergens mee helpen?’

Neem mijn hand, dacht hij, en breng mij naar een plaats waar ik er geen weet van heb dat dit benauwde

oord zelfs maar zou kunnen bestaan.

‘Ik zou graag de rector willen spreken,’ zei hij tegen de man in stofjas naar wie hij zich had omgedraaid.

‘Het spijt me. Er is nu geen spreekuur.’

‘Mijn naam is Greveling,’ zei PhiHp. ‘Wilt u alstublieft de rector bellen of hij mij ontvangen kan.’

Door de ramen van de rectorkamer kon hij de auto zien staan. De drie overblijvende wanden werden in beslag genomen door hoge bruine boekenkasten achter glas. Alleen voor de deur was een uitsparing gelaten, als vluchtweg uit het geestelijk bereik der kerkvaders.

De rector zat aan zijn bureau, dat haaks op het raam was geplaatst. De zitting van de leren bureaustoel tegenover hem glom door het jarenlange schuiven van de jongensbroeken die hier op een reprimande hadden gewacht.

‘Een toeval meneer Greveling dat ik u even kan ontvangen.’

‘Dat is erg aardig van u,’ antwoordde Philip.

De rector leunde achterover in zijn stoel en keek hem aandachtig aan. Zijn langwerpige gezicht vertoonde een gezonde roze kleur, wellicht het gevolg van een oppassend leven. Hoewel hij behoorde tot de jezuïeten-orde droeg hij een goed gesneden grijs pak, waarbij een donkerrode das met vaag dessin zorgvuldigheid van smaak verraadde.

‘Ik kwam toevallig langs Roermond,’ zei Philip.

‘In tegenstelling tot meneer Van Roon. Ik neem aan dat u hem kent.’

Philip knikte.

‘Daarbij,’ zei de rector, zijn woorden zorgvuldig afwegend alsof hij een verhandeling redigeerde,

‘kwam meneer Van Roon ook niet onaangekondigd, zodat ik mij kon oriënteren.’

‘U kende het blad niet?’

‘Kom nou,’ zei de rector. ‘U denkt toch niet dat we hier zijn blijven steken bij de ingebonden jaargangen van de *Katholieke Illustratie*?’

Hij pakte de hoorn van de huistelefoon en vroeg of er verfrissingen konden worden gebracht.

‘Wat wilt u van mij weten?’ vroeg hij vervolgens.

Hij vouwde zijn handen en legde die voor zich op het bureau.

‘Van Roon heeft mij de aantekeningen voor zijn artikel ter hand gesteld,’ zei Philip. ‘Er stond ook iets over het gesprek dat hij met u had gevoerd. Een paar feitelijke gegevens. Toen ik ze las bedacht ik dat ik graag zou willen weten wat uw oordeel over Vlasman is.’

‘Dat heb ik meneer Van Roon verteld.’

‘Daar stond niets over in zijn aantekeningen, noch in het artikel. Wel gegevens over stukken die Vlasman in het schoolblad schreef En over zijn ouders.’

‘Gaat u die soms ook bezoeken?’

‘Dat is niet mijn plan.’

De rector boog zich enigszins voorover.

‘Meneer Greveling, waarom bent u gekomen?’

‘Ik weet het niet,’ zei Philip aarzelend. ‘Ik ben bang dat u mij niet geloofde toen ik antwoordde: omdat ik toevalhg langs Roermond reed.’

‘Dat hebt u al gezegd.’

‘Ik ben op weg naar de Ardennen. Ik handelde vanuit een impuls.’

‘Ah, juist,’ zei de rector. ‘Toch moet u er een idee van hebben waarom u mij wilt spreken.’

Philip knikte.

‘Misschien is de verklaring eenvoudig.’

‘Daar moet u nooit op rekenen,’ onderbrak de rector hem.

‘Ik veilde dit zeggen,’ ging Philip verder. ‘Ik heb het nooit eerder meegemaakt dat iemand geweld tegen mij gebruikte. Daarom vil ik meer vleten over Louis Vlasman.’

‘Denkt u dat u daar verder mee komt?’

‘Het valt te proberen,’ zei Philip.

‘Meneer Greveling,’ zei de rector. ‘Toevallig ken ik de bakker waar Louis wel eens een krentenbol haalde. Wilt u die ook interviewen?’

‘Ik denk het niet,’ zei Philip.

De rector maakte een aantekening op een bloknoot. Vervolgens keek hij op zijn horloge.

‘Mag ik een poging vlagen uw komst te verklaren?’ zei hij rustig. ‘Laten wij aannemen dat u in een opwelling hierheen reed en mij te spreken vroeg. Dan is dat, gezien het grote aantal contacten dat Louis in zijn leven onderhouden zal hebben, merkwaardig. U bent vel zeer selectief. Tenzij ik aan het begin sta van een keten. Werkt u soms, al is het in gedachten, aan een boek?’

Philip schudde zijn hoofd.

‘Als u aan een boek werkte zou ik zeggen: u wilt meneer Van Roon controleren en bovendien nog verder gaan. Maar u blijkt niet aan een boek te werken. U rijdt langs en denkt: komaan, ik ga de school van Vlasman eens met een bezoek vereren. Dat is heel opmerkelijk.’

‘Dat kan ik niet ontkennen,’ zei Philip. Hij voelde zich ongemakkelijk. Maar er was geen sprake van dat hij weg zou willen gaan. Hij keek de kamer rond en zag niets dan boeken. Opzij van hem,

in de diepte, wachtte Helen in de auto. Hij durfde niet uit het raam te kijken om misschien te constateren dat zij ongeduldig heen en weer liep.

‘Ik denk toch dat u in het stuk in *Wereldvisie* of in die aantekeningen iets gevonden hebt dat u met mij wilt bespreken,’ ging de rector verder. ‘Op zichzelf is daar niets vreemds aan. Ik heb die zaak vanzelfsprekend gevolgd. Het eerste wat ik dacht was: hoe zal die neergeslagen man zich gevoeld hebben. U zit hier voor me. Gelukkig ziet u er ontspannen uit. Maar op dat moment gebeurden er dingen met u die met een dermate grote kracht op u inwerkten, dat u er misschien gedachten aan ontleend hebt die u nu hier hebben gebracht.’

Philip keek recht voor zich uit, oplettend, gebiologeerd door de kalmte die de man tegenover hem tentoonspreidde.

‘Wij leven in een geciviliseerde maatschappij,’ zei de rector. ‘Dat betekent dat wij onszelf beperkingen moeten opleggen om als beloning op andere gebieden meer ruimte te bemachtigen. Uit hoofde van mijn roeping mag ik al helemaal niemand het slechtste toewensen, maar stel nu eens dat ik een knuppel pakte en erop los ramde. Mijn omgeving zou dat niet tolereren. Wat gebeurt er in dit licht gezien met u? U zegt zelf dat u nooit met geweld bent geconfronteerd. Misschien heeft die gedachte door u heen gespeeld toen u langs Roermond reed.’

‘Ja,’ antwoordde Philip.

‘Ik wil het niet pathetisch voorstellen,’ zei de rector na een korte aarzeling. ‘Maar u zag toen toch de dood in de ogen. U bijna aangedaan door iemand die tot dezelfde groep als u behoort. Dat heeft u voornamelijk geschokt. Dat de grens tussen gewone criminelen

en intellectuelen overschreden werd. Wat er uiteindelijk gebeurde had niet al te veel om het lijf. Het was voornamelijk de doodsschrik. En het gevoel dat u opeens in onveiligheid leefde. Dat klopt toch ook?’

Het leek hem alsof hij bij een verhoor zat. Maar zonder dat hij dit kon verklaren of zelfs wilde billijken, boezemde de rector hem vertrouwen in.

‘Misschien heeft Vlasman niet goed doordacht wat hij werkelijk veroorzaakte,’ zei de rector. ‘Wilde hij u alleen een pak slaag geven. Aan die bedreiging til ik niet zo zwaar. Jongetjeswerk.’

‘Zo kwam het niet bij mij over.’

‘U telt niet mee,’ zei de rector met een kleine glimlach. ‘U was alleen het slachtoffer.’

Er volgde een klop op de deur. De man in de stofjas kwam binnen. Hij droeg een dienblad waarop twee glazen en een literfles Spawater.

Zij keken beiden naar het volschenken van de glazen.

‘Ik vermoed dat u in mij een medestander tegen Vlasman ziet,’ zei de rector, nadat de conciërge was verdwenen.

Hij nam een slok.

‘Wij hebben het allebei met Louis aan de stok gehad. Is het dat?’

‘Ik nam niet aan dat u het met Vlasman eens zou zijn,’ antwoordde Philip.

‘Ik ben blij dat u gekomen bent. Ik zou het op prijs stellen als ik u op enige manier kon helpen. Ik houd niet van geweld. Maar ik ben een tegenstander van overdrijving. U overdrijft niet. Van Roon wel. Ik vond uw stukje aangenaam om te lezen. Onschuldig als je het mij vraagt. Dat Vlasman op zulke dingen ingaat zegt meer over hem dan de manier waarop hij wraak nam.’

‘Hoe hebt u hem op school ervaren?’

‘Ach,’ zei de rector. ‘Een lastig portret. Iets anders denk je toch niet over die jongens. Hij had meningen. Dat was al heel wat. En de verkeerde. Dat kon later nog best terechtkomen.’

‘Er is toch veel aandrang op hem uitgeoefend in de hoop hem weer in het gareel te krijgen?’

De rector lachte nu hardop.

‘Weet u wat er over katholieken verteld wordt?’ zei hij. ‘Dat ze altijd hetzelfde blijven, al bekeren zij zich tot het boeddhisme. Het gekke is dat ik het niet durf te ontkennen. Wij veranderen nooit. Al gaan we in Nijmegen studeren, bekeren ons tot het marxisme en worden journalist bij *de Volkskrant*. Het cliché is in ons geval maar al te vaak waar. Vindt u dat niet verschrikkelijk? Misschien is het voornamelijk grappig.’

‘Ik zie het grappige er niet van in.’

‘Dat komt omdat u niet katholiek bent geweest. Neem ik aan.’

‘U bent een satiricus.’

‘Als dat zo was, dan kunt u daar toch moeilijk bezwaar tegen hebben.’

‘Ik ben uitgekeken op satire.’

De rector knikte.

‘Ik geef u mijn mening,’ zei hij. ‘Louis is nooit veranderd. Ten opzichte van zijn katholieke opvoeding heeft hij een zwaai van honderdtachtig graden gemaakt. Maar hij denkt nog even absoluut over de dingen als sommige van zijn opvoeders hem aangegeven hebben. Toch zal hij, evenals wij allemaal, op een zekere dag inzien dat de wereld ook zonder hem doorgaat. Misschien nog een paar jaar, maar dan zit hij toch middenin zijn crisis.’

‘U bent daar erg van overtuigd.’

‘Zo gaat het nu eenmaal,’ zei de rector.

Hij vouwde zijn handen weer samen voor zich op tafel. Opeens kon Philip zich niet aan de indruk onttrekken dat dit alles niet gebeurde. Of dat deze man een les opzegde. Dat veranderde niets aan zijn gevoelens van sympathie. Alsof het prettig was eens iemand te ontmoeten die zijn overtuigingen niet losliet en die zijn geloof of de overblijfselen daarvan niet als een pijnlijk gezwel met zich meotorste maar er standvastig bovenop zat.

‘Ik wil u iets vragen,’ zei Philip. ‘In het stuk van Van Roon wordt gesuggereerd dat Vlasman gevaarlijk is. En dat hij contacten onderhoudt met buitenlandse groeperingen. Ik heb een vrouw gesproken die hem een paar dagen geleden heeft opgezocht. Ze raakte in de war door zijn fanatisme. Ik weet niet wat u daarover denkt.’

‘Meneer Greveling,’ zei de rector. ‘Zal uw zielerust toenemen wanneer ik u zeg dat Louis tot alles in staat is?’

‘Dat denk ik niet.’

‘U weet dat ik niet ben aangesteld om mensen hun zielerust te ontnemen?’

De rector speelde met zijn ballpoint.

‘Ik denk niet dat Louis de loop der geschiedenis zal veranderen,’ voegde hij eraan toe.

‘Ik denk dat de vraag belangrijker is wat we nog van hem mogen verwachten.’

‘Ach,’ zei de rector. ‘Niet veel. En binnen dat weinige ook niets goeds. Ik wil graag realist blijven. En ik zal iets provocerends zeggen. Maar mensen uit milieus zonder intellectuele en financiële traditie, zoals Louis, verliezen meestal eerder de proporties uit het oog dan degenen die van jongs af aan in alle gebor-

genheid het vermogen konden ontwikkelen om te relativieren. Zoals u, neem ik aan.’

‘Schrijft u het gedrag van Vlasman toe aan zijn afkomst?’

‘Is dat een strikvraag?’ vroeg de rector.

‘Het is geen strikvraag.’

‘Ik probeer eerlijk tegen u te zijn. Zijn afkomst heeft ermee te maken. Maar niet alles. Ik kan het ook anders stellen. Heeft God sommigen van ons met opzet in armoede laten opgroeien om hen later op te zwiepen tot prestaties? Elan komt altijd voort uit een gemis. Dan zou het zo kunnen zijn dat God aan sommige mensen alleen maar de armoede schenkt omdat hij zoveel met hen voor heeft. Maar dan moeten die uitverkorenen wel hun kans grijpen. Of moet onze Louis nog meer beproevingen doormaken dan anderen? Waartoe zal dat leiden?’

‘Wat denkt u?’

‘De werkelijk gegrepenen zijn vaak een gesel voor hun medemensen,’ zei de rector. ‘Vergist u zich overigens niet in mij, meneer Greveling. Ik sta niet achter de denkbeelden van Louis. Ik ben ook maar een mens.’

Philip raakte plotseling geïrriteerd.

‘U houdt toch niet werkelijk met de mogelijkheid rekening dat de god waarin u gelooft om hem te prikkelen een bestemming ten kwade voor Vlasman kan hebben bedacht?’

‘Daar ligt voor mij het onbegrijpelijke. En dat moet ik aanvaarden.’

‘Ik ben bij u gekomen omdat ik het gedrag van Vlasman niet aanvaard!’

‘Dat weet ik,’ zei de rector, nog steeds rustig. ‘En ik kan u niet helpen. Nu ik zo met u zit te praten

vraag ik mij opeens af of u niet hierheen bent gekomen vanuit het naar mijn mening erg eenvoudige gevoel dat uit iemand met een streng katholieke opvoeding nooit iets goeds kan groeien. Maar als dat waar is zitten we opnieuw met een verklaring die nergens toe leidt. Als u het zo wilt zien, dan schuilt in ieders verleden wel een element, soms een gekte, die zijn leven de verkeerde kant op stuurt. Ik heb sympathie voor u. En ik wou bijna dat Louis daar op uw plaats zat, want dan zou hij eens wat van me horen. Misschien komt het nog wel terecht met hem. Ik zal voor hem bidden. Ik bedoel dat tegenover u niet als een holle frase. Soms lijkt bidden op een afsluiting van de werkelijkheid en een moedwillige beperking. Omdat resultaat over het algemeen uitblijft. Maar wij mensen denken in korte termijnen. Wij willen de wereld keurig aan onze nazaten afleveren, voordat wij zelf verdwijnen. Maar wat bereiken wij met haastwerk? Hoe het langzaam en gedegen kan, daarvan geeft God ons toch zelf het voorbeeld. Ik vind het prettig dat ik u ontmoet heb. Maakt u zich geen zorgen. Gaat u naar de Ardennen met vakantie?’

‘Ik trek er een paar dagen uit.’

‘Weest u voorzichtig,’ zei de rector. ‘En bedenk: al worden wij gescheiden door grote verschillen, aan de buitenkant zien wij er allemaal even katholiek uit.’

[XVI]

Vanaf de uitkijktoren konden ze de zeven lussen van de Ourthe zien. Het waaide hard, onder een felle zon. Helen hield haar rok in toom bij haar knieën. Toch waren zij de enige bezoekers boven. Hij verlangde ernaar langs de rivier te lopen, of er in een kano overheen te varen. Een wel heel ver gaande droom, want hij had waterangst; ongetwijfeld zou de stroom de kano omverwerpen, waarna hij jammerlijk verdronk of zich met de grootste moeite naar de wal kon spartelen.

De rivier lag verscholen tussen het groen. De eeuwige rust die dit landschap suggereerde, stemde hem niet vrolijk maar gelaten. Het glinsterende water daar beneden vormde zo'n contrast met de stad, dat hij de verandering niet bij kon benen, moe werd bij de gedachte dat hij hier zou moeten blijven, zonder doel.

Hij had, nog maar een paar uur geleden, Helen proberen uit te leggen wat de rector had gezegd, maar het lukte hem nauwelijks diens woorden helder terug te krijgen uit zijn geheugen. Hierboven, in de wind die aan zijn lichaam rukte, kwam dit alles hem belachelijk voor; tegelijk wist hij een strijdlust in zich aangeboord die hij in die vorm niet kende. Misschien gaf de natuur dat aan; wie zich een pad over de oevers wilde banen moest stevige schoenen aantrekken en een aanzienlijk uithoudingsvermogen bezitten.

De lieflijkheid van het landschap, met daarbij de geheimzinnigheid van deze bochtige rivier, stelden

hem op zijn gemak en confronteerden hem op hetzelfde moment met een opwinding die hem de zekerheid verschafte dat hij bijzondere dingen kon verrichten. En hij begreep dat hij te lang in de maalstroom had gezeten, dat te veel mensen tegen hem hadden aangeprept, dat hij te zeer naar steun had verlangd, te hevig geprobeerd zijn onzekerheid te verdrijven.

Hij trok Helen mee naar het midden van de uitkijkpost en omarmde haar. Pakte haar handen beet, zodat haar rok opwaaide. Streelde haar blote benen.

‘Daar ben ik goed voor!’ riep ze lachend, tegen het gebulder van de wind in.

Hij drukte haar tegen zich aan en hield haar vast. Hij sloot zijn ogen en zag de rivier opnieuw. Nu waren zij er vlakbij. Het onstuimige water voerde takjes mee. Kiezelstenen schoven centimeter voor centimeter over de bodem. Zigzaggend schoten vissen langs. Hij stelde zich voor dat hij daar met een werphengel stond en het snoer over het water deed schieten. Het was de idylle van de blokhut.

[XVII]

Zijn vader was geen liefhebber geweest van een gevaarlijk leven. Op vijftientigjarige leeftijd ontmoette hij het eerste meisje dat hij durfde vragen. Zij was jong en voortvarend; na het in voorzichtige bewoordingen gestelde aanzoek, voelde zij zich voor de rest van haar leven geborgen. Niet lang na de voltrekking van het huwelijk zette zijn vader zich aan het verwekken van een kind. Toen Philip twee jaar later in de wieg lag bracht hij zijn vrouw bonbons en bloemen en zakte vervolgens tevreden terug in zijn gemakkelijke stoel.

Zo was het gegaan in de verhalen van de zoon.

In werkelijkheid school er achter zijn vader natuurlijk een veel minder karikaturale man. Hij groeide op in een dorp op de grens van Overijssel en Gelderland, liep de MULO af, waarna zijn moeder voor hem solliciteerde bij een klein handelskantoor. Na een korte loopbaan als loopjongen van de in het vak vergrijsde firmanten, koos hij voor de opwinding van een grote bank. Daar werkte hij zich gestadig op. Hij was een zorgvuldig mens. Niet iemand die zijn jas ergens liet hangen. Wie hem bezig zag zijn zaken te ordenen, stelde onmiddellijk vertrouwen in hem. Maar toen Philip ouder werd kon hij zich steeds minder aan de gedachte onttrekken dat het leven van zijn vader gebaseerd was op angst.

Vanaf dat moment begreep hij dat hij van hem hield.

Philip had in de verhouding tot zijn ouders alle geijkte stadia doorlopen. Hij vond hen burgerlijk, toen hij in de veronderstelling verkeerde dat hij het niet was. Daarna dacht hij dat er geen saaiere mensen bestonden, toen hij voor het eerst radeloos rondzwierf nadat hij zijn vriendinnetje was kwijtgeraakt. Zo vond hij in het psychologische vlak bijna iedere week opnieuw het wiel uit.

Weer later verheugde hij zich erop zijn ouders te zien. Met ingehouden trots en een volmaakte achteloosheid overhandigde hij ieder van hen een exemplaar van zijn eerste roman en zag er goedkeurend op toe hoe zijn vader erin bladerde, net zolang tot hij er een naar zijn oordeel smerig woord in aantrof. Hierna legde zijn vader het boek opzij en wijdde er nooit meer een woord aan, totdat een van zijn cliënten, een tachtigjarige oud-lerares Frans hem complimenteerde met zijn zo geslaagde zoon. Hij beloofde Philip ook diens tweede roman te proberen.

Allemaal drukte om niets, een meningsverschil tussen twee mensen die niet buiten elkaar konden.

Hij werd ouder en zag zich naar zijn vader toegroeien. En opeens merkte hij bij zichzelf dat ook hij begon te hechten aan traditie, vanuit het toenemend begrip dat hij niet uit het niets was ontstaan. Zijn vader had hem gestimuleerd de universiteit te bezoeken. Hij was gegaan, hoewel hij nooit met iets anders bezig was dan schrijven. Later zag hij de juistheid van zijn vaders wens.

Pas na afloop van zijn huwelijk met Alice had hij ingezien wat hem werkelijk van zijn vader scheidde. Niet de opvattingen over politiek, morele waarden en de oorzaken van schommelingen binnen het geldverkeer. Het werkelijke verschil lag in zijn behoefte aan

gevaarlijk leven. Dit laatste mocht trouwens niet worden overdreven. Maar het bestond, eerst nog in rudiment, later duidelijker. Toch bouwde hij ook daarin voort op wat zijn vader hem had voorgedaan. Hij wilde de stilstand laten verkeren in beweging. Maar waar zijn vader die beweging wist te leiden, gaf hij er zich ongebreideld aan over, vergetend dat hij misschien allereerst zichzelf schade aandeed. Hij werd ouder en voelde het rumoer in zijn hoofd bij ieder optreden sterker. Hij liep naar de veertig en dacht: straks ben ik dood. Hij moest ervoor zorgen dat hij zichzelf niet hijgend ging voorbijlopen. Maar hij kon niet buiten die beweging. Het lag al te zeer voor de hand dat hij zich langzamerhand terugtrok binnen zijn betrekkelijke welstand. Maar hij stak liever zijn nek uit dan dat hij zich verschanste binnen een bastion dat hij had volgestouwd met aangename attributen.

Van zijn vader had hij het elan zich op de voorgrond te plaatsen geërfd. Toen hij zo ver naar voren was gekomen dat de redactie van *Wereldvisie* naar zijn medewerking dong, begon hij mensen uit te dagen. Die behoefte was in het tweede stuk alweer groter dan toen hij zijn eerste bijdrage schreef. Nu hij meer afstand had genomen, begreep hij nog beter dan eerst waarom hij Vlasman niet met rust gelaten had. In de laatste jaren van zijn studie had hij zich niet alleen laf en afstandelijk gedragen, als het zo uitkwam had hij tegenstanders zelfs geprezen om hun idealen. Hij had idioten aan de gang gezien en er zich niet tegen verzet. Hij had zichzelf wijs gemaakt dat dit nu eenmaal de weeën waren van een overgangsfase. Maar hij wilde helemaal niet naar iets anders toe worden gedwongen! Toen hij had moeten toezien hoe het geschreeuw om democratisering binnen de kortst mogelijke tijd een

leuze zonder inhoud was geworden, maakte hij zich nog steeds niet op zich te verzetten. Hij hobbelde mee in raden, waarin hij als kandidaat-assistent werd gekozen, en hield zijn mond wanneer hij het niet met de meerderheid eens was. Hij had mensen huilend collegezalen zien verlaten, na een grondige evaluatie, waarbij mededogen werd vervangen door de plagen van Egypte. Hij had nooit één van die zelfgenoegzame semi-marxisten in de tang durven nemen, hoewel hij het wel had gekund. Hij had zichzelf van alles wijsgemaakt, uit schaamte over zijn eigen geringe ambitie om zich voor zijn medemensen in te spannen. Hij had zijn egoïsme voor zich uit gehouden als een schild. Dat deed hij heel handig. Omdat hij zichzelf een gebrek aan belangstelling en inzet aanpraatte, had hij een geldig excuus de anderen hun gang te laten gaan. Want zij hadden het uiteindelijk goed voor met hun medestudenten en docenten. En wat deed hij? Hij deed niets. Hij studeerde langzaam. En schreef. Dat was het voornaamste. Hij had met al die onzin niets te maken. Hij was een afstandelijke, sjeike schrijver, een observator, niet iemand die meedeed.

Maar hij haatte al die nieuwe baasjes. Een afkeer van gezag en dwang. Had hij dat ook niet van zijn vader?

Hoe kwam het dat hij zo veranderd was? Opeens uit zijn cocon te voorschijn trad en op hooghartige wijze blijk gaf van zijn afkeuring?

Het begon al voor zijn scheiding van Alice.

Hij schepte er een kinderlijk genoegen in zich als een dandy te gedragen. Vooral ook wanneer zij het niet met hem eens was. Als hij tekeerging tegen het gebrek aan stijl en de vervlakking hoorde hij zijn vader. Maar juist over die dingen had zijn vader zich

nooit uitgelaten. Hem ging het er allereerst om een wereld in stand te houden waarvan hij geleerd had dat het de enig juiste was. Hoe zag die wereld er dan uit? Had de oorlog geen roet in het eten gegooid? Uiteindelijk leek het toch van niet. Langzaam was hij in zijn oude doen geraakt. De waarden die zijn moeder onderkend had, waren wat hem betreft in stand gebleven. Zo aanvaardde hij Philips scheiding niet. Maar omdat hij ook flexibiliteit als uitgangspunt hanteerde, legde hij zich morrend bij de feiten neer.

Philips toegenomen weerbarstigheid was het gevolg van een proces. Toevallig was hij getuige geweest van een van die momenten in de geschiedenis waarop mensen vol begeestering riepen dat zij iets nieuws wilden. Daarom moest het oude verdwijnen. Zij forceerden een breuk en dachten dat ze meteen bevrijd waren van de ballast der cultuur, die ze over het algemeen niet kenden.

Wie durfde te erkennen dat de roep om vernieuwing, van Provo tot aan de universiteit, op gang was gezet door een mengeling van warhoofden en intelligente avonturiers, die werden opgevolgd door een tweede generatie die uitsluitend uitblonk in het humorloos navolgen?

Hij had gemakkelijk praten, hij had zich aan de revolutie onttrokken en stond steevast aan de kant om zijn kleine ironische kanttekeningen te plaatsen.

Hij was daarop uitgekeken. Het leek alsof het aantal malloten alleen maar toenam, sinds iedere Nederlander die zichzelf respecteerde bezig leek de anderen te emanciperen.

Het was een kortzichtige visie. Maar hij genoot ervan. Hij daagde zijn lezers uit tot een reactie. Die van Vlasman had hij daarbij niet voorzien.

[XVIII]

Zij liepen door de warme avond, onder de zacht ruisende bomen, nu de wind bijna geheel was gaan liggen en het landschap zich geleidelijk aan toesloot voor de nacht. Het hotel waar zij verbleven lag een aantal kilometers van het dichtstbijzijnde plaatsje, vlak bij de rivier, die ook op deze plaats nog ver beneden hen in lussen door het dal kronkelde.

‘Zou je eeuwig willen leven?’ vroeg Philip, ‘als je tenminste in je huidige conditie kon blijven.’

‘Ik heb er nooit over nagedacht,’ antwoordde Helen.

‘Als je heel fit bleef en in een stemming als deze?’

‘Weet je in wat voor stemming ik ben?’

Hij kneep even in haar hand.

‘Zal ik eens raden?’

‘Doe maar,’ zei ze.

Hij bleef staan bij het begin van het pad dat naar de rivier omlaag leidde. Het was te smal en veel te steil om af te lopen nu het donker werd. Ze hadden er ook te zwaar voor gegeten.

‘Ik denk dat je moe bent,’ zei hij. ‘En rozig. Ik kan bijna niet wachten tot ik naast je lig.’

‘Jij denkt nooit aan wat anders.’

‘Zou je dat willen?’ vroeg hij.

‘Je verandert uit je zelf wel weer.’

‘Wat is dat voor opmerking!’

‘Je kunt je beter indekken voor wanneer alles minder wordt.’

‘Alles is een heleboel.’

‘Ik zou altijd van je willen houden,’ zei Helen. ‘Ik hoop dat je dat nooit vergeet.’

Hij moest lachen. Opeens voelde hij zich vrolijk. Soms voelde hij zich in haar nabijheid van terughoudendheid bevrijd op een wijze die hij nooit voor mogelijk gehouden had. Zelfs op de momenten van de grootste opwindning had hij bij Alice een zekere schroom behouden. Alsof er dingen zweefden tussen hemel en aarde waarover hij met niemand kon praten. Hij wist om en nabij wel wat die dingen waren. Bij Helen werd hij ze ook steeds meer in woorden bewust.

Alice had hij op een hartstochtelijke manier bemind, en toch had zij hem na afloop nooit het gevoel gegeven dat hij leeg was, op een natuurlijke manier overgegaan van opwindning naar een gebied van tederheid waar niets de intimiteit kon verstoren. Altijd was er een rudiment van afzondering in hem gebleven, het begrip dat hij naast iemand lag van wie de dromen langs de zijne gleden.

Voor Helen was hij ook nooit bang geweest. Haar woede-uitbarstingen waren incidenten, met een vastgelegd besluit. Bij Alice ging de onvrede altijd door. Vanuit de ene fout die zij bij hem signaleerde, volgde razernij om een andere. Ook daarom was hij altijd op zijn hoede, de oorzaak van een steeds groeiende zwijgzaamheid.

‘Ik heb het een beetje koud,’ zei Helen.

Hoeveel keer meer hadden vrouwen dat tegen hem gezegd? Toch niet zo bijzonder vaak. Maar hij kon er zich beelden bij voorstellen. Een meisje in zijn kindertijd, met wie hij bramen zocht in de duinen. Alice, de eerste avond in hun huis, toen hij een half uur op zijn

buik voor de verwarmingsketel had gelegen om met een veel te korte lucifer het vlammetje te doen ontbranden. En ook Helen, anderhalve maand geleden, rillend van de koorts naast hem onder de dekens. Hij herinnerde zich zijn plotselinge angst dat hij haar zou verliezen.

Hij legde zijn armen om haar heen en masseerde haar rug. Hij wilde haar zo graag beschermen dat hij op haar losging als een fysiotherapeut. Zij dreef hem tot uitzonderlijke dingen, liet hem alles in het groot doen. Maakte het kind in hem los, gevangen in een volwassen lichaam met de noden van een sinds lang volgroeide man.

[XIX]

Zittend op het balkon van hun hotelkamer, sloot hij zijn ogen tegen het licht van de gestadig dieper zakkende zon. Om hem heen het gekwetter van vogels, dat heviger leek dan in de ochtenduren. Achter hem maakte Helen aanstalten om in het bad te gaan.

Voor het eerst in zijn leven kwam er een herinnering in hem boven die hem op een heel smartelijke manier deed terugverlangen naar het moment waarop die in zijn geest gevormd werd.

Hij liep met zijn vader door de duinen. Op korte afstanden van elkaar lagen bunkers, sommige eenvoudig van aard, andere voorzien van verschillende kamers. Het was een paar jaar na de oorlog. En hij was een kind. Zijn vader verbood hem weliswaar niet de bunkers binnen te gaan, maar sprak telkens zijn afschuw uit over de gevaarten. Het was regenachtig weer, en ze waren op weg van Noordwijk naar Katwijk, waar ze de bus terug zouden nemen. Toen hij zo met zijn vader liep, deels over het fietspad en gedeeltelijk kriskras door het terrein, beklom hij op een gegeven ogenblik de top van een duin. Daarachter lag het strand, niet alleen verlaten vanwege het weer, maar ook omdat hier zelfs op zonnige dagen niemand kwam. Er lag allemaal aangespoelde rommel langs de vloedlijn. Dat kon hij vanaf deze verre plaats zien. Hij had zin om naar beneden te hollen, hoewel er tussen duin en strand prikkeldraad was gelegd. Toen zag hij

een schelpenkarretje, getrokken door een paard. De voerman reed dicht langs het water. Verder gebeurde er niets. Hij keerde zich om en keek op het land achter de duinen. Een militair vliegtuig kwam opeens laag aangevlogen. Hij zag de rood wit blauwe cirkel op de staart en in zijn kinderlijke voorstelling was dit de bevrijding, waarover hij zoveel had horen vertellen en waarvan hij zich een paar beelden herinnerde. De bevrijding! Een golf van geluk doorstroomde hem; opwinding ook, alsof de opluchting van zijn ouders zich in hem, die niets van de ellende gezien had, kon voortplanten. Hij keek het vliegtuig na, dat zonder hoogte te winnen over de scheiding tussen strand en zee voortvloog.

Zijn vader leunde tegen een bunker en bekeek de onderkant van zijn schoen.

Die herinnering kwam in hem terug en stemde hem verdrietig. Hij kon zich zoveel dingen herinneren.

Soms dacht hij: dit is aardig, en vergat het dan. Zijn blik gericht op de dingen die hij nog wilde bereiken, bleef hij niet staan bij datgene wat achter hem lag.

Was dit een eerste teken dat hij oud werd? Begonnen de afgewerkte zaken hem parten te spelen? Wilde hij nu alleen nog maar delen van de tijd terugdraaien, of misschien wel helemaal terughollen naar het begin? Of had dit te maken met die ene dag, waarop de verbondenheid met zijn vader gevoegd werd bij de opwinding om het vliegtuig, dat de oorlog representeerde?

Het kon zijn dat op een onverklaarbare manier zijn jeugd werd samengevoegd in die paar beelden.

Hij stond op en liep naar binnen, in de zoveelste opwelling van tederheid. Hij zag Helen in het bad zitten en zette zich op de rand, legde zijn hand op haar

hoofd, bukte zich en kuste haar, terwijl hij in het door badolie troebel geworden water zocht naar de plaats waar haar dijen bij elkaar kwamen, en waar hij wilde zijn nu zijn geest niet verder de kracht kon opbrengen om zijn herinnering te vrijwaren van prikkeldraad.

[XX]

Hij wilde niet terug naar Amsterdam. Wanneer hij aan zijn huis dacht, leek het of er een blokkade in zijn geest werd opgetrokken. Zijn gedachten bleven steken bij de straat ervoor, en omdat hij niet binnen kon, begon hij te zwerven. Hij ging de plaatsen af waar hij zich op z'n gemak had gevoeld. Nu leek het of de stad uitsluitend was bevolkt met vreemdelingen, die hem slecht gezind waren, die de cafés onveilig maakten en bioscopen veranderden in open ruimten waar nog slechts verveling heersen kon.

Hij zag Helens gezicht door het balkonraam, in de spiegel en tussen de hoge struiken in de tuin van het hotel. Bij de rivier, die door een berglandschap leek te stromen. Zij stond bij het water en balanceerde even op een steen. Zoveel vrolijkheid maakte hem bijna bang. Lieflijk en onvervangbaar vergezelde zij hem lieflijk en in zijn voorstelling, die hem steeds vaker ingaf dat deze opgewekte dagen niet meer dan schijn waren. Hij wist niet hoe hij er over moest beginnen. Als hij er niet met haar over praatte, maakte hij een onvergeeflijke fout. Maar hij zweeg. En hij zag op tegen hernieuwde onderhandelingen over de plaats waar zij, al dan niet gezamenlijk, zouden slapen.

Zij pakten de auto in, zonder dat hij durfde tegenstribbelen. Haar voorstellen nog verder weg te rijden, toe te geven aan de angst die hij voelde. Waarom moest hij zich daartegen verweren? Opdat anderen

trots op hem zouden zijn? Ter geruststelling van zichzelf? Het lag allemaal voor de hand. Hij moest terug naar huis en aan de slag gaan. Hij luisterde naar de geluiden van de natuur, die onbekende, geheimzinnige windstromen. Wat was daar voor geheimzinnigs aan? *Omdat hij het wilde!* Dit was zijn eigen wereld. Hij kon verzinnen wat hij wilde.

Hij trok het autoportier achter zich dicht en startte de motor.

Als ze snel doorreden konden ze binnen drie uur thuis zijn.

[XXI]

Moeizaam schraapte hij zijn aandacht bij elkaar en begon te werken. Een reclamebureau had hem gevraagd om een verhaal te schrijven bij een boekje over verlichting. Hij had niets over het onderwerp te melden. Alleen het woord trok hem aan. Hij bedacht een situatie in een huis waar 's avonds plotseling de elektriciteit uitviel. Eerst zochten de bewoners op de tast naar kaarsen. Toen zij die niet vonden, begonnen zij aan het duister te wennen. Zij wachtten tot het licht weer aanging. Dat gebeurde niet. In plaats dat zij gingen slapen, bleven zij op het herstel van de centrale wachten. In wat voor wereld zouden zij anders wakker worden wanneer zij de storing op zijn beloop lieten? Zij probeerden elkaar lief te hebben. Tevergeefs. Bij het uitvallen van de mogelijkheden hun ogen de kost te geven, namen de functies van hun zintuigen toe. Dat maakte hen angstig. Ondanks het feit dat zij zich goed konden redden en zelfs de drankflessen wisten te vinden, raakten zij iedere minuut meer ontheemd en teruggedrongen op zichzelf.

Langzaam schreef hij het verhaal op. Hij wist dat het niet goed was. Hij liet het aan Helen lezen en liep de kamer uit om haar oordeel te ontlopen.

's Avonds vroeg hij haar wanneer zij samen gingen wonen. Zij antwoordde dat zij het op de manier waarop zij nu met elkaar omgingen, naar haar zin had.

Hij begreep haar niet.

Hij schreef een verhaal over een raadselachtige vrouw. Dat bestemde hij niet voor publikatie. Hij schreef het alleen voor haar. Zij kon het opbergen bij de andere dingen die hij voor haar had geschreven: brieven vooral, ook gedichtjes, lieve dingen die niet verder reikten dan hen zelf.

De vrouw in zijn verhaal het niets over haar afkomst los. Zij stapte het leven van de ik-figuur binnen en begon voor hem te zorgen. De man raakte iedere dag meer aan haar gehecht, maar gebrek aan kennis van haar gedachten over hem, maakte hem nerveus. Zij was steeds aanwezig, sliep met hem en het zich gewillig meevoeren naar zijn vrienden. Maar hij wilde weten wat zij voor hem voelde, waarom zij bij hem bleef. Hij wist niet waar zij vandaan kwam, hoeveel mannen zij gekend had, hoeveel verdriet. Hoe meer hij aan haar gehecht raakte, hoe nijpender het gebrek aan gegevens. Hij wilde met haar praten, haar emoties analyseren. Hij zocht naar gespreksstof voor hen beiden, hij wilde hun samentreffen in zijn huis van achtergrond voorzien. Maar zij zweeg.

‘Slaat dat op mij?’ informeerde Helen toen ze het gelezen had.

‘Min of meer.’

‘Weet je waaraan ik gedacht heb?’ vervolgde ze opgewekt. ‘Dit verhaal gaat op een veel natuurlijker manier over de duisternis. Ze kunnen het zo opnemen in dat boekje.’

‘Aan jou wil ik niets verdienen.’

Zij begon te lachen.

‘O Philip!’ riep ze, ‘wat ben je toch een haantje. En zo naïef.’

Zij kreeg een brief van haar zuster, die in Washington woonde. Het was een hartelijke brief. Zij liet hem Philip lezen. Een van de kinderen was ziek geweest. Nu ging alles weer zijn gang. Zo ver woonde die zuster, in een misschien opwindend land. Maar waarover zij schreef waren de mazelen.

Bij een t.v.-verslag van rellen in de stad meende hij een glimp van Vlasman op te vangen. Hij gooide een steen naar een politiebus. De machteloosheid van het gebaar deed Philip in woede ontbranden. Toch was hij er niet zeker van dat het Vlasman was die daar zijn gram omzette in stenen.

Toen hij om half tien het journaal nog een keer bekeek, wist hij het nog altijd niet. De stenenwerper leek in ieder geval op Vlasman, zekerheid konden de summiere beelden niet verschaffen. Hij probeerde de zaak koel te overdenken. Maar dat lukte niet. Die steen had hij het liefst naar Vlasman zelf gegooid.

Het viel hem trouwens op hoe snel hij het incident van zich af zette. De behoefte om zijn dubieuze ontdekking met anderen te bespreken, verdween tegelijk met de gedachte eraan. Het leven ging gelijk op met de natuur. Winters noodweer had plaatsgemaakt voor een wisselvallig voorjaar. Ook Helen raakte uit de ban van het uitzonderlijke. De dagen werden langer. Steeds vaker ging zij overdag van hem weg. Toen de dag kwam waarop zij hem vanuit haar eigen huis belde dat zij die avond niet bij hem terugkwam, wist hij dat de omweg die zij gemaakt hadden, weer in het oude spoor was teruggekeerd. Hij probeerde een nieuwe omleiding te creëren door haar ermee te dreigen dat hij haar voorgoed verliet. Maar zij antwoordde laconiek dat hij dat toch niet meende. Hij stapte in

zijn auto en reed naar haar toe. Tussen het telefoongesprek en het moment waarop hij haar flat bereikte zat niet meer dan een kwartier. Maar hij zag haar auto al niet staan. Hij belde lang en nadrukkelijk aan en kreeg natuurlijk geen antwoord.

Toen hij naar zijn eigen huis terugreed, herinnerde hij zich die avond nu bijna een maand geleden. Bij het binnenrijden van zijn straat, kwam opnieuw dat beklemde gevoel in zijn maag. Hij parkeerde de auto en bleef even zitten. Spiedde de straat af. Er viel niets te zien. Hij wist allang dat dit geen zekerheid bood. Hij stapte uit en sloot het portier af. Keek nog eens de straat langs. En liep vervolgens zo langzaam mogelijk naar huis. Er stond niets te gebeuren. Hij kon aan zijn bureau gaan zitten en zich verlustigen in saaiheid.

[XXII]

Nadat Helen hem had meegedeeld dat zij op korte termijn naar Washington vertrok om haar zuster te bezoeken, trok er een rood waas voor zijn ogen. In blinde woede had hij zin een vaas op te nemen en die door het raam te gooien. Of een ander machteloos gebaar. Het kon hem niet schelen hoezeer hij zich daarmee Het kennen. Besepte zelfs vaag dat hij niets anders wilde.

Hij slikte en zweeg.

Helen wist nog niet hoe lang ze wilde blijven. Als ze haar zuster nu niet opzocht, deed ze het nooit meer. Ongetwijfeld was zij zich ervan bewust hoe banaal die woorden klonken. Ze wilde weg uit zijn buurt; en hij kon haar niet tegenhouden. En omdat het hem vanaf dat moment niets kon schelen (hoewel hij inwendig huilde) maakte hij scènes en beschuldigde haar van trouweloosheid, hoewel zij hem nooit enige trouw had toegezegd.

Hij eiste van haar dat zij bleef, dat zij die zuster, over wie zij nooit bijzonder liefdevol verteld had, uit haar hoofd zette. Wie hem verliet hoefde niet meer terug te komen. Om zijn woorden kracht bij te zetten, sleepte hij Vlasman erbij, de uitzonderlijke spanningen waaraan hij ten prooi was. Bloemrijk zette hij uiteen hoe snel hij ging verworden tot een wrak.

‘Maar je begrijpt zeker wel dat ik jou daarvan mee laat genieten. Ik zal je zo'n godvergeten schuldgevoel aanpraten dat je je de rest van je leven ongelukkig

voelt. En als ik dan godverdomme weer gezond ben, dan kom ik voor het raam van je sanatorium staan en lachje blatend uit!’

‘Je doet maar,’ antwoordde Helen rustig.

Een paar dagen voor haar vertrek konden ze rustig praten. Zij was eerst bij hem komen zitten en ze waren met elkaar naar bed gegaan. Even was het vrede. (Lampions schommelden zacht aan draadjes. Op de achtergrond het zacht gejuich van de bevrijding.)

‘Ik zal je zeker missen,’ zei hij, met de ring spelend die zij om haar middenvinger droeg. ‘Misschien niet zo lang. Tien jaar of zo. Daarna gaat het langzaam over.’

‘Binnen tien jaar ben ik vast wel terug.’

‘Dat is nog een klein beetje hoopvol,’ zei hij. ‘Binnen tien jaar. Dan ben ik nog geen vijftig. Dan loop ik misschien nog zonder stok.’

‘Je moet bij het theater.’

‘O ja,’ antwoordde hij. ‘Als decorstuk. Een oude knoestige boom in het bos. Honden plassen tegen mijn bast. Een jongeman kerft een hart in mijn onderbuik. Ik zal daar aan de grond genageld staan en aan je denken.’

‘Ik zwaai naar je. Ik kom overal naar je kijken.’

Hij trok haar tegen zich aan.

‘Het is een vals kreng die zuster van je,’ zei hij, op bezwerende toon. ‘Ik heb besloten dat ik met je mee zal gaan om haar onschadelijk te maken.’

Later op de avond kregen ze weer ruzie. Hij wilde nog een keer met haar naar bed, maar ze zei dat ze moe was. Die vermoeidheid stond hem tegen. Hij had helemaal niet zoveel zin om per se nog een keer

met haar te neuken. Maar haar weigering maakte hem razend. Hij wilde haar aan zich onderwerpen. De ouderwetse patriarch uithangen, om haar des te beter te kunnen beschermen (en daarin zichzelf).

‘Kunnen we er niet eens over ophouden?’ vroeg ze. ‘Misschien kom ik na een maand wel terug. Het is niet nodig dat je je zo uitslooft.’

‘Ik wil de hele nacht door met je naaien. Als we het de eerstkomende dagen veertig keer per dag doen, dan heb ik tenminste een paar herinneringen om op te teren.’

‘Die zul je dan wel nodig hebben ook,’ zei Helen. ‘Want de rest zal wel versleten zijn.’

‘Het is goed voor me dat ik een tijdje wegga,’ zei ze, nadat hij haar er toch van had weten te overtuigen dat het niet verantwoord was hem zonder een tweede orgasme de nacht in te laten gaan. ‘En al zou het mij m'n hoofd kosten, ik ga. Ik vind het niet leuk om je achter te laten. Maar ik kan nu niet meer blijven. Wanneer ik hier blijf loopt het verkeerd met ons af.’

‘Wat denk je godverdomme als je weggaat?!’

‘Ik wil onder jouw invloed vandaan,’ antwoordde Helen. ‘In ieder geval nu het nog kan. Ik denk dat ik je beter kan pareren als ik terugkom. En ik weet heel goed waarom je me niet wilt laten gaan. Dat komt omdat je niet tot compromissen in staat bent. Je bent een absolutist. Dat vond ik in het begin heel leuk. Omdat je zorgzaam bent en teder. Je gedroeg je alsof ik de enige was die voor je telde. En toen zag ik dat het ook zo was. Jij trekt degenen van wie je houdt in je invloedssfeer en laat ze niet meer los. Maar ik wil me niet laten verstikken. Ik ben bang dat je van mij een verlengstuk van jezelf wilt maken. Iemand die

precies zo reageert als jij bedacht hebt. Ik hoop voor jou dat het nooit lukt.'

Hij zweeg; hij vreesde dat een antwoord scherp en fluitend uit zijn strot zou komen.

'Heb ik niet een beetje gelijk?'

'Je vindt toch dat je helemaal gelijk hebt,' zei hij schor.

Zij stond op en liep naar de karaf waarin hij zoëven voorzichtig en liefdevol een fles Médoc met veel depot had uitgeschonken.

'De manier waarop je reageerde op die overval was tekenend,' vervolgde Helen haar requisitoir. 'In het begin dacht ik dat je er echt van in de war was. Maar nu heb ik het idee dat je het speelde. Je vindt het heerlijk om in het middelpunt te staan. Je steekt je nek met opzet uit, om zo hard mogelijk te kunnen klagen als mensen erop slaan.'

'Wat ken je me slecht,' antwoordde hij.

Voor hemzelf klonk het niet overtuigend.

'Je bent een verwend kind,' zei Helen. 'Een lief, aanhankelijk en veel te verwend kind. Je hebt me om je vinger gewonden, maar daarna kon ik niet meer los. Je bent aardig zolang je macht over mensen kunt uitoefenen. Eigenlijk is het niet slecht voor je wat Vlasman gedaan heeft. Nu weet je tenminste wat die macht betekent.'

Hij beet op zijn lippen.

'Ik dacht even dat je naar je zuster wilde,' zei hij. 'Maar wat jij doet is mij naar de verdommenis wensen.'

'Wat ben je zielig,' antwoordde ze. 'Wat word je toch verschrikkelijk tekort gedaan.'

'Dan zijn we uitgepraat.'

'Als we zijn uitgepraat kunnen we ons net zo goed

aankleden,' meende Helen.

'Je denkt toch niet dat ik er nu nog zin in heb!'

'Stel je niet aan,' zei ze. 'Was jij die jongen die het over veertig keer had?'

Wat is er met mij, dacht hij. Heb ik je te vroeg ontmoet, toen ik bijna hebzuchtig naar de schrammen keek die Alice mij bezorgd had?

Een nieuwe verbintenis was toen het laatste wat hij wilde. Zo was hij met haar omgegaan: onbevangen, kome wat er komen mag. Nu begreep hij maar al te goed dat deze fase voorbij was gegaan. De lichtvoetigheid van het karakterloze kon hij niet lang meer verdragen.

Zij kwam voor hem op de grond zitten en legde een hand op zijn knie. Meestal vormde dit gebaar de inleiding tot liefdesspel. Misschien dat hij daar nu beter niet over kon beginnen. Deze verandering, die zoveel pijn deed. En zijn onvermogen om haar uit te leggen waarom hij de dingen deed die haar op de vlucht deden slaan. De tegenstrijdigheid in haar woorden maakte het onmogelijk zijn gedachten op één punt te richten. Of kwam voor haar alles toch weer samen bij de dwangmatige angst voor zijn invloed? Zijn schaduw viel over haar heen. Met één beweging zou hij die willen uitwissen om haar te laten voelen hoe warm zijn lichaam was. Die warmte zou zij op een dag ontberen. Als het dan maar niet te laat was! Hij voelde de wanhoop naar zijn keel kruipen. Bij wie ging zij beschutting zoeken wanneer zij zich ontheemd voelde in Washington?

'Ik zal je iets zeggen,' zei hij. 'Ik verdraag het niet wanneer de dingen onder mijn handen vandaan glippen. Zoals nu. Ik weet dat ik er niet onderuit kan en

dat de afrekening op een dag toch arriveert. Maar ik geloof heilig in uitstel. Iedere dag waarop je later gaat is er een kans dat ik je overtuig dat je moet blijven.’

‘Je doet een beetje al te hard je best je leven in een vaste baan te houden.’

‘Het is gecompliceerder,’ zei hij. ‘Wanneer ik van iemand houd wil ik haar om mij heen houden. Ik weet dat het niet lukt. Het proberen is bedrog, verwaandheid, jezelf voor de gek houden. Ons leven is een prooi van het toeval. Je kunt het trouwens niet eens een prooi noemen. Het toeval heeft geen plannen. Degene die wel plannen heeft ben ik. Ik probeer ze uit te voeren, om mijzelf met dat toeval te meten. Om aan spanningen te komen. Om uniek te zijn en ervaringen op te doen die niemand met me kan delen. Misschien alleen maar om erover te kunnen schrijven, bij gebrek aan fantasie, of om het elan te leven als een roofdier. Maar wat betekenen ik op de jacht? Het is allemaal papier. Ik word steeds tevredener dat ze me te grazen namen. Dat gevoel neemt iedere dag toe, uit armoede, misschien wel omdat de emoties die ik werkelijk verlang mij ontwijken. Maar ja,’ zei hij. ‘Toen Vlasman mij onmondig maakte moest ik bijna huilen, omdat ik niet tegen de vernedering kon. Het heldendom, dat wel. Maar niet een volgekotste jas. Een grootse dood; niet leeglopen in een ziekenkamer.’

Hij glimlachte.

‘Dit is zo'n ogenblik waarop de dingen mislopen. Waarop ik niet weet welke richting ik uit moet.’

‘Geen zelfmedelijden,’ zei Helen.

‘Maar daar houd ik zo van!’

‘Wie niet?’

‘Je neemt me alles af.’

‘Er is geen sprake van dat ik uit je leven zal verdwij-

nen, zoals je dat in je meest hartbrekende dromen voorstelt.’

‘Alleen moet ik even plaatsmaken voor Uncle Sam.’

‘Ik ging dus naar mijn zuster,’ zei Helen. ‘Zij zal mij verzorgen en uitleggen dat ik naar je terug moet gaan. Zij is echt reuze bezorgd. En ze houdt al van je, nog voor ze je ooit heeft gezien.’

‘Misschien kan ik iets met je zuster beginnen.’

‘Dan zul je me pas echt gaan waarderen.’

Zij legde haar hoofd tegen zijn knie.

‘Alsjeblieft geen zelfmedelijden meer,’ zei Helen.

Hij veilde zo vaak mogelijk bij haar zijn voor zij wegging. Maar zij moest van alles regelen. Hij stond erop haar te vergezellen, maar zij ging meestal alleen. Zijn werk stond weer eens op een uiterst laag pitje. Haar aanstaande vertrek vormde een stevig hekwerk in zijn geest. Geen mogelijkheid voor andere ervaringen om daardoorheen te dringen. Ideeën wendden zich in alle stilte van hem af. Hij had de plastic beschermhoes over zijn schrijfmachine gelegd. Dat deed hij anders nooit. Hij hield zijn batterij vuurklaar. Maar inmiddels was hij zijn eigen vijand. En die vijand was de sterkste van de twee. Hoe ingewikkeld allemaal.

Hoelang zou hij Helen niet meer zien? Hij probeerde zich te troosten met de gedachte dat de prettige dingen die hij met haar had meegemaakt, voorgoed vastlagen en niet veranderd konden worden. Zelfs niet door deze scheiding. Maar helaas was hij er de figuur niet naar om op zijn prettige herinneringen te teren. Niet als het Helen betrof. Een landschap kan lieflijk in het geheugen wachten tot de bezitter van de herinnering het weer eens wenst te betreden. Maar in

haar geval ging het om prikkels die hij steeds opnieuw wilde beleven. Hij kon zich zoveel voorvallen herinneren waarbij zij samen betrokken waren geweest. Hij kende de vormen van haar lichaam, in alle houdingen. Hij wist hoe zij voelde, wanneer hij bij haar binnenging of als zij hem vriendschappelijk kneep. Zij beroerde hem zo hevig dat zijn geheugen haar voortdurend terugriep. Haar beeltenis was als een plant, die zichzelf in het licht zette.

Bij het steeds vaker ontberen van haar aandachtig op hem reagerende lichaam, groeide zijn onzekerheid en vandaaruit de weerbarstigheid die hem ertoe zou brengen alles achter zich te verbranden, haar mee te delen dat zij niet bij hem hoefde terugkomen. Maar als hij dat dacht hunkerde hij er tegelijk naar dat zij zou zeggen: idioot, ik neem hier het heft in handen. Er is geen sprake van dat jij me kunt afdanken omdat ik een tijdje genoeg heb van het leven hier.

Als ze dat maar zou zeggen, hem geruststellen. Wanneer ze dat sporadisch deed, verdween zijn opluchting weer na een paar uur. Vooral wanneer zijn lichaam hem liet weten dat het haar nodig had. Met haar slapen betekende niet alleen het zoeken naar bevrediging, het was tevens de bevestiging dat zij er nog was.

Zij was altijd opgewekt als hij kwam.

‘Dat is ook zo iets wat verdwijnt als je altijd maar boven op elkaars lip zit,’ zei ze. ‘Nu is ieder bezoek prettig.’

‘Op den duur wordt het knap vervelend steeds weer op bezoek te moeten komen.’

‘Als ik dat ga merken,’ zei ze. ‘Als ik denk dat we echt vastzitten, dan vertrek ik opnieuw.’

‘Je bent nog niet eens weg!’

‘Reken maar dat ik een koffertje gepakt houd.’

‘Wat romantisch!’ had hij geroepen. Hij liep naar haar toe en wilde haar vastpakken. Maar zij onttrok zich snel en handig aan die aanraking.

‘Ik meen het,’ zei ze. ‘Je kunt geen claim op me leggen. En er is nog iets Philip: ik wil niet dat je me de dingen nadraagt die er tussen ons gebeurd zijn. Hoe prettig ze ook waren. Je mag nooit zeggen: we hebben zo vaak zo lief en hevig met elkaar geslapen. Dus moet het nu ook kunnen. Want op een dag kan ik dat misschien niet.’

‘Ben je daar bang voor?’ informeerde hij lachend.

Zij keek hem ernstig aan.

‘Ik zie nu al dat je die gedachte niet kunt verdragen.’

‘O jawel. Ik wen er al aan.’

‘Ik ben er bang voor,’ zei ze. ‘Ik ben bang voor de verwijten die mensen elkaar maken om wat er tussen hen gebeurd is. Als ik oud ben zal ik er waarschijnlijk anders over denken.’

‘Als je oud bent zal ik nog steeds met je naar bed gaan.’

‘Mijn lichaam wordt oud. En slap. Daar ben ik bang voor.’

‘Het gaat niet alleen om je lichaam,’ zei hij. ‘Maar om je emoties. Pas als die oud worden, is het met je gebeurd. Wanneer ik met je slaap gebeurt er zoveel tegelijk. Er zijn dingen in ons aan de gang die ik niet kan uitleggen omdat ik ze niet begrijp.’

‘Lieve Philip,’ zei ze. ‘Lieve lieve Philip. Soms ben ik bang voor mezelf. Door alle dingen die je tegen mij zegt. Kan ik ze geloven? Ik moet wel. En ik wil het zo graag. Maar ze maken me tegelijk zo bang. Ik ken je pas een paar maanden!’

‘De tijd heeft er niets mee te maken.’

‘O ja,’ zei ze. ‘Daar ben ik zeker van.’

Hij wilde weten op welke manier ze dat bedoelde, maar zij antwoordde:

‘Als je mij het heden maar nooit gaat verwijten.’

Hij kuste haar op het voorhoofd, alsof hij bang was verder te gaan en haar te kwetsen. De vrouw van wie hij wist dat hij haar bij zich wilde houden. Zonder dat hij er zeker van kon zijn dat dit verlangen altijd zou duren.

Hij nam haar bij zich en begon met haar te vrijen. Zij begon een beetje te huilen en zei dat hij haar niet ernstig nam. Na een dergelijk gesprek moest je niet meteen naar elkaars lichaam verlangen. Hij merkte hoe opgewonden zij was. Ze zei dat hij haar zijn vertrouwen kon tonen door haar met rust te laten.

Opeens keek hij naar zichzelf als naar een zeurend kind. Hij wou godverdomme zijn ijsje! En moeder stond ermee in haar handen, maar zij was onverbiddelijk. En hij was toevallig altijd op zoek naar meer. Tevredenheid betekende de dood.

De avond voor haar vertrek vroeg zij of hij bij haar bleef. De laatste keer daarvoor lag, door een paar afscheidsbezoeken, alweer een paar dagen terug.

‘Kun je het aan?’ vroeg zij.

‘Wat zou ik niet aankunnen?’

Zo gedroeg hij zich verkramp. De manier waarop hij haar liefkoosde leek ook al nergens naar. Hij bezorgde haar weinig vreugde. Had afscheid van haar willen nemen bij de galm van cimbalen. Nu was het alsof hij op pannedecksels had geslagen, waarbij hij met opzet de laatste keer zijn eigen hoofd ertussen nam.

Hij zag haar uit zijn blikveld verdwijnen, terwijl zij gewoon samen zaten te praten.

Toen zij in slaap viel was het donker, zodat hij haar ook niet meer kon zien.

Zij lag naast hem te woelen, maar hij durfde haar niet wakker te maken om te vragen of zij onaangenaam droomde.

Pas bij het licht worden viel hij zelf in een korte, onrustige slaap. Hij ontwaakte tegen achten en zag dat zij al op was. Zij had thee gezet en was bezig met haar bagage.

Na het ontbijt bracht hij haar naar Schiphol. Zij was veel te vroeg, maar besloot toch maar meteen door de controle te gaan. Dat betekende dat hij afscheid van haar moest nemen, en wel op dit moment. Hij zette zich schrap en maakte een paar grapjes, die aardig bedoeld waren en wrang in hem naklonken. Maar zij lachte erom.

Hij keek toe hoe zij de hoog gezeten marechaussee haar pas overhandigde. Daarna keerde zij zich nog eenmaal om en zwaaide.

Langzaam liep hij naar zijn auto, alsof zij het besluit kon nemen terug te keren, en nu voorgoed. Hij startte de motor en gaf een klap op het stuur. Even later reed hij roekeloos naar de stad terug, in de zekerheid dat hem niets zou overkomen.

II

[XXIII]

Hij keek naar Van Roon, die tegenover hem zat, en merkte voor het eerst op dat hij dik was, een pafferige man met een vriendelijk gezicht, die het bestek hanteerde zoals een arts het scalpel.

Zij hadden afgesproken buiten de stad te gaan eten. Van Roon had hem opgehaald, hem door het aflopende spitsuur geloodst, terwijl hij op ontspannen toon de genoegens van het restaurant bij de Amstel aan een voorbeschouwing onderwierp.

Toen zij daar waren aangekomen, keek hij een tijdje naar de stroming in het water, terwijl Van Roon de auto parkeerde. Daarbij dacht hij, zoals zo vaak, aan Helen. Hoe langer hij zelf van huis was hoe beter hij de gedachte verdroeg dat zij daar aan de overkant van de oceaan bezig was ontdekkingen te doen waarmee zij zich zou amuseren; zonder hem, dat stond vast. Aan dit uitgangspunt viel niet te tornen. De onverbiddelijkheid ervan bracht hem op sommige momenten zelfs tot rust.

‘En hoe voel je je de laatste tijd?’ wilde Van Roon weten.

‘Uitstekend. Uitstekend.’

‘Een beetje tot rust gekomen? Ik kan je nog wel iets meer over die Vlasman vertellen. Daar heb je nu geen zin in.’

Hij glimlachte naar de journalist. De zorgvuldig gedecoreerde sjiek van de plaats waar zij zich nu be-

vonden was het absolute anti-Vlasman.

‘Op hun heel eigen manier blijven die jongens altijd aan het wroeten,’ zei Van Roon. ‘Ik kom gewoon niet van ze los!’

Hij lachte, diep uit zijn keel.

Maar Philip had geen zin om over Vlasman na te denken. Toch had hij het vermoeden dat Van Roon daar op aanstuurde. Waarom had hij hem mee uit eten gevraagd? ‘Om na die vervelende opwinding iets gezelligs te doen. Wat mij betreft een ereschuld.’

Hij keek in het roze, dooraderde gezicht en wist niet wat hij ervan moest denken. Het was al te gemakkelijk iemand te beoordelen op een stuk dat hij geschreven had. Toch zou het hem woedend maken wanneer dat in zijn geval op dezelfde manier werd gesteld.

‘Ben je nog met Vlasman bezig?’ vroeg hij met tegenzin.

Van Roon knikte onnadrukkelijk.

‘Mag ik je eerst iets vragen?’ zei hij. ‘Wat ga jij verder doen? Wat betreft je medewerking aan *Wereldvisie*. Je weet dat wij achter je staan. Bij ons kun je publiceren wat je wilt.’

‘Ik heb er nog niet over nagedacht,’ antwoordde hij, niet naar waarheid.

Van Roon boog zich voorover, zo ver dat zijn das bijna in zijn bord hing, waar de restanten van een sausje een bruin-grijze glans veroorzaakten.

‘Zou je nog iets tegen Vlasman kunnen schrijven?’ vroeg hij. ‘Of wil je de zaak laten rusten? Weet je zeker dat je dat wilt, wanneer je de beslissing neemt hem met rust te laten. Of is het uit angst? Dat zou ik willen weten. Als je het niet aanmatigend van mij vindt. Kan iemand als jij het zich veroorloven die

Vlasman te laten schieten?’

‘Ik wil me niet meer direct met hem bemoeien.’

‘Ik ga verder met Vlasman,’ zei Van Roon. ‘Ik laat hem nog niet los. Ik wil weten wat hij voorstelt. Ik heb een paar verhalen over hem gehoord. Misschien onbenullige voorvallen. Maar toch dingen waaraan jij en ik niet zouden beginnen. Ik wil weten of hij echt gevaarlijk is.’

‘Ik heb er geen idee van,’ zei Philip met tegenzin.

‘Je wilt toch niet zeggen dat het je niets meer kan schelen?’

‘Ik wil Vlasman niet opnieuw aanvallen,’ zei hij.

‘Toch niet omdat je bang bent?! Je laat je toch niet door dat schorem inpakken! Je laat je niet zo maar bedreigen!’

‘Dat is het niet.’

‘Wat dan?’

‘Ik weet het niet,’ zei hij langzaam. ‘Het staat me tegen over Vlasman na te denken. Soms overvalt me de gedachte dat er niets meer aan hem toegevoegd hoeft te worden. Dat ik het allemaal wel weet. Het kostte me moeite om afstand te nemen. Nu gaat dat vanzelf.’

‘Bij mij gaat het er niet helemaal om wat ik zelf wil,’ zei Van Roon. ‘De redactie ziet me aankomen. Ik had het leuk gevonden als je bij mijn tweede artikel een commentaar schreef. Over je bevindingen. Een verhaal is ook goed. Over een man die in elkaar geslagen wordt. Dat zouden we uitgebreid kunnen adverteren en groot brengen.’

‘Heb je me daarom uitgenodigd?’

Van Roon stak zijn arm uit en legde zijn hand over de tafel heen op Philips schouder.

‘Zo mag je dat niet zien,’ zei hij. ‘Ik vind het prettig

om met je te eten. Natuurlijk wel op kosten van *Wereldvisie*. Maar persoonlijk zal ik er geen bezwaar tegen hebben als je niet meedoet. Dat is van ondergeschikt belang, voor mij. Ze hadden je wel veel willen betalen. Maar als ik je zo zie zitten denk ik dat dit je afscheidsdiner van ons blad is.'

Zwijgend zaten zij naast elkaar in de auto.

'Toen ik pas met dit vak begon heb ik eens een halve nacht op wacht gelegen in een bos,' zei Van Roon opeens. 'Gek dat ik daar nu aan denk. Ik was zoveel jonger. Eind jaren vijftig. Om iets op het spoor te komen. Ik weet niet eens meer wat. Nou ja, ik weet het nog precies, maar het is te onbelangrijk geworden om het zelfs maar te vermelden. En daar lag ik. Eerst voelde ik me gespannen. Als ik een takje hoorde kraken en wanneer een windvlaag door de bomen ging, raakte ik bijna versteend. Toen het licht werd - er was niets gebeurd - vroeg ik mij af wat ik aan het doen was. Ik lag een hele tijd op mijn buik. Overal mieren. God wat een leven in zo'n bos. Dat houd je niet voor mogelijk. Maar daar kon ik moeilijk een artikel over schrijven. Ik moest daar op iets wachten en toen er niets gebeurde vroeg ik mij af: waarom doe je dat? Er was geen antwoord. Ik heb daarna tegen mijzelf gezegd: in het vervolg moet je de dingen nog alleen maar dóen. De rechtvaardiging komt later. Begrijp je me?'

'Ja,' zei hij.

Hij dacht plotseling aan zijn vader. Die in de oorlog wacht had moeten lopen, opdat zijn verkleumde landgenoten niet de spoorbielzen verdonkeremaanden die zij nodig hadden voor verwarming. Zonder draaglijke temperatuur was de mens twee keer zo hulpeloos.

Daar liep zijn vader. Het was vroeg in het jaar, winter nog. De handen diep in de zakken en alleen. Een lichamelijk niet moedig mens, die geen timmerman met een zaag zou weten te stuiten. En die daarom zijn lichamelijke tekortkomingen zou moeten bekopen met de kogel. Terwijl zijn vrouw thuis wachtte, met Philip in haar armen. Hoeveel verschil was er tussen zijn vader en Van Roon? Het verschil tussen deelnemer en de man die waarneemt?

Bestond er zoiets als een keuze in het leven? Hij had altijd gedacht dat het zo was. Maar hij twijfelde eraan.

De gedachte aan zijn vader liet zich niet verdringen. Inleven betekende misschien een geheim op het spoor komen. De verduisterde stad die zo dichtbij was. Het spoorwegemplacement met zijn vele kilometers rails. De mensen die het verkeer wilden ontwrichten als verzetsdaad en de desperado's. Hoe bang was zijn vader geweest? Wat ging er door hem heen? Had hij af en toe gehuild, als hij aan zijn zoontje dacht?

‘Ik kan me wel voorstellen dat je ermee ophoudt,’ zei Van Roon opeens. ‘Maar denk je dat het zin heeft te doen alsof je werkelijk los bent van Vlasman?’

Zij besloten nog iets te gaan drinken in de binnenstad. Het was niet dat hij ernaar verlangde nog langer in het gezelschap van de journalist te blijven, maar hij liet het over zich komen, hij had geen zin de avond te regelen, hij had het tot nu toe plezierig gehad. Tegelijk wist hij dat hij anders tegen dit uitstapje had aangekeken wanneer hij Helen thuis had geweten; ongeduldiger waarschijnlijk.

[XXIV]

Hij wilde niet naar huis. De op dit uur van de nacht bijna uitgestorven stad kwam hem warm en gezellig voor. Hij bracht Van Roon tot aan de plek op de gracht waar hij zijn auto geparkeerd had.

In het café hadden zij niet veel gepraat. De oververhitte ruimte maakte hem slaperig, alsof een vermoeidheid van jaren op uitbreken stond. Hoe kon het anders? Sinds het vertrek van Helen, nu een week geleden, had hij onrustig geslapen, vaak te veel gedronken. Hij had langdurig gewerkt zonder prestaties te leveren die hemzelf bevredigden. Ook had hij meer bioscopen van binnen gezien dan anders in een jaar. Vrienden had hij gemeden. Hij bracht het niet op over zichzelf te praten, de gevoelens van vergeefsheid te bespreken waarvan hij zich niet zoals anders kon losmaken. Het was gemakkelijk om te bedenken dat hij zijn rust moest hervinden. In zoverre deed de lethargie zichzelf eer aan dat hij er een alibi in vond om niets te doen. Aan passen op de plaats was hij niet gewend. Hij was opgevoed met het tegendeel. Wie niet werkt zal niet eten. Potverteren is voor slappelingen. Kijk naar je vader jongen.

Hij had naar zijn vader gekeken, maar het was hem niet bevallen, hetgeen niet wilde zeggen dat hij zoveel anders was.

Bij de auto drukten zij elkaar de hand.

‘Ik houd je op de hoogte,’ zei Van Roon.

‘Bedankt voor het eten,’ antwoordde hij mat.

Nadat de journalist was weggereden had hij geen zin om doelloos door de stad te zwerven. Zo deed hij iets wat hij sinds zijn omgang met Helen had nagelaten. Hij stapte de kunstenaarssociëteit binnen om zich te verstrooien, in de zekerheid dat hij de stilte, waar dan ook, niet aankon.

In de overwegend kale ruimte verbleven op deze doordeweekse dag maar weinig mensen. De meeste kunstenaars lagen in bed, in het prettige vooruitzicht van een volle werkdag scheppen. Onwillekeurig keek hij rond of hij bekenden zag, half hopen dat dit niet het geval zou zijn, waarna hij rustig aan een tafeltje kon gaan zitten wachten tot hij weer genoeg had van dit gezelligheidsleven.

Bij het voetbalspel stond één man, die met de spelers van twee stangen traag een balletje heen en weer speelde. Eigenlijk hing hij voornamelijk over het spel heen, de indruk wekkend dat niets op deze wereld hem meer interesseerde dan de partij die hij tegen zichzelf speelde.

Philip herkende hem meteen.

‘Met hoeveel sta je voor?’

De ander haalde zijn schouders op, glimlachte naar Philip en liet de handvatten los.

‘Je weet dat ik zo het beste kan nadenken.’

‘Dat is niet nodig in jouw vak.’

Zij gingen aan een tafeltje zitten en besloten een fles Rhône-wijn te drinken.

Plotseling tevreden in deze vertrouwde omgeving bedacht Philip dat Henri Dubois een van de weinige mensen was die hij altijd graag tegenkwam, hoewel dat vooral de laatste jaren weinig gebeurde. Als con-

certpianist verbleef hij vaak in het buitenland. Soms zond hij Philip een kaart. Maar dan alleen wanneer hij ver van huis was, zonder gezelschap. Zij hadden elkaar vele jaren geleden voor het eerst ontmoet op een feestje bij een gezamenlijke vriend, die niet lang daarna was overleden.

‘Waar wij komen begint de aftakeling bij mindere talenten,’ had Henri op de begrafenis gezegd.

Maar het was duidelijk genoeg geweest dat hij verdriet had om het sterven van hun vriend.

Nu zaten zij tegenover elkaar, in het prettige besef dat zij niets hoefden uit te leggen. Evenmin wisten zij zich bezocht door overtuigingen die zij met alle geweld aan elkaar wilden opdringen.

‘Kom je hier nog wel eens?’ vroeg Henri.

‘Niet zo vaak.’

‘Je vond het zeker wel een buitenkansje wat je overkomen is?’

‘Ik kreeg geen kans ze jouw nummer ook te geven.’

‘Als schrijver bedoel ik.’

‘In dit vak is alles meegenomen.’

‘Ik neem aan dat je ervan genoten hebt het middelpunt te zijn.’

‘Dat herinner ik me niet meer precies.’

‘Nee,’ lachte Henri. ‘Dat zal wel niet!’

Hij lachte ook. Op hetzelfde moment had hij zin Henri over zijn ontmoeting met Van Roon te vertellen. Alsof er al vertellend een lijn in deze avond zou verschijnen. Maar hij zag ervan af. De ontmoeting met Henri monterde hem op, suggereerde dat er niets aan de hand was, dat vroegere dagen, toen hij hier veelvuldig met Alice kwam, waren weergekeerd. Ook dat niet. Hij voelde zich nu niet aan zijn herinneringen gebonden.

Henri zag er vermoeid uit; niet fris geschoren zoals anders. Alleen zijn handen waren als altijd verzorgd, met aandacht gemanicurd.

Zij kenden elkaar lang genoeg om het precaire bij de naam te noemen.

‘Wat zie je eruit,’ zei Philip. ‘Wat ben je in godsnaam aan het doen. Het wereldduurrecord pianospelen aan het breken? Hoe is het eigenlijk met je?’

‘Ik speel maar,’ zei Henri. ‘Ik ben een kleine zelfstandige met een piano.’

‘En verder?’

‘Ik trek door Europa.’

‘Met een charmante assistente?’

‘Met een koffer vol partituren,’ zei Henri. ‘En soms het voorgevoel dat ik dit nog heel lang zal volhouden.’

Henri was al jaren bij zijn vrouw weg, een voormalig operazangeres, die ook thuis het hoogste lied had gezongen, net zolang tot zij hem met haar uithalen de deur uit had gekregen. En toch was zij een geestig mens.

‘Hoe is het met jou gegaan sinds je scheiding?’ vroeg Henri.

‘Ik heb een vriendin,’ antwoordde hij aarzelend. ‘Ze maakt nu een tripje naar Amerika.’

‘Dat klinkt niet veelbelovend.’

‘In welk opzicht niet?’

Henri keek hem onderzoekend aan.

‘Het is de toon,’ zei hij. ‘De toon waarop je het woord “tripje” uitspreekt. Het klinkt meer als een tournee.’

‘Maar ze zingt niet.’

‘Wil ze een rustpauze?’ vroeg Henri. ‘Wilde ze nadenken? Was ze bang voor de toekomst?’

‘Hoe weet jij dat?’ vroeg hij verwonderd.

‘Hoe ouder ik word,’ zei Henri, ‘hoe meer ik het gevoel krijg dat alles terugkeert. Niet alleen bij mijzelf, dat is het schokkende. Lijken we, als het om de gewone dingen gaat, dan zo op elkaar? Mag ik je dan voorspellen dat ze eerstdaags terugkomt, uitgepiekerd zal ik maar zeggen, en dat het vervolgens weer een tijdje goed gaat?’

‘Een vrolijk vooruitzicht.’

‘Eenmaal op tournee geweest, altijd onrustig,’ zei Henri. ‘Tot we vijftig zijn, neem ik aan. Daarna mogen we eindelijk amechtig uitblazen.’

‘Denk je dat dat werkelijk gebeurt?’

‘Niet zolang ik alleen moet overnachten in verschrikkelijke hotels.’

Zij liepen langs de gracht, in de richting van Henri's huis. Hij begon over Helen te praten, hoewel hij zijn best had gedaan dit voor zich te houden. Hij zag haar rijden in een Greyhoundbus, op weg naar de westkust, haar zuster ontvluchtend, steeds verder zolang er nog een weg bestond.

‘Toen mijn vrouw eenmaal weg was,’ zei Henri, ‘werd het steeds stiller in ons huis. De eerste dagen was het of haar stem niet mee was gegaan. Soms schrok ik op van haar binnenkomen. Maar zij zat in werkelijkheid in Parijs, waar ze moest zingen. Ik kocht *Le Monde* en las een prachtige recensie van haar optreden. Dat wat je maakt, dacht ik, staat gelukkig los van de huiselijke ellende. Hoeveel mensen kunnen dat zeggen? De rammel in iemands auto is het gevolg van het overspel van de vrouw van de arbeider aan de lopende band. Maar bij ons leidt dat door een gelukkig toeval tot een verdieping in ons werk. Als je de

toppen wilt bereiken kun je het best je persoonlijk leven tot afval vermorzelen. Tenzij alles om je heen vanzelf in puin gaat omdat je het zo druk hebt met jezelf.'

'Ik mis haar wel,' zei Philip.

'Het moeilijkste zal zijn haar straks buiten de deur te houden als ze weer aanbelt. Maar toevallig weet ik zeker dat je het ding dan met een brede zwaai voor haar zult openen. Verkeerd! Maar weet jij veel. Misschien is het maar goed ook, dat wij niet veel weten als het er om gaat.'

De stad had iets geheimzinnigs wanneer het zo stil was. Herinnering aan een andere tijd, die hij zich wel kon voorstellen, zonder dat hij de illusie koesterde met die voorstelling iets van de vroegere werkelijkheid terug te halen. Waarom wilde hij dat? Hij geloofde toch niet dat tijdens de ontwikkeling van de mensheid essentiële onderdelen van de beschaving verloren waren geraakt? Eigenschappen in de eerste plaats die niet door gelijkwaardige of betere waren opgevolgd.

De stilte hier was anders dan die bij hem thuis. In deze stilte lag het verleden besloten. Hij hoefde zijn blik van de geparkeerde auto's af maar op te heffen en hij nam de zeventiende eeuw in ogeschouw. Desondanks gaven de kolossale architectonische vergissingen die de grachtenpanden onderbraken toch een geruststellend gevoel. Hij wist nu tenminste dat hij thuis was, niet willoos overgeleverd aan de met allerhande lapmiddelen in stand gehouden illusie dat er tussen vroeger en vandaag geen verschil bestond. Hij kon zich verzetten tegen de afbraak van de stad die hem lief was. Het zou zijn leven verarmen als hij de rest van zijn dagen moest slijten in een museum.

'Komt er iets nieuws van je uit?' vroeg Henri. 'Ben je aan het schrijven?'

‘Het lukt me niet de laatste tijd,’ zei Philip. ‘Ik kan me niet concentreren.’

‘Die vriendin zit je dwars.’

‘Ongetwijfeld.’

‘Ongeluk is niet zo'n slechte voedingsbodem,’ zei Henri. ‘Onrust wel. Het zou alleen nog erger voor je zijn wanneer iemand medelijden had.’

‘Ik beklaag mijzelf ook niet.’

‘Je beklaagt je al de hele avond.’

‘Ik dacht dat je je nogal amuseerde.’

‘Uitstekend! Alleen kunstenaars hebben iets aan hun eigen ongelukkige jeugd. Maar het ongeluk van een ander, daarop gedijt de hele mensheid.’

Zij lachten. Als je het goed bekeek lag op dit uur van de nacht bijna heel Nederland aan hun voeten.

‘Ik leg twee kaarten voor je neer,’ zei Henri toen zij afscheid namen. ‘Bel een aardige vriendin en kom naar mijn recital in de Kleine Zaal.’

Hij pakte Philip bij de arm.

‘Het is een tijd geleden dat je me hebt horen spelen. Ik zal het prettig vinden als je in de zaal zit.’

‘Dat is aardig van je,’ zei Philip.

‘Soms werkt een andere interpretatie van een bekend stuk verhelderend,’ zei Henri.

‘Dat heb ik ondervonden. Ik weet niet of ik je een dergelijke ervaring kan bieden.’

‘Misschien is zelfs dat bekende stuk wel nieuw voor mij.’

‘Voor de verheldering maakt dat niet zoveel uit,’ zei Henri.

De kamerthermostaat gaf zestien graden aan. Maar hij draaide hem niet hoger. Hij aarzelde of hij zou proberen te slapen. Hij voelde zich ongedurig en helder. Hij

opende de gordijnen en zag dat het licht werd. Dit maakte de huizen aan de overkant kil en vreemd. De rommelige tuintjes beneden hem werden grijs, de omgeving van een griezelfilm die hij al een paar keer had gezien. Hij schonk zich een cognac in en zette zich achter zijn bureau. Vroeger kwamen er nog wel eens ideeën, die de volgende dag dezelfde kleuren hadden aangenomen als de achterkant van de huizen waar hij op uitzag.

Het was half vijf. Als hij zes uur van de tijd aftrok bereikte hij Helen. Maar die goocheltruc ging niet op. Hij wilde niet aan haar denken; toch vonden de herinneringen moeiteloos een weg door zijn geheugen, slechttten alle barrières die hij kon verzinnen. Zo dacht hij voortdurend aan haar. Maar toch merkte hij dat de verfijningen daarbij verloren gingen. De voorstellingen die hij zich maakte werden grover bij gebrek aan voeding van de dagelijkse omgang. Daar kwam bij dat hij niet met haar sliep. Daarmee sloeg zij de bodem weg onder zijn onbegrensde verlangen naar extase. Het maakte hem wrevelig en zelfs woedend. Soms stond zij opeens weer lieflijk in zijn geest, als het bewijs dat hij haar niet kon missen.

Waarom zou hij haar niet opbellen, nu, op een moment waarop zij waarschijnlijk thuis was?

Hij pakte de kaart waarop zij het nummer had geschreven.

Toch aarzelde hij.

Zou zij dit levensteken als zijn nederlaag beschouwen? Of waren ze niet in oorlog? (Hij was in oorlog met zichzelf, om haar; de tegenpartij heette herinnering; de gedachte dat iedere dag waarop zij wegbleef verbeurd verklaarde tijd voor hem was, bestookte hem met pijnlijke precisie.)

Maar waarom zou hij haar niet opbellen?

Nadat het tot stand komen van de verbinding twee keer was mislukt, kreeg hij de derde keer haar zwager aan de lijn.

‘Philip!’ riep de onbekende, met een enthousiasme dat de oceaan weerstond. ‘She is here!’

Eenvoudiger tekst had hij zelf niet kunnen verzinnen.

‘Philip,’ zei ze even later. ‘Hoe laat is het bij jou?’

Hij slikte even. Het kostte hem moeite haar stem te verwerken.

‘Het wordt al licht.’

‘Had je de wekker gezet?’

‘Ik kom net thuis.’

‘Pas je wel goed op jezelf?’ vroeg Helen.

Alsof hij zijn moeder aan de lijn had. En toch zo anders. Maar niet voldoende anders. Hij voelde spijt, woede, natuurlijk, en vooral de behoefte haar te zien en tegen zich aan te drukken, al moest hij haar persoonlijk door de lijn al die kilometers naar zich toetrekken.

‘Heb je het leuk?’

‘Het is hier heerlijk. Iedereen is aardig.’

‘Wat interessant.’

‘Wat zeg je Philip? Ik verstond niet wat je zei.’

‘Wat heerlijk dat iedereen zo aardig is!’ riep hij.

‘We maken veel tochtjes. Het is echt vakantie.’

‘Waar gaan jullie dan heen?’

Maar dat wilde hij niet weten. Dat interesseerde hem toevallig geen barst. En hij zou het niet verdragen wanneer zij hem dat gedetailleerd ging vertellen. Maar zo was zij niet. Zo was Alice.

‘We zijn naar New York geweest. O Philip, New York is zo leuk!’

‘Misschien kun je me er nog eens rondleiden.’

Zij was even stil.

‘Philip,’ zei ze. ‘Er is niemand in de kamer. Philip?’

‘Ja,’ antwoordde hij.

‘Mis je mij?’ vroeg zij. ‘Mis je mij Philip?’

‘Wat een vraag,’ zei hij, de neiging onderdrukkend de hoorn op het tafelblad te slaan. ‘Op zo'n afstand.’

‘Maar ik moet het je horen zeggen Philip. Ik raak in de war nu ik je hoor.’

‘Waarom kom je dan niet terug?’

Henri's woorden schoten hem te binnen. Die zette hij van zich af.

‘Ik kom nu niet terug Philip. Ik kan nu niet weggaan.’

‘Waarom kun je niet weggaan?’

‘Daar kunnen we niet over spreken, door de telefoon. Daar moet je niet over beginnen Philip.’

‘Waarom zeg je mijn naam zo veel?’

‘Ik moet hier nog blijven,’ zei ze. ‘Ik weet zeker dat je dat begrijpt.’

Hij wist zeker van niet.

‘Kun je me verstaan Philip?’ vroeg zij.

Hij voelde zich verdrietig. Hij had haar ook niet moeten bellen. Niet op dit ogenblik van de nacht. Zijn hand trilde. Buiten werd het nog lichter. Hij rilde en drukte de hoorn tegen zijn oor.

‘Ik bel je gauw weer,’ zei hij. ‘Ik hoop dat je het fijn hebt. Het geeft me een prettig gevoel nu ik hoor dat het goed met je gaat.’

‘Gaat het met jou ook goed?’ vroeg ze.

‘Met mij gaat het heel goed,’ zei hij. ‘Ik ben hard aan het werk. Ik kom weer in mijn oude ritme.’

‘Ik zal je gauw bellen,’ zei ze. ‘Ik denk veel aan je.’

‘Ik aan jou.’

‘Dag lieveling,’ zei ze. ‘Vind je het niet een gek idee dat we allebei nog wakker zijn, terwijl jij alweer bijna moet opstaan?’

‘Daar had ik niet zo aan gedacht,’ zei hij.

Hij drukte de hoorn nog steviger tegen zijn oor.

‘Ik wilde opeens je stem horen.’

Hoelang geleden is het, dacht hij, terwijl hij nog altijd aan zijn bureau zat, dat ik een hele nacht opbleef? Ik stelde me voor dat ik nooit meer naar bed zou gaan en de overschietende tijd zou gebruiken om boeken te lezen. Toen kwam het moment waarop ik besloot dat ik zou sterven zonder alles gelezen te hebben. Vanaf dat moment werd de schifting steeds strenger, en mijn behoefte aan rust groter. Maar nu zal ik pas in de ochtend gaan slapen, omdat ik het helemaal licht wil zien worden, net als vroeger, wanneer ik op een zondagochtend dronken langs een gracht fietste, waar ik ieder moment in kon duiken, zo zwaaide ik. Ik ben eigenlijk op de leeftijd waarop ik kinderen zou kunnen hebben, die net als ik vroeger slaapwandelden of in nachtmerries een voorproefje kregen van het latere leven. En ik zou ze moeten troosten. Zou dat een goed gevoel opleveren, zo'n warm, zacht kind onder de dekens, waarvan ik mij voorstelde dat het nooit van mij zou weglopen, nooit op de manier waarop vrouwen dat doen?

Zelf had hij bij zijn moeder geslapen toen zijn vader wacht liep op de spoorbaan. Ouders verwekten kinderen niet om het voortbestaan van de wereld en de cultuur te verzekeren, maar om zich in hun eigen jeugd te spiegelen en er troost aan te ontlennen.

Het ging uitsluitend om troost.

Hij wilde dat hij weer die oude opwinding om het leven kon voelen.

Soms probeerde hij er iets van terug te halen, als hij automatisch de platen kocht van helden van weleer.

Zo bleef hij een beetje steken. Begreep dat hij niet ongebreideld mee kon gaan met iedere vernieuwing, waarvan het meeste trouwens bekend klonk in geoefende oren. Toch had hij zich een paar jaar geleden nog willen verzetten, de neiging gevoeld om zich niet neer te leggen bij de afstand die hem scheidde van de twintigjarigen. Op de universiteit had hij er genoeg meegemaakt die dat wel hadden geprobeerd en voor straf veranderd waren in lelijke kobolden, die op een volwassen toon gevaarlijke onzin uitsloegen die ze hadden overgenomen van hun knapste leerlingen, zoals Vlasman.

Het kon hem niet meer schelen. En dat gaf hem geen onaangenaam gevoel. Het zou te gek zijn als hij zich jong bleef voordoen en de dingen deed die plaats behoorden te maken voor andere.

Hij kon zijn nieuwe attributen nog niet iedere dag opnoemen.

Misschien een kind.

Een vrouw voor wie haar ongedurigheid geen reden was ieder moment het huis te verlaten.

[XXV]

Om tien uur 's morgens werd hij wakker. Het gordijn van de slaapkamer had hij onzorgvuldig dichtgetrokken, waardoor hij vanuit zijn bed het vale daglicht zag. Even later hoorde hij het getik van de regen.

Hij trok het dekbed over zijn oren en viel opnieuw in slaap. Deze keer dook hij niet onder de oppervlakte en bleef drijven in een halfbewustzijn waarin de voorboden van de komende dag steeds pijnlijker onheilsboodschappen uitzonden.

Hij stond op en zette koffie. Door zijn hoofd gonsde het telefoongesprek met Helen. Flarden daarvan keerden letterlijk terug en drongen aan op interpretatie. Het nadenken onderging hij als een kwelling, maar hij kon nu eenmaal niet anders.

Nadat hij een bad had genomen, waarbij hij zichzelf bij het beeld van een wildvreemde voorbijgangster bevredigde, warna hij opnieuw even in slap viel, kleepte hij zich zorgvuldig, schoor zich langer dan anders, bewerkte zijn hals na met een mesje en verliet het huis.

Hij had geen plannen om naar iemand toe te gaan.

Hij dacht aan het museum, aan de rust van uitgestalde cultuur en gebruiksvoorwerpen, maar de massale aantallen toeristen stonden hem tegen.

Voor de bioscoop was het nog iets te vroeg, en ongetwijfeld zou hij tijdens de voorstelling hoofdpijn krijgen.

Hij bekeek de mensen die zich haastig over straat begaven en bedacht dat hij ook werkelijk niets te doen had. Hij hoefde alleen zijn leven op papier te zetten, steeds opnieuw, in almaar nieuwe verhalen, als mozaïeken samengesteld uit een beperkt assortiment stenen. Hoelang ging hij dat nog volhouden? Wanneer bepaalde hij dat het zo voldoende was, zijn laatste verhaal geschreven, een einde aan de verzinsels met een grond van waarheid, of, voor wie dat wilde, de verzonnen waarheid.

Hij at een broodje, bevond zich lichamelijk wat meer uitgerust en liep naar het Concertgebouw. Daar stond Henri's recital aangekondigd. Hij prentte zich het juiste aanvangsuur in en informeerde bij de caissière of er kaartjes voor hem lagen. Dat was niet het geval. Geërgerd bedacht hij dat Henri waarschijnlijk nog in bed lag, al was het alleen maar omdat hij pas morgen hoefde optreden.

Hij verontschuldigde zich en wandelde in de richting van zijn huis. Onderweg ging hij een boekhandel binnen, controleerde of ze zijn boeken in voorraad hadden, hetgeen niet het geval was, en maakte zichzelf wijs dat ze juist in bestelling waren. Het liefst had hij de verkoper een klap in zijn gezicht gegeven. De agressiviteit luchtte hem op. Hij sloot zijn ogen en stelde zich voor hoe deze boekhandel in vlammen op zou gaan, als straf voor het verzuim.

Hij wilde dat er iets opwekkends gebeurde. Een brief, waarvan hij voor zichzelf de inhoud niet wilde aangeven, maar die hem opgewonden en gelukkig zou maken. Waren zijn eisen buitensporig? Waarom niet! Het hypocriete calvinisme had hij achter zich gelaten, met zijn jeugd.

Hij had behoefte aan een vrouw. Sinds Helens ver-

trek had hij met niemand geslapen.

Misschien was het aardig om bij Alice langs te gaan.

De gedachte alleen al verwonderde hem. Nog nooit sinds zijn scheiding was hij op dat idee gekomen. Zelfs de minste aanleiding daartoe had hij, meestal onbewust, uitgebannen. Was bij haar langsgaan, na de recente ontmoeting, niet het stomste wat hij kon doen? Helaas kon hem dat nu niet schelen. De redelijkheid viel van hem af, als een bevrijding. Niet dat hij naar haar verlangde. Hij verlangde slechts naar een vrouw. Nooit had hij met de gedachte gespeeld nog eens met Alice naar bed te gaan, als prikkelende mosterd na een verkeerd gevallen maaltijd.

En toch had hij nu zin om haar te zien, hetgeen haar ongetwijfeld een beetje in verwarring zou brengen, maar dat vond hij geen onaangenaam idee. Hij zou haar kunnen meenemen naar Henri's recital. Zij hield niet van moderne muziek. Maar zou ze de uitnodiging weigeren? Het beeld van haar ongedurig over een stoel schuivende kont, amuseerde hem op een manier die zijn adem sneller deed gaan.

Uiteindelijk besloot hij naar huis te gaan en er nog over na te denken. Inmiddels was hij de buurt genaderd waar zij woonde, en die hij zo goed kende en sinds zijn scheiding gemeden had.

Nu deden de drukke, smalle straten hem niets meer.

Voor zijn oude huisdeur voelde hij plotseling de kou en nattigheid binnen zijn regenjas.

Hij belde aan, hopen dat zij niet thuis was. Toen dat inderdaad het geval leek, scheen de korte weg naar het centrum waar hij een tram kon nemen, hem eindeloos toe.

Juist toen hij weg wilde lopen, deed zij open, alsof zij door een spionnetje naar hem had zitten loeren.

Hij slofte de trap op, hoewel een zekere lichtvoetigheid die hij voelde opkomen, dat bijna tot een opgave maakte.

‘Wat kom jij doen?’ vroeg ze verwonderd.

‘Ik kan moeilijk tot aan mijn dood toe wegblijven,’ zei hij.

‘Na je dood zul je waarschijnlijk de trap niet meer zo vrolijk komen opstormen.’

Hij kuste haar op beide wangen.

Zij lachte naar hem. Hij was verlegen en opgelucht tegelijk. Herinnerde zich hoe hij eens een dag was weggeweest om een lezing te houden. Toen hij terugkwam was hij de sleutel vergeten. Nadat hij had aangebeld en boven was gekomen, stond zij net zo tegenover hem in het gangetje. Hij had haar rok opgestroopt en haar broek omlaag getrokken. Dat vond zij een geslaagde vondst. Nu zou hij dat niet meer durven. De afstand tussen hen nam alweer toe, hoe langer hij hier bleef staan.

‘Warm in huis,’ zei hij.

‘Ik heb de thermostaat anders heel laag.’

‘Je ziet er prachtig uit.’

‘O, die jurk heb ik al een tijd.’

‘Een opwindende creatie.’

‘Dat is je aan te zien.’

‘Kun je dat zien?’ vroeg hij quasi-geschrokken.

Zij lachte.

‘Ik was eigenlijk niet van plan om te komen.’

‘Hoe is het met Helen?’

‘Die maakt een tripje naar Amerika.’

‘Toch niet op zalm vissen?’

‘Het zou mij niets verwonderen.’

‘Wat zul je het saai hebben,’ zei Alice.

Zij sloeg haar armen om zijn hals.

‘Philip,’ zei ze. ‘Wat leuk dat je komt.’

‘Vind je het echt leuk?’

‘Ja,’ zei ze. ‘Als je er maar geen spijt van krijgt.’

‘Daar kan ik nu niet helder over nadenken,’ zei hij.

Hij zat tegenover haar in de huiskamer, waaraan zij weinig had veranderd, en dronk een glas port. In de kast stonden wat andere boeken, maar hij wilde niet zien welke. Een loom gevoel hing over hem.

Had hij al spijt?

Daar dacht hij toch liever niet over. Zijn welbehagen werd bedreigd door de aandrang dit huis te verlaten en nooit meer terug te komen. Hij had nu wel genoeg moed getoond. Vanaf een afstand keek hij naar zijn eigen vrouw, een door zijn toedoen opgepoetst beeld.

‘Ga je vanavond met me eten?’ vroeg Alice.

‘Ik had eigenlijk een afspraak.’

‘En die kun je natuurlijk niet afzeggen.’

‘Dat zal moeilijk lukken.’

‘Ik wil geen dwang op je uitoefenen. Begrijp je dat lieverd? Ik denk dat je het niet begrijpt.’

‘O jawel,’ zei hij moe.

‘Je denkt dat ik je wil vasthouden. Je denkt dat ik het met opzet zo ver heb laten komen.’

‘Dat denk ik niet.’

‘En dat ik er niets aan vond. Dat ik het maar speelde. Om je hier te houden.’

‘Je wilt me niet vasthouden. Dat weet ik zeker.’

‘Maar ik niet,’ zei ze. ‘Begrijp je iets van de situatie waarin ik mezelf heb gebracht?’

‘ik zal mijn afspraak afzeggen,’ zei hij.

‘Dat kun je niet doen.’

‘Misschien moet ik het toch maar proberen.’

Hij stak zijn hand naar haar uit.

‘Doe mij een plezier,’ zei Alice. ‘Ga jij gewoon naar je afspraak. Vergeet maar dat je bij me bent geweest.’

Toen hij thuis de krant had gelezen, kreeg hij zin haar op te bellen om haar te vertellen dat zij gelijk had: hij was niet bij haar geweest en hij zou haar daarom niet meenemen naar Henri's optreden.

Het was beter als hij ging werken.

Eerst schreef hij Helen een brief. Hij legde uit dat hij beter schrijven kon dan bellen. In dit geval. Toen hij daarna in stijlvolle bewoordingen zijn gemis wilde verbeelden, lukte dat niet. Hij raakte geïrriteerd. Alice maakte dat de woorden die hij neerschreef onzuiver in hem naklonken. Nog steeds voelde hij haar bewegingen, de heftige manier waarop zij hem de liefde ontwong die slechts opwinding vermengd met een zekere nostalgie was. Of heette dat zelfkwellend? Nostalgie was hij allang gaan haten. Oma's tijd kon beter niet terugkomen.

Hij wilde Helen uitleggen wat hij zelf niet begreep. Zijn gevoelens zichtbaar maken, ook de oorzaak van zijn woede. Uit die woede de tederheid laten ontspringen die zij zozeer in hem gekwetst had.

Toen hij overlas wat hij geschreven had, moest hij lachen. Wanneer je niet meer in je eigen woorden geloofde, kon je beter ophouden. Vaak had afstand de zeggingskracht van de dingen die hij opschreef, vergroot. De brief aan Helen leek een gat, waaruit de echo opsteeg van de man die hij geweest was toen hij haar ontmoette.

Hij belde Alice en stelde haar voor samen te eten.

[XXVI]

Het was half tien toen hij wakker werd. Alice sliep nog. Hij keek naar het lange, donkerblonde haar dat over het kussen verspreid lag en vroeg zich bijna radeloos af wat hij aan het doen was. Hij had al zo vaak over het verstrijken van de tijd nagedacht, dat het hem bijna een belediging van zichzelf leek dat hij bezig was die terug te draaien, voor zover dat kon, een herstel van een ondeugdelijk gebleken situatie.

Hij wilde zo snel mogelijk weg. Jachtig begon hij zich aan te kleden, zonder een douche te nemen, in het volle besef dat hij ook voor vanavond met haar had afgesproken.

Waarom niet?

Hij had het prettig bij haar gehad; zij hadden grappen met elkaar gemaakt, zelfs op een ontspannen en lichtelijk verlangende manier over vroeger gepraat. Hij had een fotoalbum ingezien, zonder dat het hem pijn deed.

Maar zij gedroeg zich al te vanzelfsprekend. Alsof hij zou blijven. Zij straalde de rust uit van de zekerheid.

Het irriteerde hem.

Hij zette thee en maakte Alice wakker.

‘Ik ga er vandoor,’ zei hij. ‘Ik moet werken.’

Zij glimlachte, slaperig.

‘Ik heb in jaren niet zo geslapen.’

Hij kon geen antwoord bedenken.

‘Ik denk dat ik je gemist heb.’

‘Ik jou ook,’ zei hij met tegenzin.

‘Meen je dat Philip?’

Hij kon het niet opbrengen te zeggen dat hij het niet meende. Althans niet op een zo besliste manier. En toch kon hij niet onder de waarheid uit. Hij mocht zich niet vastdraaien; hij wist niet of hij haar verstrikte of zij hem.

‘Ik meen alles wat ik zeg,’ zei hij langzaam.

‘Dat wist ik wel.’

Zij glimlachte opnieuw.

‘Kom je me gauw halen, vanavond?’

‘Als ik goed gewerkt heb.’

‘En als het niet lukt?’

Dat nu zou ze vroeger niet gevraagd hebben.

[XXVII]

De hitte in de Kleine Zaal maakte hem ongedurig. Hij trok voorzichtig zijn schoenen uit, maar toen knelde zijn stropdas weer door de boord van zijn overhemd heen. Hij kon het bovenste knoopje losmaken, maar onzorgvuldigheden ergerden hem. Alice zat naast hem in een zwarte, gesloten jurk, aan de bovenkant op een bescheiden en daardoor geraffineerde wijze opengewerkt met kant. Hoe stijlvol hadden zij zich voor elkaar gekleed, alsof zij het verschil met vroeger wilden accentueren.

Henri had plaatsen op de eerste rij voor hen gereserveerd.

Op het programma stonden de Bach-bewerkingen van Busoni en verder een drietal stukken van componisten waarvan hij zich voorstelde dat hij de namen ooit gehoord had.

De zaal was vrijwel gevuld. Hoewel Henri zich geen wereldroem had weten te verwerven, gold hij als een zorgvuldig en stijlvol pianist, die zich vooral toelegde op het spelen van eigentijdse componisten.

Een enkele keer vergezeld door Alice had hij al heel wat uitvoeringen bijgewoond. Maar juist de laatste keer hadden zij op een zo onverzoenlijke wijze ruzie met elkaar gemaakt, dat tijdens het recital alle beledigingen die zij hem naar het hoofd geslingerd had, door zijn geheugen cirkelden, waarbij hij de muziek als storend onderging.

Nu zat hij op een stoel en legde zich, in zijn huidige

ongedurigheid, neer bij het feit dat hij naar muziek moest luisteren zonder dat daarbij iets vertoond werd. Ook hield hij niet bijzonder van moderne componisten. Dat lag waarschijnlijk aan zijn luiheid. Henri volgde hij om attent te zijn. De muziek waarvan hij zelf hield was voornamelijk door Bach gecomponeerd. Wanneer hij daar, intussen in een tijdschrift lezend, naar luisterde, verkreeg de wereld af en toe een helderheid waarbinnen alle zijn leven verstorende elementen op hun plaats leken te schuiven. Datzelfde effect probeerde hij te bereiken door te schrijven. Van Bach hield hij meer dan van willekeurig welke tekst.

Henri betrad het podium en ontving een beschaafd applaus.

De overgave waarmee hij even later begon te spelen, boeide hem een tijdje. Zelf zat hij altijd roerloos achter zijn schrijfmachine, zich meestal bewust van zijn afgezonderde positie. Hoeveel liever had hij een vorm van kunst beoefend waarin hij een onmiddellijk contact tot stand kon brengen met zijn publiek. Toch moest hij er niet aan denken dat hij iedere avond dezelfde tekst zou moeten spelen of een programma uitvoeren in een uithoek van de provincie.

Henri leefde, al spelend, binnen zijn muziek. Zijn lichaam was soms een houderig werktuig waarmee hij zijn in toom gehouden emoties op de toetsen overbracht. Onder de spanning van zijn zelfbeheersing klonk zijn technisch meesterschap. Daarover liep zijn mening parallel met die van Henri. Vakmanschap betekende het antwoord van de intelligente kunstenaar op de simpele bevlogenheid, die zoveel bewondering oogstte bij een nog veel simpeler publiek.

In de pauze deed hij een poging met Alice over de muziek te praten. Maar hij merkte dat hij er niets over

wist te zeggen. Zo stonden zij te midden van de druk converserende muziekminnaars, een kop koffie in de hand.

‘Hoe is het tegenwoordig met Henri?’ vroeg Alice.

‘Ik geloof heel goed.’

‘Weet je het niet zeker?’

Korzelig wilde hij een antwoord ontwijken, maar schudde slechts het hoofd.

‘Hij was toch getrouwd?’

‘Met het spook van de opera.’

Zij keek opzij. Hij lachte. Maar zij lachte niet terug. Net als vroeger. Zonder twijfel herkende zij iets wat zij in hem had gehaat, maar nooit helder had kunnen verwoorden. Een vaag gevoel, dat essentieel bleek te zijn. Een bittere kern, waarop hun contact niet zozeer stukliep als wel uitgleed, een verkeerde weg op zeulde.

Hij pakte het kopje van haar aan en bracht het naar een tafeltje. Hij vond het prettig even uit haar buurt te zijn, net te doen alsof hij alleen was.

Hij keerde zich om en glimlachte heel bewust nog eens naar haar. Nu lachte zij terug, als tegen een kind.

Hij bekeek het programmaboekje en zag dat er na de pauze nog twee stukken werden uitgevoerd. Een daarvan was de Bachbewerking, die hem vanzelfsprekend interesseerde, en het tweede de delen 33 en 46 uit *Variaties* van Alkowski.

Hij luisterde, nu ook beter bestand tegen de temperatuur, aandachtiger dan voor de pauze. Het eerste stuk beviel hem uitstekend. Lag dat aan de muziek of aan de beslissing niet langer ongeïnteresseerd aanwezig te zijn?

Hierna speelde Henri de beide *Variaties* van Alkowski.

Tijdens de eerste minuten had hij weer moeite zijn aandacht bij het stuk te houden. Telkens wanneer de klanken een voor zijn oren weldadige reeks leken te vormen, werden ze abrupt afgebroken, zoals wanneer vlak voor het bereiken van een orgasme de telefoon begint te rinkelen. Maar die kun je proberen te ontkennen. Terwijl hier een aantal tellen stilte volgde. De klanken hadden ook nauwelijks de kracht van een opkomende vloed. Op een onmiskenbare manier klonk de muziek ver weg, in zichzelf besloten, een geheimtaal waarvan de maker ontsluiting wilde tegengaan. Hij leidde de toehoorder op dwaalwegen en dwong hem opnieuw te beginnen. Eerst irriteerde dat.

Daarna raakte hij geïntrigeerd door het systeem vanwaaruit gecomponeerd was, voor zover hij dat met zijn gebrekkige kennis kon benoemen. Vervolgens voelde hij zich de muziek binnengetrokken. Onbeweeglijk zat hij op zijn stoel en staarde naar Henri, die eveneens vrijwel kaarsrecht voor zijn vleugel zat en speelde. Met grote zekerheid vonden zijn vingers de toetsen. Hij leek door andere krachten gedreven dan voor de pauze, alsof hij de soepelheid van zijn lichaam niet meer nodig had en rechtstreeks de impulsen van zijn geest op het instrument kon overbrengen.

Hij sloot zijn ogen en liet de muziek over zich komen. Niets was hem bekend of gecomponeerd volgens lijnen die hij eerder had gehoord. En toch was dit alles niet nieuw in de zin van hem volkomen verrassend. Het leek of het over dingen ging die hij moeiteloos kon begrijpen. Aanvoelen en begrip vielen samen en riepen beelden in hem op die hem sereen en blank stemden.

Hij wist niet hoe hij dit aan Alice moest uitleggen.

Hij keek opzij. Zij zat onbeweeglijk; het was onmogelijk enige emotie van haar gezicht af te lezen. Het viel hem in dat hij haar zou willen beletten een oordeel over de muziek uit te spreken, omdat het een commentaar op hemzelf zou betekenen.

Maar wat kon hem het schelen wat zij ervan vond? Straks, wanneer hij buiten stond, zou er nog slechts de herinnering zijn aan deze ervaring. Die herinnering zocht naar een verwoording. Dat was alles.

Hij begreep de ontoereikendheid van wat hij probeerde, zoals de componist misschien zou willen dat hij in woorden kon vertalen wat hij in klankenreeksen opschreef. Maar was die laatste gedachte niet het vooroordeel van iemand die al te sterk op de taal wilde vertrouwen?

Nadat hij het tweede deel van de *Variaties* ten gehore had gebracht, ging Henri staan. Hij kreeg een langdurig en hartelijk applaus.

Terwijl Philip in zijn handen klapte had hij zin om te gillen, van opwinding en vreugde.

Gespannen wachtte Philip Henri's komst in de sociëteit af. De kleedkamer had hij vermeden; enerzijds uit onwil, omdat hij de mensen die zich daar ophouden niet verdroeg, maar ook omdat hij met Alice was. Haar aanwezigheid zou hem afleiden van wat hij Henri wilde zeggen.

Henri liet een uur op zich wachten. In de tussentijd praatte hij met een paar vage kennissen, op wie hij zich niet hoefde te concentreren. Allemaal wilden ze hem laten weten hoe goed ze op de hoogte waren van wat met hem gebeurd was.

‘Vond je het aardig?’ vroeg Henri ontspannen aan Alice.

‘Ik vond het prachtig,’ zei Alice, met een lichte blos op haar wang.

‘Goed zo,’ sprak Henri.

Hij keek haar onderzoekend aan. Daarna wendde hij zich tot Philip.

‘Had je de naam Alkowski eerder gehoord?’

Vanzelfsprekend, wilde hij zeggen. Maar deze keer vond hij een zo voor de hand liggende leugen ongepast.

‘Is het stom als ik “nee” zeg?’

‘Ik ben een van de eersten in de wereld die iets van hem uitvoert.’

‘Ik probeerde toen je speelde te bedenken wat ik ervan vond,’ zei Philip bedachtzaam. ‘Ik raakte er nogal ondersteboven van. Dat gebeurt me niet gauw. Om eerlijk te zijn: alleen als muziek gemakkelijk in het gehoor ligt. Daar was hier geen sprake van.’

‘Vertel eens verder,’ vroeg Henri.

‘Het is moeilijk uitleggen,’ zei Philip. ‘In het beste geval brengt muziek bij mij een soort opluchting teweeg. Dat is niet de juiste verwoording. Het irriteert me altijd wanneer ik denk dat ik iets begrijp zonder dat ik mijn begrip onder woorden kan brengen.’

‘Dat slaat de bodem onder je weg.’

‘Zo sterk is het ook weer niet.’

Henri dacht een ogenblik na.

‘Iedere noot die ik speel kan ik verantwoorden,’ zei hij langzaam. ‘En toch zijn die explicaties niet meer dan technische verhandelingen. De rest bestaat uit intuïtie.’

Even hoorde Philip de muziek terugkeren in zijn hoofd.

‘Ik hoef niet alles te verwoorden,’ ging Henri verder. ‘Sommige dingen weet ik gewoon. Dat is begrip

zonder woorden. Maar heel bruikbaar.’

‘Het komt bij mij ook voor,’ antwoordde Philip. ‘Maar ik wil iedere neiging tot mystiek buiten de deur houden. Ik ga er vanuit dat ik de dingen die ik niet kan uitleggen ook niet werkelijk begrijp.’

‘Ach ja,’ zei Henri. ‘Zo hebben we allemaal onze beroepsdeformatie.’

‘Het gaat verder,’ zei Philip, met nadruk. ‘Ik denk dat ik soms door onzuivere motieven geëmotioneerd raak. Maar vaak raak ik heel terecht door iets in de war. Als ik mijzelf niet meer kan uitleggen wat er met mij aan de hand is, vorm ik voor ik het weet mijn eigen sekte.’

‘Je klinkt een beetje, hoe zal ik het zeggen,’ zei Henri. ‘Alsof je de redelijkheid hebt uitgevonden. Maar er zijn steeds mensen die het speeltje willen afpakken of namaken in een iets veranderde versie. Wie weet hoe verfrissend een mystiek bad op jou zou werken.’

Zij keken elkaar aan en begonnen tegelijk te lachen.

‘Wat mijn intuïtie voor mij doet,’ zei Henri even later, ‘dat is het tot stand brengen van nieuwe combinaties met behulp van bekende elementen. Begrijp je wat ik bedoel? Natuurlijk, jij begrijpt alles.’

‘Dat is zwak uitgedrukt.’

‘Ik laat het dus liever aan anderen over uit te leggen wat ik tot stand heb gebracht.’

‘En als je leest wat een onzin die schrijven, word je kwaad.’

‘Het is keurig verdeeld in de wereld.’

‘Precies,’ zei Philip, ‘maar wel met een wat grove hand.’

Henri wendde zich tot Alice, die bewegingloos naar hen geluisterd had.

‘Ouwehoeren gaat ons nog best af.’

‘Ik dacht dat jullie het forum zaten uit te vinden.’

Henri lachte.

‘Praten jullie maar fijn verder,’ zei Alice, ‘dan kan ik mijn intuïtie even de vrije loop laten.’

Zij stond op, pakte haar tasje en verdween in de richting van het toilet.

‘Zijn we te ver gegaan?’ vroeg Henri.

‘Een keurig gesprek tussen heren.’

‘Je vertelde dat ze in Amerika zat.’

‘Dat is mijn volgende vrouw,’ antwoordde Philip. ‘Dit is de vorige. Dat weet je trouwens best.’

‘Ik dacht dat je gescheiden was.’

‘Het komt misschien verwarrend over.’

‘Ik ben na mijn scheiding nooit meer naar de opera geweest.’

‘Wie weet wat je gemist hebt,’ zei Philip.

Het was op dat moment alsof er een steen op hem neerdaalde en hem tegen de grond drukte, alsof ergens iemand aan de touwtjes trok waarmee hij dit dood gewicht op iedere door hem gewenste tijd kon verplaatsen. Toen Alice terugkeerde, verontschuldigde hij zich. Hij liep naar de heren-WC zonder dat dit strikt noodzakelijk was. Halverwege had hij opeens zin de deur uit te lopen en de stad in te gaan. De druk die nu in het bijzonder op zijn ogen lag, had niets te maken met hoofdpijn. Hij voelde een sterke weerzin terug te keren naar het gesprek. Maar hij begreep dat dit onmogelijk was, dat hij zich moest schikken in de dingen waarover hij niet alleen te beslissen had.

Toen hij terugkeerde waren Henri en Alice in een geanimeerd gesprek gewikkeld. Misschien, dacht hij opeens, gaat ze straks wel met Henri naar huis. De gedachte bezorgde hem een pijnlijke steek, die niet

lichamelijk was, maar zuiver inbeelding.

‘Ik vertel Alice net over Alkowski,’ zei Henri met een opvallende jovialiteit.

‘Ga gerust je gang.’

‘Ik ga overmorgen naar hem toe. Ik ga hem wat recent werk van hemzelf voorspelen.’

‘Waar woont hij?’ wilde Alice weten.

Alkowski woonde niet ver van Arles, in de Provence.

Hij luisterde, terwijl hij intussen Alice scherp in het oog hield. Zij had alle aandacht voor Henri. Al kijkend naar haar, tijdens Henri's verhaal over de componist, ergerde hij er zich steeds sterker aan dat hij met de ogen van de meester erachter probeerde te komen hoe zij dacht over de pianist. Wat stelde hij zich voor? Hoe ver was hij afgezakt? Wat was er over van de jonge enthousiaste minnaar die zich het vuur uit de sloffen had gelopen om haar te veroveren? Hij was haar kwijtgeraakt, had haar door een belachelijke ingeving schijnbaar teruggevonden en zat er nu op te wachten tot zij zichzelf uitbestedde. Zo ging het in zijn gedachten. Maar toen dit beeld zich in hem vastzette, begreep hij dat hij bezig was met een constructie. Zou het hem gewoon niet goed uitkomen als zij zich weer van hem losmaakte en haar eigen weg ging?

Hij was geen deelnemer aan het gesprek. Zonder dat het als een gemis werd gevoeld zou hij kunnen opstaan en naar huis gaan.

Vreemd genoeg was het Henri die dit deed.

Hij verontschuldigde zich omdat hij moe was, stond erop de rekening te betalen en dronk het laatste restje uit zijn glas.

‘Bedankt dat jullie gekomen zijn.’

Hij gaf Philip een klapje op de schouder. Hierna wendde hij zich tot Alice, boog zich voorover en kustte haar op beide wangen.

‘Ik bel je als ik terugkom,’ zei hij. ‘Is dat goed?’

Zij wilde liever naar huis lopen. Het wegdrijven van de wolken had de nacht wijds en koud gemaakt. Nu hij hier met haar liep wilde hij niet dat Henri haar belde. Hij wilde alles bij elkaar houden, zelf de man blijven die aan de touwtjes trok.

Hij zou haar moeten opbergen, haar huis verzegelen, met plastic alle naden dichtspuiten opdat zij daar op hem bleef wachten, totdat hij haar wilde zien, als een museum, een archief waarin zijn leven was geordend.

Hij verlangde ernaar aardig tegen haar te kunnen zijn, maar hij was bang dat hij niet verder komen zou dan haar uitschelden.

‘Heb je plezier gehad, vanavond?’ vroeg hij bij haar huisdeur.

‘Op een bepaalde manier wel.’

‘Kun je me dat binnen even uitleggen?’

‘Maar ik wil niet dat je blijft slapen.’

‘Als je dat zo zeker weet zeg ik je hier op de stoep wel gedag.’

Zij legde haar hand op zijn mouw.

‘Jij weet ook wel dat het een mislukking is geworden,’ zei Alice. ‘Het wordt een tweede keer altijd een mislukking. Ik was zo in tweestrijd toen je langskwam. Maar het was toch mijn eigen schuld. Ik had moeten weten dat de oplossing niet bij jou lag.’

‘Ik zag dat je het leuk had met Henri.’

‘Ik ken die stemming wel,’ antwoordde Alice. ‘Hij was uitgelaten omdat hij iets gepresteerd had. Ik had

ervoor moeten zorgen dat ik me ook zo kon voelen.’

‘Ik zal nu toch maar even met je meegaan.’

‘Nee,’ zei ze. ‘Doe dat maar niet.’

‘Ik was niet van plan te blijven slapen.’

‘Daarom moet je ook niet meegaan.’

Wat moest hij antwoorden?

‘Ik ga naar binnen,’ zei Alice.

Bood ze hem nog één kans op zijn knieën te vallen en als een ouderwetse cavaliër zijn liefde voor haar uit te galmen? Overal in de straat zouden de lichten aangaan.

Dames met het haar in papillotten zouden hem daar zien zitten en naar hem verlangen.

Hij grinnikte even, ondanks alles. En hij bleef staan. Hij had haar niets te zeggen. Zijn sprakeloosheid had hij zelf gekozen.

‘Dag Philip,’ zei ze. ‘Dag lieve Philip. Je moet niet denken dat ik je nooit meer wil zien.’

Zij pakte de sleutel uit haar tasje. Het was net als vroeger. Hoever ging hij nu terug?

Hij ging zover terug dat het hem duizelde. Daarbij gebeurde het dat hij de tegenstrijdigheden in zich voelde oplossen.

Hij liep alleen door de stad. Als hij niet veel beter wist zou hij kunnen denken dat alles nog kon beginnen.

[XXVIII]

's Nachts droomde hij over Alkowski, die in zijn droom het uiterlijk had van een achtitiende-eeuwse dandy. Hij zat aan een vleugel en speelde met elegante handbewegingen al zijn variaties achter elkaar. Terwijl hij speelde waaide het zacht in de kamer. De pruik van de componist werd door die wind veranderd in wolkjes die steeds andere vormen aannamen. Intussen zaten Henri, Alice en hij aan een tafeltje en luisterden. Henri keek steeds naar Alice, met een versteende blik. Maar misschien was dat niet waar, lag het aan zijn onvermogen de beweging die ten grondslag lag aan de verandering in een perspectief te plaatsen. De klanken die Henri had voortgebracht keerden in de droom terug, leken zich opnieuw aaneen te rijgen, maar er was nu geen sprake van dat hij er zich prettig onder voelde.

Hij werd wakker en zag dat het half acht was. Per ongeluk stootte hij met zijn hand tegen de telefoon, toen hij het waterglas zocht. Hoe laat zou het nu zijn bij Helen? Dat kon hij uitrekenen, maar zijn hersens weigerden niet alleen uit vermoeidheid dat voor hem te doen.

Hij stond op en liep naar de studeerkamer. Op het bureau had hij het gekreukelde programmablade van Henri's recital gelegd.

'Alkowski,' las hij, 'de delen 33 en 46 uit *Variaties*.'

Met een half oor had hij de vorige avond naar Henri's verhaal geluisterd. Nu pas beseftte hij dat hem toch

weinig was ontgaan. Hij kon zich de man voorstellen; alleen de muziek die hem in zijn slaap had uitgeput, was inmiddels uit zijn geheugen verdwenen.

Als Witrus had Alkowski in korte tijd een aantal keren moeten verhuizen. Waarschijnlijk was hij twee jaar voor het einde van de negentiende eeuw geboren. Toen de tijd was aangebroken dat zij uit Rusland moesten vluchten, namen zijn ouders hem eerst mee naar Bazel, daarna vestigden zij zich in Lausanne, waar hij voor het eerst in zijn leven naar een school ging. Omdat al snel zijn muzikale aanleg bleek, stuurden zijn ouders hem naar het conservatorium in Parijs. In die tijd liet hij zich nog sturen. Hij was een teruggetrokken jongeman, die zich niet tegen verplaatsingen verzette, als deze hem ten slotte maar bij een vleugel deden uitkomen. Na zijn studie piano en compositie leer, bleef hij enkele jaren in Parijs wonen. In beide vakken was hij een briljant student geweest. Als concertpianist had hij een wereldsucces kunnen worden. Maar een leven van reizen en trekken stond hem niet aan. Liever bleef hij op zijn kamer, alwaar hij de eerste *Variaties* begon te componeren. Zijn ouders kwamen in die dagen om bij een auto-ongeluk. Zoveel auto's waren er toen nog niet. Het was vreemd als je bedacht dat zij helemaal uit Rusland waren gekomen om naast een gekantelde automobiel in Zwitserland hun einde te vinden. Als enig kind erfde Alkowski hun vermogen, waarvan de rente toereikend was om er van te kunnen leven. Na de begrafenis braken er een paar rusteloze jaren aan. Al het evenwicht, waarin hij zich al op zo jonge leeftijd had geoefend om te kunnen blijven werken, viel niet zozeer in duigen, maar werd door hem terzijde gescho-

ven. Hij ging scheep naar New York, waar hij een jaar bleef en een tweetal *Variaties* componeerde. Daarna maakte hij een rondreis om de wereld, tijdens welke hij telkens voor een paar maanden in steden in Japan, Zuid-Azië en het Midden-Oosten verbleef. In 1925 keerde hij terug naar Parijs, en huurde daar een riante etage in St. Germain, maar drie jaar later verhuisde hij naar het rustiger achtste arrondissement. Na de wereldreis vertoonde hij zich meer in openbare gelegenheden dan daarvoor. Tijdens een diner met enige vrienden uit de muziekwereld, ontmoette hij zijn toekomstige vrouw Angèle Robert, met wie hij zes maanden later trouwde.

Toen hij haar ontmoette was Angèle achttien. Alkowski wilde onmiddellijk kinderen hebben, maar dat lukte de eerste tijd niet. Pas in 1940 werd hun eerste en enige kind geboren. Zij noemden haar Karen, naar de Duitse overgrootmoeder van Angèle. Niet dat zij die nog gekend had, maar de componist wilde zijn eerstgeborene een naam geven die hij binnen zijn kennissenkring niet was tegengekomen.

De Alkowski's bleven tijdens de oorlogsjaren in Parijs, hoewel het voor hen niet moeilijk geweest zou zijn om iets in de provincie te vinden. Maar Alkowski had al zolang in Parijs doorgebracht; hij was aan het ritme van de stad gewend geraakt. Weliswaar hechtte hij zich niet aan de stad, maar hij vond het plezierig in de middaguren met zijn dochtertje te wandelen, terwijl zovelen hem gehaast voorbijgingen op weg naar een werkbestemming.

Van de Duitsers had hij niet overmatig veel last.

De stukken die hij ook tijdens die oorlogsjaren bleef componeren, gaf hij onveranderlijk de naam *Variatie*, met het volgnummer. Ze raakten slechts in zeer

kleine kring bekend, voornamelijk door de uitvoeringen die de maker er zelf van gaf, op avonden die zijn vrouw organiseerde. Toch had hij er voldoende voor gezorgd dat er van de luister die van hem was uitgegaan toen hij net was afgestudeerd, niet veel gebleven was. De meeste bezoekers van de avonden kwamen voor zijn vrouw en de dichters die zij uitnodigde; ze namen zijn pianospel op de koop toe.

Een enkeling wilde zich inspannen om zijn werk grotere bekendheid te geven, maar dat liet hij niet toe.

De weigering van de componist in naoorlogse jaren anderen zijn werk te laten vertolken, raakte bekender dan de *Variaties* zelf. Wel stemde hij erin toe dat een aantal ervan gepubliceerd werd. Hier toonde zich een tweeslachtigheid, waarvoor nauwelijks een verklaring viel te bedenken. Het leek erop alsof hij pianisten aan zijn werken wilde laten ruiken, om ze vervolgens te kunnen bruskeren.

De waarheid was misschien toch eenvoudiger. Hij verklaarde dat hij het een kwelling vond om naar een uitvoering te moeten luisteren die hem niet zinde. Voor het eerst in 1956 gelukte het een Engelse pianist, die het werk bewonderde en er niet van kon loskomen, Alkowski's toestemming te verkrijgen om diens werken tijdens een concert uit te voeren. Daarvoor had hij de man in zijn woning ontboden, waar hij ten overstaan van de familie Alkowski een tweetal *Variaties* had moeten voorspelen.

Niet lang na die eerste uitvoering stierf Angèle. Een paar maanden na deze begrafenis verkocht Alkowski zijn verdieping en vertrok naar het zuiden. Eerst woonde hij met Karen een paar maanden in een hotel in Aix. Vandaaruit liet hij zich per taxi rondrijden door de omgeving, tot hij, niet ver van Arles, in een

zacht glooiend land in de buurt van de Alpilles, op een voor toeristen verborgen plek een huis vond waar hij zich vestigde.

Karen was toen zeventien jaar oud. Zij had in Parijs de middelbare school bezocht en moest die van haar vader afmaken in Arles. Zelf zorgde de componist voor het huishouden. Intussen componeerde hij gestaag, zij het langzaam zijn oeuvre. Hoeveel zijn werken variaties waren en vandaaruit moesten teruggaan op één grondthema, was het zelfs Henri onmogelijk daarvan de essentie te herkennen. De werken werden er in de loop der tijden niet gemakkelijker op. Alleen bijzonder begaafde pianisten waren in staat de door de componist aangelegde hindernissen te omzeilen, om vervolgens door te stoten naar een samenhangende interpretatie.

Henri Dubois was een van hen.

‘Ik reed door het landschap,’ had Henri gezegd, terwijl hij zich voornamelijk tot Alice richtte. ‘Het was vorig jaar in de herfst. En alles was daar toen zo stil, anders dan ik het kende. Het had een paar dagen geregend. Die hele zomer waren er toch al veel meer bloemen geweest dan anders, vanwege de temperatuur, die minder striemend heet was dan andere jaren. Ik had hard gestudeerd. Daarna kostte het mij veel moeite toegang te krijgen tot Alkowski, om mij aan de proef te onderwerpen. Na een half jaar lukte het pas en opeens moest ik binnen twee weken verschijnen. Zo'n grillige man. Maar toen ik heel nerveus bij hem kwam, gedroeg hij zich bijzonder vriendelijk. Mijn aandringen had hem waarschijnlijk ook weer niet volkomen onberoerd gelaten. Hij had er alleen voor gezorgd dat ik veel moeite moest doen, omdat

hij wilde kijken of ik echt graag wilde. Je schrijft zulk gedrag aan een vedette toe. Maar ik zag in dat zoiets onzin is. Een vedette is omgeven door veel mensen en incasseert gemakzuchtig. Alkowski zag nooit iemand. Hij had alle tijd om een kat-en-muis-spel te spelen, de mensen die hem wilden bezoeken uit te proberen. Hij liet mij binnen en onthaalde mij op zelfgemaakte jam. Onmiddellijk begon hij een gesprek over moderne componisten. Heel nauwkeurig was hij op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen. In zijn kamer stond een enorme wereldontvanger. Hij luisterde soms ook naar popmuziek, niet omdat hij ervan hield maar omdat hij zoveel mogelijk verschillende uitingen en opvattingen wilde horen. Hij vroeg natuurlijk ook waarom ik zijn werk wilde spelen. Ik probeerde dat onder woorden te brengen, terwijl hij me steeds aankeek. Onbeweeglijk. Hij bood mij een glas wijn aan en drong erop aan dat ik het uit zou drinken alvorens ik achter de vleugel ging zitten. Toen ik wat later wilde gaan spelen op een van de twee vleugels, waarbij hij mij naar een Steinway uit 1885 leidde, pakte hij mij opeens bij de arm en zei: 'Deze piano heeft een heel rijke toon. Ik wil graag dat u erop speelt. Ik speel er zelf vaak op. Bent u gewend aan een instrument uit de grote jaren van de bouwer?' Hij glimlachte. Hij maakte me onzeker. Ik antwoordde: 'Als u mij toestaat te spelen op uw eigen instrument, beschouw ik dat als een bewijs van vertrouwen.' 'Dat vertrouwen kunt u zich alleen zelf verschaffen,' zei hij afgemeten. 'Laten wij nog een ogenblik met elkaar praten. Ik wil mij het genoeg naar u te luisteren nog even ontzeggen.' Waarom de kwelling uitstellen? Ik wist niet of ik het kon volbrengen. Toen ik uiteindelijk wel geslaagd was, werd hij veel

minder formeel. Hij had pianisten afgewezen. Altijd op dezelfde manier: hij liet hen vertrekken en vertelde hun dat hij hun spel op zich wilde laten inwerken. Daarmee blufte hij niet. Maar waarschijnlijk werd zijn visie op het ten gehore gebrachte almaar somberder wanneer hij het in zijn geheugen terughoorde. Of de visie op zichzelf en wat hij gepresteerd had. In ieder geval liet hij zijn dochter terugschrijven dat hij van uitvoering afzag. Dat de interpretatie knap gevonden was, maar afweek van wat hij zich voorstelde. Daarover was met hem geen discussie mogelijk. Het liefst wilde hij ook nog de emoties van de toehoorders bepalen. Hij is ongenaakbaar, vooral tegenover zichzelf. Maar ik ging achter de vleugel zitten en dacht: nu zal ik toch spelen. Na afloop had hij zijn ogen gesloten. Zacht stond ik van de kruk op en liep in zijn richting. Hij keek op: ‘U zweet,’ zei hij. ‘Ik vind uw interpretatie prachtig. U mag dit spelen wanneer u wilt. Ik zal het prettig vinden als u mijn gast blijft. De komende dagen wil ik graag met u over muziek praten.’

[XXIX]

Hoewel hij niet precies begreep waarom hij dat deed, belde hij Alice op. Zij was niet thuis. Hij keek op zijn horloge en speelde met de gedachte de verbinding naar Amerika te verleggen. Maar een ongekende schroom, angst bijna, hield hem terug. Hij zou het horen van haar stem niet verdragen.

In alles wat ik doe, dacht hij, zit iets opgelegds. Het is overdreven. Het zwalkt van de ene naar de andere kant. Het beklagt zich en vraagt zich af waarom zij is weggegaan. Het kan niet rustig nadenken en wil bevestiging. Het wil niet erkennen dat zij misschien ook maar wat doet. Het had haar kunnen terughouden van de oversteek en haar geruststellen. Het is ijdel en beperkt, vooral nu ik mijzelf toegeef dat het dat is. Het geeft zich steeds vaker over aan steeds vagere klachten.

Hij kon het thuis niet langer uithouden. Hij ging de stad in en liep rond, in de hoop iemand tegen te komen met wie hij het café in kon gaan. Hoelang geleden dat hij eerder zoiets had gedaan? Hij moest minstens twintig jaar terug, naar zijn eerste studiejaar, toen de muren van de stad elkaar iedere dag een stukje naderden, zonder dat hij zich uit de groeiende omknelling kon bevrijden.

Zo erg was het natuurlijk niet geweest.

Hij dacht aan Henri, die morgen het land uit zou gaan, met een bestemming die zijn werk betrof.

Zou hij Alice willen meenemen?

Zelf zou hij weg willen rijden, maar hij had geen flauw benul waarheen. Niet naar een stad. Op het platteland was het waarschijnlijk nog erger. Zonder het vertrouwde wist hij zich helemaal geen raad.

Toch boezemden die vertrouwde dingen hem ook afkeer en verveling in. De eindeloze herhaling van het leven, die hij meestal met succes had weten te ontlopen.

Hij ging naar huis terug, installeerde zich achter zijn bureau, zette zijn tanden op elkaar en dwong zichzelf te werken.

Wat was dit voor idiotie? Waarom lukte hem niet wat altijd moeiteloos gegaan was? Hoezeer hij zich ook wastdraaide in iets wat hij ontwierp, de volgende dag openden de schermen van zijn verbeelding zich voor een oplossing.

Terwijl zijn leven meer in beweging was dan ooit, leek de bodem uit zijn literatuur geslagen.

Nijdig verfrommelde hij het papier dat hij met één ruk uit de machine had getrokken.

Ondanks dat was er een onrust in hem die buiten zijn voor de hand liggende onbehagen omging. De voorbode van een ontdekking, waaruit hij nieuwe impulsen zou putten.

Opnieuw en nu veel sterker, kwam het plan in hem op weg te gaan, desnoods onder het mom dat hij het voor zijn werk deed.

Toen wist hij wat het was. Hoewel hij op het oog ongeïnteresseerd naar Henri had geluisterd zoog hij in werkelijkheid ieder woord dat deze sprak in zich op. Nu hij de muziek niet meer kon terughoren, wilde de componist zich niet uit zijn geheugen terugtrekken. Hij begreep nog niet precies waarom. Er was iets aan

deze man dat ver buiten de door hem gekende orde ging. Hij kon er alleen maar naar gissen wat het was en of hij zichzelf niet door een romantische schim liet bedotten. Maar wat dan nog? Had zijn materiële bestaan hem zoveel opgebracht? Was het niet tijd dat hij terugkeerde naar de fantasie die hem vroeger zo gedreven had doen schrijven?

Hij moest zich geen illusies maken. Waarschijnlijk intrigeerde de componist hem vanuit de voorstelling van absolute ijdelheid, die hem tot middelpunt gemaakt had van een wereld die hij slechts schoorvoetend het betreden.

Een geconstrueerd raadsel, alleen toegankelijk voor ingewijden.

Hij draaide Henri's nummer.

Maar ook Henri was niet thuis.

[XXX]

Henri speelde die avond hetzelfde programma in Utrecht. In een opwelling (maar vat betekent dat precies, voor hetzelfde geld was hij onbewust al de hele dag bezig de beslissing te nemen) stapte hij in de auto en reed de muziek achterna. Het recital was uitverkocht. Omdat hij daar rekening mee had gehouden, was hij vroegtijdig op weg gegaan, waardoor er nog bijna een uur overbleef tussen zijn verschijnen voor de kassa en het tijdstip waarop Henri het podium zou betreden. Hij wachtte een half uur tot de zaal opening en wendde zich vervolgens tot de portier met de mededeling dat hij een belangrijk bericht had voor de heer Dubois. De portier ging niet over één nacht ijs en bracht hem naar de bedrijfsleider, aan wie hij hetzelfde vertelde, eraan toevoegend dat hij een vriend van de musicus was. De bedrijfsleider wilde weten van welke aard het bericht was. Wellicht vreesde hij een verstoring van zijn avond.

‘Het is persoonlijk,’ deelde Philip mee. ‘Wilt u nu alstublieft de heer Dubois opbellen en zeggen dat ik hem een ogenblik wil spreken.’

Niet veel later bracht de bedrijfsleider hem naar de speciale vrijgehouden plaats die altijd wachtte op die ene gast; en dat was hij.

De muziek die Henri speelde herkende hij onmiddellijk, maar hij was niet in staat er ook maar één noot van te voorspellen. Toen Henri aan de *Variaties* begon, merkte hij hoezeer hij onder spanning kwam te

staan; daarbij voegde zich een zekere angst, vanuit de wetenschap dat dingen de tweede keer vaak tegenvallen, opgeladen als ze zijn geraakt door de emoties die de verrassing teweegbracht. Van teleurstelling was evenwel geen sprake. Voor de tweede keer onderging hij deze muziek als een onderdompeling in de fascinatie. Een gebied dat hem sprakeloos maakte en waardoorheen hij zich niet anders dan schoorvoetend kon bewegen. Maar hij wilde ook niet snel! Hij kon zich nu zelfs niet aan de gedachte onttrekken dat de muziek speciaal voor hem was geschreven. Dat dit onzin was, maakte hem niet uit.

Na afloop zocht hij Henri's kleedkamer en wachtte daar tot deze zich had losgemaakt van het selecte gezelschap dat iets van de glans der kunst gelijk vampiers aan de uitvoerende wilde onttrekken.

Henri was per taxi naar Utrecht gekomen.

‘Je gaat morgen weg?’ vroeg Philip toen zij samen terugreden naar Amsterdam.

‘Ik denk dat het niet langer dan een week in beslag neemt,’ zei Henri. ‘Op zijn leeftijd zal hij na een dag of vijf wel moe van me zijn.’

Hij had de stoelrug in een schuine stand gezet en lag naast Philip met zijn handen voor de borst gekruist.

‘Tevreden?’

‘Een beetje moe.’

Hij ging rechtop zitten, zocht naar de hendel en verstelde de stoel.

‘Dat gewieg maakt me duizelig.’

Hij draaide zich half naar Philip.

‘Waarom ben je vanavond gekomen?’

‘Ik wilde je *Variaties* nog eens horen.’

‘Dat dacht ik al,’ antwoordde Henri. ‘Hoewel. Philip. Dat vind je misschien vreemd klinken. Maar toen

die manager mijn kleedkamer binnenkwam met het bericht dat je er was, dacht ik even...' Hij aarzelde.

'Wat dacht je?' vroeg Philip, met zijn ogen op de weg gericht, die niet al te best verlicht voor hem lag.

'Ik zal het je uitleggen,' zei hij langzaam. 'Toen je je liet aankondigen dacht ik even dat het iets te maken had met Alice. Maar nu weet ik al niet meer waarom.'

Philip zweeg.

'Ik heb haar gebeld,' zei Henri. 'Ik wil liever dat je het weet. Ik belde haar vanochtend uit bed. Ik was er zeker van dat jij de hoorn niet van de haak zou nemen. Ze hield zich op een afstand. Dat begrijp ik wel.'

'O ja?'

Henri lachte kort.

'Ik begrijp er dus niets van.'

'Dat lijkt me nu ook weer overdreven.'

'Ik vind haar aardig,' zei Henri.

Ze staarden weer een tijdje op de weg.

'Is het moeilijk voor je Philip, dat ik haar aardig vind?'

'Ik matig me daarover geen oordeel meer aan.'

'Dat betekent dat je het niet verdraagt.'

'Ik verdraag het uitstekend!'

Hij legde zijn hand op de versnellingspook en voelde of deze wel in zijn vier stond. Hij verlangde ernaar de stad binnen te rijden; hij haatte Nederlandse snelwegen.

'Wat gebeurde er met jou Philip?' vroeg Henri opeens. 'Met jou en Alice. Is het moeilijk daar iets over te vertellen?'

'Dat is heel vervelend.'

'Ik wil je niet uithoren.'

Philip grinnikte. Met een boosaardigheid die hem pijn en plezier tegelijk deed, zei hij:

‘Pas op voor je haar binnenhaalt. Ze is het paard van Troje. Als je haar eenmaal binnen hebt laat ze haar gedochten op je los. Je zult doodmoe van haar worden.’

Hij wist dat het niet waar was. Niet zo.

‘Meen je dat nou?’ vroeg Henri geschrokken.

Hij begon te lachen.

‘Wat wil je weten?’ vroeg Philip.

‘Waarom ben je van haar gescheiden?’

‘Ik weet het niet goed meer,’ zei hij zacht, misschien onverstaaanbaar. ‘We konden het precies zeggen toen we uit elkaar gingen. Ik kan je de dingen opsommen die mis gingen. Maar dat is het uiteindelijk niet. We zijn elkaar zo'n beetje uit het oog verloren, terwijl we in hetzelfde huis woonden. Maar misschien raak je elkaar daar eerder kwijt, omdat je denkt dat je niet hoeft op te letten. Ik weet het niet meer,’ zei hij. ‘Ik ging bij haar langs en wist opeens weer waarom ik indertijd met haar wilde leven. Maar ik kon er niet opnieuw mee beginnen. De waste patronen kwamen al na een dag weer terug. En ik weet ook niet of het echt alleen maar een grap is, van dat Trojaanse paard. Ik herinner me dat ik altijd moe van haar werd en dan niet meer wilde praten.’

‘Dat ken ik,’ zei Henri. ‘Jezus als ik één ding ken is het dat.’

‘Toen ik haar tegenkwam wist ik meteen dat ik verliefd op haar zou worden. Alles gebeurde zoals ik het voorzien had. Alleen niet dat we elkaar opeens niet meer verdroegen.’

‘Ik heb nog nooit iemand gekozen in mijn leven,’ zei Henri. ‘Degenen met wie ik sliiep kozen mij. Het lijkt me heerlijk als je er zelf wat aan kunt doen. Dan denk ik bij voorbeeld aan een jong meisje dat ik op-

leid, zodat zij met mijn vele merkwaardige gewoonten leert leven.'

'Het meeste berust op toeval,' zei Philip. 'Zelfs de dingen die ik schrijf worden bestuurd door het toeval.'

'En als het nu eens meeviel?' vroeg Henri. 'Als er eens een orde achter de dingen zat die wij moeizaam werkend op het spoor konden komen?'

'O ja, en als er eens een orde in ons leven zat!'

'Je maakt om eerlijk te zijn een wat ordeloze indruk.'

'Zeker,' zei hij. 'De dingen lopen me de laatste tijd wat uit de hand.'

'Waarom ga je niet een tijdje weg?'

'Ik heb een hekel aan alleen reizen,' zei Philip.

'Ik houd niet van treinen,' antwoordde Henri. 'God wat haat ik die krenge! Wat mij betreft ga je mee naar de Provence. Met jouw auto.'

'Met die gedachte reisde ik vanavond naar Utrecht,' zei Philip. 'Maar ik wilde eigenlijk dat jij het zou bedenken.'

'Is er een mooier voorbeeld van verborgen orde?'

'Wanorde,' zei Philip. 'Wanorde en angst.'

De lichten van de grote stad kwamen in zicht. In de opluchting die hem beving wilde hij zo snel mogelijk alleen zijn om Helen te bellen.

[XXXI]

In gedachten schreeuwde hij over de oceaan heen, nee hij mompelde en daarna begon de aarzeling of hij haar werkelijk zou bellen en wat hij dan moest zeggen. Het geijkte verhaal, dat hij nu op zijn beurt op vakantie ging. Toen hij de dingen die hij wilde zeggen repeteerde, bleef hij steken bij het woord ‘vakantie’. Hoe kort geleden nog maar had hij met Helen door de Ardennen gelopen, zich verheugend op het diner en de weldadige rust die daarna kwam, het hete bad, de liefde die als vanzelfsprekend ontstond, zonder aanleiding, als een voortdurende aanwezigheid. Wat moest hij haar vertellen over de aard van zijn reis? Dat hij een romantische bedevaarttocht ging ondernemen naar een man wiens muziek hem had aangeraakt? En tegelijk de twijfel, zoals altijd. Is dit wel de waarheid? Begrijp ik wat ik aan het doen ben? Zijn de dingen die ik heb gedaan sinds jij van mij weg bent niet omgeven met de kenmerken van een vlucht?

Hoe moest hij dat uitleggen, zijn gemis toegeven, steeds opnieuw, zodat zij hem zou zien als een onmachtige bedelaar, die zijn hand ophield en daarmee zijn kwetsbaarheid toonde, hoewel hij speelde dat hij haar overhaaste vertrek kon billijken.

Het werd iedere dag pijnlijker toe te geven dat hij haar niet begreep, dat hij steeds sterker het idee kreeg dat zij dat zelf ook niet deed, dat zij handelde uit voor hem niet te achterhalen impulsen, die voortkwamen uit een tekort aan overzicht. Waarom miste zij het

vermogen om zich in het onvermijdelijke te schikken? Was hij dat, dit onvermijdelijke? Vormde het vooruitzicht om bij hem te blijven op de achtergrond van haar gedachtenwereld een spookbeeld?

Langzaam draaide hij de kiesschijf.

Toen de verbinding tot stand kwam, had hij zich hernomen. Er klonk zelfs een zekere zwierigheid in zijn stem toen hij de zwager aan de lijn kreeg.

‘Helen slaapt,’ zei de zwager. ‘Zij kan nu niet komen. Maar zij zal je zeker terugbellen wanneer zij zich daartoe in staat voelt, Philip. Het is niet meer dan griep. De dokter zegt dat zij er zo weer bovenop zal zijn. Zij zal het prettig vinden dat je gebeld hebt. Het zal ons moeite kosten haar ervan te overtuigen dat we haar beter konden laten slapen. Kom je over een week weer terug? Zij zal nieuwsgierig zijn hoe je tocht verlopen is. Alsjeblieft schrijf haar, Philip, ik weet zeker dat ze aan je denkt. Als je je maar geen zorgen maakt. We houden van haar. Wij doen er alles aan om het haar naar de zin te maken.’

Hij legde de hoorn neer en kreeg toen opeens haast om zijn koffer te pakken. Hij liep naar de klerenkast en keek de pakken langs. Er kwam een zorgvuldigheid over hem die lang afwezig was geweest. Hij moest even naar de bank; waar lag zijn pas; twee boeken die hij ooit had klaargelegd; zijn camera.

Als een vrouw die haar koffertje inricht, lang voor de bevalling.

Hij keek op zijn horloge en zag dat het drie uur in de nacht was.

[XXXII]

Misschien was het onverstandig dat hij met Henri meeging, met de kans dat hij een week alleen zou moeten doorbrengen. Maar het vooruitzicht maakte hem ook rustig. Hij zou de plaatsen kunnen bezoeken die hij gedurende zoveel zomers verkend had. En opnieuw zou hij lange tijd rondwandelen in Arles, zonder de toeristenplaag, in de hoop dat zich het wonder aan hem voltrok dat hij de tijd vergat.

Op hun rit naar het zuiden verlieten zij niet meer dan één keer de snelweg om een restaurant te zoeken, waar ze een weinig overvloedige maaltijd gebruikten.

Na aankomst in Aix en Provence nam hij een bad, en hoewel dat hem slaperig maakte, besloot hij om niet toe te geven aan de vermoeidheid en de stad in te gaan waar hij het vroeger zo prettig had gevonden.

Gezeten op een der terrassen van de Cours, in de schaduw van het immense bladerdak der platanen, kwam er een loomheid over hem waartegen hij niet langer verweer had. Hij zei tegen Henri dat hij het niet meer uithield en ging terug naar het hotel. Eenmaal op de kamer, kleepte hij zich uit en viel dwars over het bed in slaap.

Eerst was het of de eindeloze weg zich in hem voortzette en hem nog vermoeider maakte. Vervolgens schrok hij wakker en moest spoorlags naar de kleine koelkast om zijn dorst te lessen. Met het frisdrankflesje in de hand ging hij op het bed zitten en

keek op zijn horloge. Hij had nog geen uur geslapen. Hij voelde zich geradbraakt en ging nog even liggen. Hierna viel hij opnieuw in slaap.

Nu droomde hij niet over de reis die het grootste deel van het etmaal in beslag had genomen en hem toch zo snel hier had gebracht. Maar ook de arena en het vervallen Romeinse theater bleven buiten de voorstellingswereld die zich buiten zijn bewustzijn om ontwikkelde.

Hij droomde over Vlasman. In de droom beloofde iemand hem dat dit de laatste keer was. Degene die deze woorden uitsprak herkende hij als Van Roon.

Nadat de journalist verdwenen was, zat hij met Vlasman aan een tafeltje. Zij praatten met elkaar, zij hadden zoveel te bespreken over vroeger.

Tegen acht uur 's avonds ontwaakte hij opnieuw.

Met de droom in zijn gedachten en de slaap dichtbij, kwam er een paniekgevoel over hem. Hij trok een lichtgewicht pak aan en ging de straat op. Toen hij op de Cours was gekomen, bemerkte hij dat hij steeds sneller begon te lopen met de waanzinnige vrees dat zijn vriend iets overkomen was. Hij kreeg dorst, wilde het verstoorde evenwicht niet aan een te korte slaap wijten. Waar Vlasman in zijn droom onschuldig en vriendelijk met hem converseerde, keerde hij nu terug in de vorm van een onheilsgevoel, dat sterker werd, algemener, een druk op zijn borst veroorzaakte en de angst dat hij in elkaar zou zakken.

Terug in het hotel bleek Henri op zijn beurt te slapen.

Hij stelde zich midden in de kamer op en haalde diep adem, probeerde zijn gedachten te verzetten, bedacht hoe hij Henri zou wegbrengen en zelf verder rijden naar de kust, rondlopen door de nog bijna ver-

laten badplaatsen, langs de kleine strandjes die straks overvol zouden zijn. Toen hij zich dat voorstelde leek het alsof hij alweer in zijn eigen val liep. Die strandjes waren kunstmatig gevormd, zonder mensen waren ze grauw en leeg, al scheen de zon er nog zo hard.

[XXXIII]

Hij wist nu waar hij moest zijn, mocht Henri hem opbellen. Deze leek zich trouwens in een klooster terug te trekken voor een week retraite. Alkowski's huis lag afgezonderd in het licht glooiend landschap, op naar schatting een vijftigtal meters van de smalle weg die er langs liep. Zelfs wie voor de poort stond kon het woonhuis niet zien. Bomen en een tweede haag achter de eerste onttrokken het aan het gezicht. Zo leek het op een burcht, met slechts een borstwering tegen de nieuwsgierigheid.

Alles in dit landschap ademde lieflijkheid en stilte.

Niet ver van deze plaats begonnen de Alpillles, met het hooggelegen fantasieplaatsje Les Baux, dat hij ooit bezocht had op een winderige dag, waarbij hij op het kale plateau achter het museum letterlijk tegen de wind kon leunen. De verraderlijkheid van die plaats had hem niet bang gemaakt, maar in zichzelf gekeerd. Hij was naar de overblijfsels van de burcht gewandeld en had geprobeerd die te beklimmen. Halverwege durfde hij niet verder. Dit falen deed hem in woede tegen zichzelf ontsteken, vooral toen hij anderen de tocht tegen de storm in wel zag volbrengen. Het besef van zelfbehoud maakte hem onaanzienlijk.

Nadat hij Henri's koffer had uitgeladen, reed hij terug naar Aix, onderweg af en toe de auto verlatend om iets dat zijn aandacht trok te bekijken. Er was nog een andere verklaring voor zijn slakkegang: in Aix wachtte hem de hotelkamer en daarbuiten het flane-

ren langs de Cours, een bezoek aan de markt. Hij had er niets te doen en niets te zoeken. Alle geneugten van het reizen verdwenen omdat hij zijn ervaringen met niemand kon delen.

Deze onthechting maakte dat hij zich op anderen richtte van wie hij de situatie kon vergelijken met de zijne. In het restaurant waar hij ging eten viel zijn aandacht op een meisje waarvan hij de leeftijd op midden twintig schatte. Als zij niet alleen geweest was had hij haar een vrouw genoemd, een kwestie van taalgebruik, misschien nog meer de neiging vrouwen zonder partner niet onmiddellijk het predikaat 'volwassen' toe te kennen.

Eerst deed hij zijn best zo min mogelijk op haar te letten, maar naarmate de maaltijd vorderde, viel hem steeds sterker de rust op waarmee zij het gebeuren om zich heen in zich opnam. Zij had een regelmatig, toegankelijk gezicht. Een beetje blozend. Nadat de ober een bord van haar tafeltje had verwijderd, keken zij elkaar recht in het gezicht. Zij glimlachte. Hij beantwoordde deze attentie en hief zijn glas, een gebaar waarvoor hij zich onmiddellijk geneerde. Maar zij volgde dit galant gedrag en hield op haar beurt het glas omhoog. Voor haar stond een half flesje Bordeaux, dat zij al na het hoofdgerecht leeg had. Zelf had hij geen halve maatregelen genomen. Hij maakte een uitnodigend gebaar. Het ging allemaal vanzelf, alsof een ander hem van binnenuit bestuurde, die zich er niets van aantrok dat hij hem verwijtend toesprak, maar wel zwakjes.

Zij was een Engelse studente en kwam uit de buurt van Manchester. Zij had haar studie pedagogie onderbroken, zonder dat zij erbij vertelde waarom. Tijdens hun geanimeerde gesprek werd hij daar ook niet

nieuwsgierig naar. Wel intrigeerde het hem waarom zij hier zat, in dit jaargetijde. Zij vertelde een weinig gedetailleerd verhaal over haar moeder die in Aix muziek had gestudeerd. Aan een nadere uitwisseling van biografische gegevens kwamen zij niet toe. Nog tijdens het gesprek met haar vroeg hij zich af hoe dat kwam. Hij voelde zich ontspannen en vrolijk. Haar geringe ondervraaglust onderging hij als een geruststelling. Wel was het duidelijk dat zij gezelschap had gemist, dat ook haar (vlucht? missie? uitstapje?) het moment had opgeleverd waarop zij de stilte die zij had geschapen wilde opheffen. Het liep allemaal vanzelf Toen zij bij hem aan het tafeltje plaatsnam wist hij dat hij een paar uur later in haar klaar zou komen.

Hun haastige verbinding had misschien te veel te maken met gemakzucht, een gebrek aan kwaliteit, waardoor hij zich uit eenzaamheid of behaagzucht liet meeslepen. De tintelende straling ontbrak erin. Het was luchthartig en tegelijk van een niets ontziende subjectiviteit. De tederheid die zij elkaar bewezen had iets vanzelfsprekends. Hij nestelde zich in haar, via zijn gebaren, de opgewektheid van zijn conversatie. Allemaal gericht op het verkrijgen en bestendigen van genot, dat zij hem zonder zoveel woorden in het vooruitzicht stelde toen zij door de vlekkeloos zachte avond in de richting liepen van haar hotel.

Toen zij zich naakt aan zijn zijde bevond, was lichamelijke schoonheid niet het eerste dat opviel. Haar lichaam was mollig; op haar rug tekende zich een heksenkring vol sproeten af. Maar zij had er geen moeite mee in opwinding te geraken. Eenmaal aangeland in de besloten wereld van het bed, met zijn eigen eisen en vrijbrieven, gaf zij de indruk dat zij zich onder alle omstandigheden gemakkelijk zou aanpassen.

Zij had kleinere borsten dan haar postuur gekleed had doen vermoeden; haar grote tepels evenwel stonden hard en onwrikbaar paraat.

Zij lag tegen hem aan en hij voelde zich tevreden. Zij had al een tijdje niets gezegd, maar de toon waarop zij had gesproken klonk zacht en vertrouwd in hem na.

‘Voel je je prettig?’ vroeg hij.

Zij drukte haar gezicht in de holte van zijn schouder.

En hilde.

‘Jezus,’ zei hij geschrokken. ‘Wat is dat nou?’

‘Het is niets.’

‘Ik heb toch niets verkeerd gedaan?’

‘Lieverd,’ zei ze op de oude, opgewekte toon. ‘Je denkt toch niet dat je iets fout kunt doen wanneer je iemand amper kent.’

De volgende dag nam hij haar mee. Dat kleine verbond had hij met haar moeten sluiten. Het had hem geen moeite gekost. Hij vond het prettig iemand naast zich in de auto te hebben. Hij stelde haar voor de lunch te gebruiken in Cassis, waar het gesloten seizoen de intimiteit van de kleine haven een ouderwets en bijna ontoegankelijk cachet zou geven.

Het waaide aan de kust, maar de temperatuur was opnieuw behaaglijk. Hij wilde haar vertellen hoe hij als kind langs de calangues had gevaren, maar zag er van af. Hij wilde niet terugkijken naar zijn jeugd, een behoefte die hem zelden overkwam in het gezelschap van leeftijdgenoten, maar wel bij mensen die jonger waren dan hij en die hij niet zozeer wilde overtroeven met zijn ervaringen als wel bewijzen dat hij al zo lang geleefd had. Was het dat?

Een paar jaar terug had hij eens een gesprek gevoerd met een meisje dat hem op verdrietige toon meedeelde dat het haar zo speet dat zij de jaren zestig misgelopen was. De gedachte dat zij in die opwindende tijd met haar springtouw in de weer was geweest, maakte haar woedend. Hij had geantwoord dat zij niet behoefde wanhopen, dat ook haar ongetwijfeld meer zou overkomen dan haar lief was. Maar meisjes zoals zij ontmoette hij vanzelfsprekend steeds minder frequent. Al in zijn laatste jaar als leraar waren die dingen veranderd. Als opa weer eens uitpakte over zijn jeugd, glimlachten de leerlingen meewarig. De jaren zestig waren de beloning geweest voor het aanhalen van de broekriem in de decennia daarvoor. Een tijdperk in cadeauverpakking. En een legende voor degenen die er niet bij waren geweest, die in voorspoed waren geboren, die nooit met kalken dotten hadden geknikkerd en met begerige vingers het eerste zakje stuiters uit de Hema geopend. Die zich niet hadden afgetrokken bij de preutse filmsterrenplaatjes van Doris Day, terwijl zij met hun eerste lekkende ballpoint een kut tekenden.

Die karige jeugd, met zijn heerlijke ontdekkingen toen de oorlog uitgewist begon te raken en heel langzaam een ongekende welvaart op gang kwam.

Op een gegeven ogenblik was hij oud genoeg geworden om te begrijpen dat hij altijd al bevoorrecht was geweest. Hij had niet geleden in de oorlog, was er alleen in geboren. Hij had niet gebaad in luxe, hij had geleerd tevreden te zijn met kleine verworvenheden, zoals een driedimensionale bril bij de Plantamargarine. Toen de explosie van lekkernijen kwam, was hij juist afgestudeerd, zodat hij met volle handen uit de welvaart had kunnen graaien. Nooit had hij iets

te klagen gehad. Omdat hij met een calvinistisch sausje overgoten was, had hij meer redenen bezorgd te zijn voor de mogelijk magere jaren van de toekomst, dan treurig om de tekorten die het verleden had gebracht.

Nu hij bijna veertig was ontstond er een andere visie op het recente verleden, en die vervulde hem met bittere vreugde. Als hij terugkeek dacht hij: wat waren ze waard, die jaren waarin de uitspraken van gedrogeerde popidolen meer waarheid leken te bevatten dan mijn studieboeken, die er zo saai uitzagen. Was de binnenkant van al die uiterlijke schijn niet op een alarmerender wijze stupide, naïef en onhandig dan die van andere tijdperken? Wat hadden wij niet met onze verspilde energie kunnen uitrichten? Lag het opwindende van de Beatles, de lieve fantasietjes en de cultuur van gekleurde lappen niet voornamelijk in het onbekommerd zich onttrekken aan de geestelijke zwaartekracht?

Als tegenwicht van de mensen die hun onschuldige euforie mochten beleven, kwamen de Vlasmans de universiteiten binnen, een minder lichtvoetig soort, zij het in gelijke mate voorzien van een uiterst eenzijdige bagage. Waarschijnlijk hadden zij in het begin zoveel macht kunnen uitoefenen, omdat de menigvuldige plannen die zij ontvouwen slechts het geruis ontmoetten van confetti.

Kijkend langs de kromming van de haven kon hij zich niet indenken dat hij ooit voor hun denkbeelden bang was geweest.

Zij heette Diane, godin van de jacht, waarvan het seizoen spoedig gesloten zou zijn, al wilde hij dat nog wel even uitstellen. Nadat zij waren doorgereden naar

La Ciotat en daar, in de heuvels boven het plaatsje, een wandeling hadden gemaakt die hij zich stap voor stap wist te herinneren, vertelde zij hem spontaan over haar leven in Engeland, waardoor zij hem binnen haar geschiedenis trok, hem een bekende van haar maakte, die niet alleen met haar geslapen had.

Loom zaten zij naast elkaar op een paar stenen. Zij had een schoen uitgetrokken en bekeek de blaar die zich op haar linkervoet had gevormd.

‘Ben je op een kostschool geweest?’ vroeg hij, zonder te weten waar hij de vraag vandaan haalde. (Zij had niets over zo'n instelling verteld; in het bijzonder roemde zij de onconventionele instelling van haar ouders, die zich in haar voortzette. Maar dat liet zij onuitgesproken.)

‘Hoe kom je daarbij?’ vroeg ze verwonderd.

‘Het lijkt me Engels. Ik vind je heel Engels.’

‘Omdat ik een beetje dik ben?’

‘En zeker van jezelf.’

‘Denk je dat? Denk je dat ik zeker van mijzelf ben?’

Eigenlijk had hij daar nog geen moment over nagedacht. Ondanks haar korte, maar wie weet hoe opluchtende huilbui van vannacht.

Een motorbootje kwam de haven binnen, met onregelmatig sputterende motor.

‘Waarom geef je geen antwoord?’

Hij begon te lachen. Kennelijk was dit de dag waarop hij dingen zei en gebaren maakte die geen raakpunt hadden in enigerlei werkelijkheid.

‘Er is niets om te lachen.’

‘Och kom nou!’ zei hij. ‘Wat moet ik zeggen?’

‘Ik ben niet zo zeker als je denkt,’ zei Diane. ‘Ik denk dat je het mij op een bepaalde manier toch kwalijk neemt dat ik meteen met je ben meegegaan.’

‘Ik met jou mee.’

‘Dat maakt niet uit.’

Hij keek naar het motorbootje, dat de wal naderde. De bestuurder nam gas terug. Hij moest er niet aan denken dat hij in zo'n rumoerig ding de zee op moest. Op hetzelfde moment verlangde hij naar rust. Hij had geen zin in het debat. En er hing ruzie in de lucht.

Opeens voelde hij zich voor haar verantwoordelijk. Het ging dus fout. Weliswaar was het meestal zo gegaan, maar hij kwam er geen stap mee verder. Zij cirkelden nu al om elkaar heen, terwijl er niets te cirkelen viel. Hij moest van haar afkomen, en wist dat dit niet kon. Het was weer eens het oude liedje. Denken dat je iets cadeau krijgt, maar de deurwaarder doemt al op in de schaduw van de besteldienst. En dat alles terwijl zij niets opzienbarends tegen elkaar hadden gezegd. Geen verhalen hadden verteld waarvan de vertakkingen uitliepen op calamiteiten. Geen uitwisseling van storingen die om een interpretatie smeekten en die, eenmaal in het openbaar gebracht, boven hun hoofden bleven cirkelen als doodsvogels.

Intuïtief wist hij dat zij met haar verhaal naar hem op weg was gegaan over een van de duizenden omwegen waarmee zij de kern had afgeschermd.

Als ze hem voorbij liep, zou hij haar niet terughalen.

Waarom kon intimiteit niet uit de zekerheid bestaan dat je vreemden voor elkaar wilde blijven?

‘Laten we geen ruzie maken over wie met wie is meegegaan.’

‘Ik ga nooit met een man mee.’

‘Dat lijkt me heel verstandig,’ zei hij. ‘Wil je me het verschil uitleggen?’

‘Ik wil niet dat iemand mij er uitgooit.’

‘Denk je dat het zo gaat?’

‘Dat weet ik wel zeker.’

‘Stel dat ik bij jou slaap en ik vertrek zonder je iets te zeggen. Dat komt op hetzelfde neer.’

‘Wie vertrekt die vertrekt maar.’

Hij legde zijn arm om haar schouders, in de hoop dat zij zich zou losrukken. Maar hij zou haar na een scène hier niet kunnen laten staan. Nu al zag hij op tegen het terugkrabbelen dat zou volgen. Maar zij vond die arm om haar schouder wel prettig.

‘Als je je zelfstandigheid wilt bewijzen,’ zei hij, ‘dan ben je bij mij aan het verkeerde adres. Want ik geloof je blindelings. Het is verspilde energie.’

‘Dat weet ik nog zo net niet.’

‘Waarom ben je naar Aix gekomen? Omdat je moeder daar gestudeerd heeft?’

‘Wie heeft je dat verteld?’

‘Jij natuurlijk. Ik bezit vele gaven, maar geen paranormale.’

‘Waarom zou ik nadoen wat mijn moeder deed?’

‘Misschien wel om te laten zien dat jij het beter kan.’

‘Dat staat nog te bezien,’ antwoordde zij. ‘Ik vind Aix niet erg inspirerend.’

‘Waarom kwam je naar Aix?’ vroeg hij. ‘In dit jaargetijde? En alleen? Toch niet om je moeder te overtreffen? Of is dat een rare gedachtengang?’

‘Misschien niet zo erg raar.’

‘Wat wil je aan jezelf bewijzen?’ vroeg hij met meer nadruk dan hij van plan was. ‘Dat je je moeder kunt verslaan, of zoiets? Wat een onzin. De vorige generatie verslaat zichzelf wel. Ik denk niet dat je daar erg ver mee komt.’

‘Ik ken een heleboel mensen van mijn generatie die

zich er geen pest voor interesseren of ze ver zullen komen.’

Hij realiseerde zich dat ze twintig was, naar eigen opgave, jonger nog dan hij gedacht had.

‘Als je wilt vegeteren vind ik het best.’

‘Dank je,’ zei ze, met een komische verdraaiing van haar stem. ‘Hooft het niet een beetje bij jouw leeftijd dat je nog gauw even, nu het nog kan, komt zeuren over vooruitkomen?’

‘Ach,’ zei hij, opeens een beetje moe van het gesprek waarmee hij geen bedoeling had. ‘Op mijn leeftijd is vooruitgang een soort automatisme. Als wij zelf niet dingen bedenken om ons van de straat te houden, ligt er wel een opdracht in de bus. De uitvoering ervan gaat steeds een beetje langzamer, ondanks de routine, dat wel.’

‘Ik wil ook langzaam,’ zei Diane. ‘Steeds langzamer.’

‘Zit je daarom in de plaats waar je moeder vroeger partituren bestudeerde?’

‘Behoorde te bestuderen. Want ze deed het niet.’

‘Net als jij?’

‘Wat weet jij ervan hoe het met mijn studie gaat?’

‘Sorry dat ik iets over jezelf wil weten.’

Zij maakte zich van hem los, maar bleef toch dicht in zijn buurt. Liep een eindje de haven langs, keerde zich toen weer om en kwam bij hem terug.

‘Toen ik je in dat restaurant zag zitten,’ zei ze, ‘had ik meteen door hoe hulpeloos je was, met al die verhalen die je aan niemand kwijt kon. Ik voelde me juist heel rustig, en tevreden.’

‘Is dat waar?’

‘Dat is bijna waar.’

Zij sloeg haar armen om zijn hals.

‘Weet je wat ik net bedacht?’ vroeg ze. ‘Hoe leuk het zou zijn als jij me Amsterdam liet zien.’

Het onderwerp liet haar niet los. Zij vroeg een paar algemene dingen over zijn geboortestad waarvan hij vermoedde dat zij het antwoord allang wist. Daarna vernauwde zij haar blikveld en wilde alles weten over zijn flat, de indeling van de kamer, de ligging ten opzichte van de windrichtingen. Zij brak zich er het hoofd over of hij antiek bezat. Schatte hem op Jugendstil. Hij wist niet of zij dat waardierend bedoelde. Hij legde haar uit hoe hij zijn huis had ingericht, maar tijdens die tocht door zijn geheugen, voelde hij diep in hem verscholen een hapering ontstaan, die snel in omvang groeide en naar voren rolde over zijn aanvankelijke gewilligheid heen. Dit huis kon hij niet zo maar prijsgeven. De lieflijke momenten daar had hij beleefd met Helen. Zij was het die er de fitnesses in had aangebracht. Waarom noemde hij haar niet? Uit lafheid? Was het kenmerk van zijn contact met Diane dat hij haar vertelde over de levenloze dingen in zijn bestaan? Zij wilde met hem mee, zijn huis vullen met haar aanwezigheid. Maar de weerstand waarvan hij de fundamenten had gevoeld achter de opluchting dat hij niet alleen op Henri hoefde te wachten, kwam op als een onverhoedse mist, die het zicht deed ineenschrompelen en daarmee de angst in zijn keel omhoog joeg tot hij het benauwd kreeg. Hij moest van haar loskomen! Maar hij had nooit contacten verbroken. Ze laten verloederen, dat zeker. Af laten glijden op gemakzucht. Maar geen knopen doorhakken en iets anders ondernemen.

‘Mag ik met je mee?’ vroeg zij zonder omwegen. ‘Vind je het leuk als ik meega?’

‘Je gaat me toch niet vertellen dat je werkelijk naar het noorden wilt!’

‘Ik heb het nooit koud,’ zei ze. ‘Waarom zeg je niet eerlijk dat je me niet wilt meenemen.’

‘Dat heb ik niet gezegd.’

‘Maar je laat me liever hier. Als je genoeg van me hebt ga je gewoon weg, zoals je gezegd hebt.’

‘Wie zegt dat ik genoeg van je heb?’

‘Dat zeg ik niet,’ antwoordde zij. ‘Maar ik weet dat je me niet mee wilt nemen. Terwijl ik mij aan je blootgeef door te vragen of ik mee *mag*. Jij kunt nee zeggen. Begrijp je dat? Hoezeer ik mij aan je overlever door je de kans te geven om mij af te wijzen?’

‘Ik wijs je niet af.’

Hij overtuigde haar niet. Hij deed niet mee aan het gesprek. Zijn antwoorden vormden zwakke echo's van de bevestiging die zij wilde horen.

Hij wilde haar geen pijn doen.

‘Als je mij niet afwijst ga ik met je mee.’

‘Dat moet ik overleggen met mijn vriend.’

‘Ik kan net zo goed zelf komen. Ik heb geld genoeg.’

‘Dat zou ik niet durven zeggen.’

‘Heb je geld nodig?’ vroeg zij.

De vraag was hem te direct. Ergerde hem zelfs. Zoals zijn eigen gedrag hem nog veel meer dwarszat. Hij had met haar geslapen. Hij behoorde tot een generatie voor wie zoiets altijd nog een geschenk was. Zijn zaad was uit haar onderbuik gelekt. Zij hadden elkaar genegenheid betoond. Hij vond haar grappig, onderhoudend, niets op aan te merken. Zij hadden aan elkaars wensen voldaan zonder elkaar te vervelen. Nu maakte zij hem moe. Hij durfde niet te zeggen dat zij daar geen recht op had. Zo zou het haar niet

moeilijk vallen om hem uit te putten. Tot hij aan haar voeten lag en smeekte of hij mocht gaan slapen. Dat vond zij goed. Als het dan maar in haar armen was.

Het enige wat hij doen kon was met de noorderzon verdwijnen. Een weinig elegante oplossing; ook niet een om later nagenietend over te vertellen. Als ze in Aix terug waren even naar zijn hotel om een verschoning te halen en met brullende motor wegrijden.

Zij aten buiten, tussen mimosa's, in een plaatsje dat Gemenos heette, dicht bij een natuurpark tussen de bergen, waar zij in de namiddag hadden gewandeld.

Hij liet ook niets na om zijn affectie te laten blijken. Hoe meer hij van haar af wilde, hoe sterker hij het beeld maakte dat van haar in hem zou achterblijven.

‘Wat een heerlijke avond, vind je ook niet Philip? En ik heb beter gegeten dan gisteren.’

‘Ik vond er niet veel aan.’

‘Jij bent een gourmet. Dat zie ik aan je manier van kauwen. Het komt omdat je ongelukkig bent. Vrolijke mensen letten nooit op het eten.’

‘Ach kom nou!’

‘Je zult het zien Philip. Bedrukte mensen proeven altijd heel zorgvuldig. Als jij het je kon veroorloven zou je een voorproever in dienst nemen. Net als bange koningen.’

‘Hou op met die filosofietjes.’

Zij werd niet kwaad. Lachte hem uit. Zij had allang door dat hij niet weg zou lopen. Ze had besluiteloosheid als zijn meest verwerpelijke eigenschap herkend en maakte zich er vrolijk om. Hij was haar slachtoffer. Zij wilde nog wat met hem spelen.

‘Het is hier zo heerlijk stil. Maar zelfs als er een

trouwpartij aan de gang was geweest had het me niets kunnen schelen. Heb jij dat wel eens, dat niemand je stemming kan verstoren?’

‘Er is altijd wel iemand.’

‘Nee,’ zei ze. ‘Dat is niet waar. Vanavond kan mij niets gebeuren. Neem je me mee naar Amsterdam?’

‘Daar zullen we het later over hebben.’

Toen zij Aix binnenreden zei hij dat hij schone kleren wilde ophalen.

‘Ik breng jou wel eerst even langs je hotel.’

‘Ben je gek. Ik heb helemaal geen haast. Ik blijf wel even in de auto.’

Ze kneep hem zacht en aanhankelijk in zijn arm.

‘Of wil je me niet meer?’

‘Dat bedoelde ik niet.’

‘Zeg het maar eerlijk!’

‘Ik ben altijd heel eerlijk,’ zei hij mat.

‘We kunnen vannacht ook in jouw kamer slapen.’

‘Laten we maar bij jou blijven,’ zei hij. ‘Daar ben ik nu gewend.’

‘Ik wil je iets vertellen,’ zei ze later op de avond, rozig van de buitenlucht en het overvloedige eten. ‘Mijn moeder is al vijf jaar dood. Zij heeft hier wel een tijd gewoond, met een jongen die zij in Engeland ontmoette en die net als zij viool studeerde. Hij is later een bekend solist geworden.’

‘Is hij toevallig je vader?’

‘Misschien in de geest,’ zei ze. ‘Niet naar de letter. Mijn moeder kon hier niet aarden. En hij wilde niet met haar mee, hoewel hij gemakkelijk gekund had. In Engeland ontmoette zij mijn vader en trouwde bijna meteen. Een verstandshuwelijk. Ik ben de dochter van een man die door zijn vrouw slechts gewaardeerd

werd. Wanneer hij met haar omging zoals jij nu met mij Philip, sloot zij haar ogen en dacht waarschijnlijk aan haar vroegere vriend.'

'Wat romantisch.'

Zij lag op het bed, haar billen omhoog. Zij was een beetje te breed; het zou niet lang duren voordat haar vlees verslaptte. De keuringsdienst van waren. Hij zette het uit zijn hoofd. Waarom kunnen wij de vreselijke neigingen die wij bezitten niet ontkennen, dacht hij. Waarom weten we altijd precies waar wij een ander zullen treffen? Ik zal niet met haar ontwaken. En ik weet het. Ik doe lief tegen haar, overdreven zelfs. Direct zal ik nog een keer met haar naar bed gaan, voor het laatst. Uit schuldbesef, gemengd met de opwinding dat ik iets weet wat zij niet eens vermoedt.

'Waarom ga je het verleden van je moeder na?' vroeg hij.

'Omdat ik haar mis.'

'Zul je haar minder missen als je weet waar zij geleefd heeft?'

'Ik ken de naam van haar vriend. Hij woont hierboven in de heuvels.'

'Heb je hem opgebeld?'

'Daar heb ik moed voor nodig,' zei ze. 'Als ik hem gezien heb zal ik meteen naar huis willen.'

'Wil je daarom mee naar Amsterdam?'

'Nee,' zei ze. 'Ik wil met jou mee.'

'Hoe zou je reageren als ik dat niet wilde?'

'Dan zou mij hier hetzelfde als mijn moeder zijn gebeurd.'

Hij schudde zijn hoofd. In dat soort coïncidenties geloofde hij niet.

'Dat is een constructie waar je niets mee opschiet.'

‘Wat doe je zonder constructies Philip? Leef jij in het wilde weg.’

‘Het lijkt er nogal op.’

‘Ik zou een gesloten systeem willen bedenken waarbinnen ik mij veilig voelde,’ zei ze. ‘Een samenhang die houvast geeft.’

‘Ik heb met onveiligheid moeten leven. Ik ben geboren in een wereld waarin onveiligheid niet alleen bestond als een dreiging.’

‘Is dat het verschil tussen onze generaties?’

‘Ik heb altijd gedacht dat jullie beter af waren. Opgegroeid in voorspoed. Maar ik denk dat het allemaal op hetzelfde neerkomt. Dat wij allemaal via verschillende wegen op hetzelfde punt terechtkomen, vroeger of later. Als het goed met ons gaat is dat toeval.’

‘Ik kan niet mee naar Amsterdam. Dat bedoel je toch, Philip?’

Hij dacht even na. Moest hij deze kans waarnemen? Hij wist dat hij het niet kon.

‘Het is moeilijk,’ zei hij.

‘Moeilijk of onmogelijk?’

‘Zullen we nu over iets anders praten?’

‘Waarom naai je me niet nog een keer?’

De botte uitnodiging bracht zijn opwinding terug. De vreemdste impulsen waren, zoals altijd, welkom.

‘Je hoeft je voor mij niet te schamen,’ zei ze. ‘Ik maak van jou net zo goed gebruik als jij van mij.’

‘Vind je dan dat ik van je gebruikmaak?’

‘Zeur niet zo Philip. Doe nou maar wat je lekker vindt.’

‘Hoe wil jij het dan het liefst?’

‘Dat interesseert me geen barst.’

Zij hilde. Dat maakte hem kwaad. Die woede vond hij niet onprettig. Hoe moest hij datgene in hem

wat zij steeds sterker in verwarring bracht noemen? Zijn mentale huishouding? Zij ging op haar knieën zitten en drukte haar hoofd in het kussen.

Hij nam achter haar plaats. Even leek het of hij aan een vriendendienst begon.

[XXXIV]

Toen hij dacht dat zij eindelijk sliep, gleed hij het bed uit en sloop naar zijn kleren. In haar slaap keerde zij zich om en om en opeens lag zij scheef over de volle breedte van het bed. Het leeslampje aan zijn kant was blijven branden. Hij pakte zijn kleren bij elkaar, knipte het lichtje uit en ging op de tast naar de badkamer. Daar keek hij zichzelf in het gezicht. Hij grijsde. Maar hij voelde zich niet in het minst opgelucht of vrolijk. Toen hij zich had aangekleed schreef hij een briefje op een blaadje uit zijn agenda, waarin hij haar uitlegde dat zijn vriend kon bellen en dat hij daarom naar zijn hotel moest. Hij had ook iets anders kunnen schrijven. Wanneer zij de doorzichtigheid van het excuus inzag, zou zij hem niet meer lastigvallen. Als zij dat wel deed, zou hij een scène niet kunnen verdragen.

Aangekleed opende hij de deur van de badkamer. Het licht streek over het bed en voor het laatst zag hij haar liggen. Zij had zich blootgewoeld en lag op haar rug aan haar eigen kant van het bed. Hield zij zich slapend? Hij wilde haar toedekken, zoals eens de zoons van Noach dat hadden gedaan bij hun vader. Die had zich flink bedronken. Dat kon van haar niet gezegd worden. Hij aarzelde. Het stond hem tegen weg te sluipen als een dief en daarmee zijn tekortschieten te erkennen. Maar een andere mogelijkheid bestond niet. Hij hulde zich in de maliënkolder der afstandelijkheid en zette het op een lopen.

Eerst legde hij het briefje neer op het kastje bij haar bed. Hij wilde zich voorover buigen om haar te kussen, maar het verachtelijke van dit judasgebaar weerhield hem daarvan. Hij voelde spijt in zich opkomen, maar die was zwakker dan de opluchting die zich uitte in de snelheid van zijn bewegingen.

Hij vond zichzelf een lui.

Het was omstreeks drie uur. De stad vrijwel verlaten. Dit contrasteerde bijna met de aangename temperatuur; het leek warmer dan overdag. Hij zou op een terras willen zitten, om te kijken hoe langzaam het licht aan de hemel verscheen. Als hij maar niet meer aan haar hoefde denken, deze episode kon uitwissen, zoals hij wel eens een mislukt hoofdstuk verscheurde en opnieuw begon, met een andere voortzetting.

Kunst bood meer mogelijkheden dan het leven.

Hij liep over de lege Cours, zonder het plan zijn hotelkamer op te zoeken. Het liefst pakte hij zijn koffer en reed rechtstreeks naar huis. Tenzij hij verderging, bij voorbeeld tot Barcelona, waar hij zich kon verschuilen in de wijk bezijden de Ramblas. Maar ook als hij vijf kilometer verderop ging zitten, kon zij hem niet vinden. Hij moest die achtervolgingsgedachte kwijt.

Hij vloekte op zichzelf om de voorspelbaarheid van wat hij meemaakte. Hij had er naar verlangd uitzonderlijk te zijn. Zijn leven lang had hij zich pogen te verzetten tegen de grauwe opeenvolging van dingen die opwindend leken maar het niet waren. Opwindend waren alleen gebeurtenissen in zijn geest, die soms een voortzetting vonden in het lichamelijke.

Terwijl hij door de straten liep, omvatte de angst hem. Eerst was er alleen irritatie, daarna voelde hij

zich opgelaten. Hij keek om zich heen en begon sneller te lopen. Het was nu toch het beste terug te gaan naar het hotel. Nog steeds was het donker, maar hij kreeg het een beetje koud. Een stad zonder mensen was eigenlijk een dodenstad. Straks zouden ze opstaan en uitzwermen. Maar dat kon ook niet gebeuren. Waarom ging hij niet naar Diane terug? Hij stelde zich haar voor, naakt op haar rug. Als de opwinding maar terugkwam. Erotische spanning had hem dikwijls van onaangename gevoelens gevrijwaard. Maar het lukte niet. Zijn benen gingen zwaarder. Als hij op straat neerstortte zou er niemand zijn om hem te verzorgen. Sneller liep hij voort. Hij wilde er niet aan denken dat er een plan achter dit alles zou schuilen, dat Diane niet toevallig in dat restaurant gezeten had. Waarom dacht hij aan zulke krankzinnige dingen? Waarom kwelde hij zichzelf met die angst voor vergelding? Wie dat deed blies zichzelf op, plaatste zich in het midden en schreeuwde om aandacht. Hij niet. Het was zijn taak rustig te blijven en net zo lang te lopen tot het kloppen in zijn hoofd minder werd en zijn adem niet zo snel meer ging. Hij had zijn handen in de zakken van zijn colbertjasje en probeerde zich te concentreren op dingen die hem opvielen, in architectonisch opzicht. Maar hij vond niets dan donkere etalages en de straatjes van de oude stad, die hij kende en die hem nooit bang hadden gemaakt.

Was dit zijn nachtmerrie? Een afstraffing voor kwaad waarvan hij zich niet bewust was? Slaap had hij daar al niet meer voor nodig. Als hij zo begon te redeneren, kon hij nog een eind komen. Dan liep hij straks naar de hemel te schreeuwen, in de hoop dat God hem hoorde. En dan, dat wist hij heel goed, was hij weer een jongetje geworden, dat angstig op zijn

knieën op bed zat en zijn versje opzegde. Hij had net ook op zijn knieën gezeten. En daarom liep hij hier. Omdat hij het volgende couplet niet verdroeg. Hij deed maar, gemakzuchtig. Hij had de liefde van een vrouw over zich laten komen en mompelde zo'n beetje mee. Als hij eerst maar bij het hotel was. Hij had een omweg genomen. Geen enkele omweg was lang genoeg om te kunnen verdwalen in Aix. Hij wist waar het hotel was, maar liep er nog omheen. Hij wilde zich verschuilen en toch buiten blijven.

Pas toen het een beetje licht was ging hij naar binnen en noemde het nummer van zijn kamer. Half en half verwachtte hij dat de nachtportier bezoek zou aankondigen. Er lag alleen een briefje. Hij las een telefoonnummer en Henri's naam, met het verzoek of hij de volgende ochtend wilde bellen.

[XXXV]

Hij parkeerde de auto voor het hek van Alkowski's vesting, stapte uit en drukte op de bel. Na enkele minuten verschenen in de verte van opzij de omtrekken van mensen. Eerst bleven zij grotendeels verscholen tussen de weelderige plantengroei die hij tussen de spijlen door kon waarnemen. Een ogenblik later stapten Henri en een vrouw de ruimte tussen de binnenste heg en het hek in.

‘Karen,’ zei Henri tegen de vrouw, nadat zij met een lange, glimmende sleutel het hek had geopend. ‘Dit is Philip Greveling.’

Alkowski's dochter glimlachte naar hem. Zij was klein van postuur, maar niet op een opvallende wijze. Weelderig lang, zwart haar omlijstte haar gezicht, waarin bruine, diep liggende ogen het sprekende karakter accentueerden. Zij stak haar hand uit en drukte de zijne krachtig, misschien iets te kordaat voor een vrouw, maar de prettige indruk die zij onmiddellijk op hem maakte bracht deze gedachte terug tot een vooroordeel.

‘Wij hoorden dat u daar alleen in Aix zat,’ zei ze, opnieuw met een lichte glimlach. ‘En wij gaan ervan uit dat Henri's vrienden even bijzonder gezelschap zullen zijn als hijzelf. Wilt u uw auto binnen het hek rijden?’

Toen hij voorzichtig manoeuvrerend het hek was binnengegaan, hoorde hij aan het geluid van metaal op metaal dat de poort achter hem werd gesloten. Hij

was onvindbaar. Nu pas merkte hij dat hij trilde. Halsoverkop had hij zijn koffer ingepakt, om de paar seconden angstig naar de deur kijkend of Diane daar niet stond - een verschijning die in zijn voorstelling plotseling door deuren kon lopen.

Hij trok de sleutel uit het contact en haalde diep adem. Daarna stapte hij monter uit en overzag het zichtbare deel van de tuin. Op de achtergrond lag het huis, met hoge ramen en wit gepleisterde muren die door de tijd grauw waren gemaakt.

‘Heeft u veel bagage? Dan zal ik u helpen.’

Zij stond naast hem en had haar hoofd schuin omhoog gericht. Als enige versiering droeg zij lange, groene oorbellen.

‘Ik heb maar één koffer,’ zei hij.

‘Hebt u zich in Aix weten te amuseren?’

Haar stem klonk belangstellend, maar dat kon inbeelding zijn. Het was de toon waarop zij sprak die hem innemend voorkwam, misschien ook het gevoel van veiligheid, die hij nooit bewust geambieerd had en nu wel.

‘Wat een schitterende tuin.’

‘Veel wildgroei,’ zei ze. ‘Maar dat verlangt vader. Later zal ik u de andere delen van het domein laten zien.’

Zij wachtte even terwijl hij rondkeek.

‘Mijn vader ziet uit naar uw komst.’

Het leek hem overdreven, een al te grote hoffelijkheid die niet behoorde bij iemand die zich van de wereld afsloot en pianisten als schooljongens naar huis stuurde. ‘Dat er hier telefoon is,’ had Henri hem gezegd toen hij belde, ‘dat is bijna een godswonder. Dat zul je wel zien.’

Hij pakte zijn koffer en liep achter zijn gastvrouw aan naar het bordes.

‘U zult wel dorst hebben na die reis.’

De verplaatsing had hem nog geen drie kwartier gekost. Dat moest zij toch wel weten?

‘Ik kan nog wel even wachten.’

‘Ik zal u naar uw kamer brengen. Gaat u met mij mee?’

Het Frans dat zij sprak klonk in toenemende mate zangerig, tegelijk zorgvuldig gearticuleerd. Hij keek om. Henri was bezig een veter van zijn witte, modieuze schoen te strikken. Hij stak zijn hand op toen hij zag dat Philip op hem wachtte.

‘Ik kom zo wel naar je kamer.’

Achter Alkowski's dochter aan ging hij de trap op. Telkens wanneer een vrouw hem voorging herinnerde hij zich dat dit volgens de etiquette van zijn moeder niet hoorde. Karen droeg een beige tuinbroek, waarin geen van haar vormen uitkwam.

Het meest opvallend aan de kamer waarin zij hem binnenliet, was een grote, geaderd marmeren wasbak. Twee van de hoge ramen die hij al vanuit de tuin had gezien, lieten het licht door.

‘We zullen de luiken nu maar sluiten,’ zei de dochter. ‘Direct wordt het hier te warm.’

‘Mag ik even van het uitzicht genieten?’

Hij vond het prettig Frans te praten, al beheerste hij de taal minder dan het Engels.

Zij kwam naast hem staan.

‘Bevalt de stilte u? U woont toch in de stad?’

Hij knikte.

‘Henri vertelde ons dat u gemolesteerd bent om een stuk dat u geschreven hebt. De voorstelling die ik onmiddellijk van u maakte was, ja van een heel grote en sterke man die het had moeten afleggen tegen een horde wilden.’

‘Het spijt me dat ik tegenva!’

‘Ik heb u niet gezegd dat het vooruitzicht van een body-builder mij prettig stemde.’

Zij keken elkaar in het gezicht. Hij kon zichzelf niet uitleggen wat hem in deze vrouw aantrok. Misschien het feit dat hij niet onmiddellijk lichamelijke voorstellingen van haar maakte, vanuit de behoefte te omhelzen. Hij wilde er niet over nadenken. Waarom beperkte hij zich niet tot de prettige gewaarwordingen: de wilde tuin, waar de zomer nog niet zijn verlamme greep op uitoefende, en deze vrouw die haar best deed hem te laten merken dat zij over hem had nagedacht nog voor zij hem ontmoet had.

‘Ik weet weinig van body-builders,’ zei hij voorzichtig.

‘Mijn vader verlangt er naar met u te spreken,’ zei ze. ‘Het verontrust hem dat bedreigingen van schrijvers weer de kop opsteken in de oude wereld.’

‘Ik zie het liever als een incident.’

‘Misschien omdat u er afstand van genomen hebt.’

‘Ik probeer het naar de achtergrond te schuiven,’ gaf hij toe.

Zij was in het raam gaan zitten. Hoelang kenden zij elkaar? Zij gaf op een zo ingrijpende manier van haar belangstelling blijk, dat het hem verwarde.

‘Wilt u er liever niet over praten?’ vroeg zij.

‘Ik wil de dingen die met mij gebeuren niet opblazen.’

Diep in hem verborgen wist hij een instantie, die hij niet kon benoemen, die nooit iets anders had gedaan dan dingen opblazen. Wanneer die instantie zou verdwijnen, kon hij ophouden met schrijven.

‘Ik hoop dat u het hier naar uw zin zult hebben,’ ging zijn gastvrouw op een andere toon verder. ‘Wij

ontvangen hier weinig bezoek.’

Zij maakte geen aanstalten te verdwijnen om hem de kans te geven zich te verkleden.

De vertrouwelijkheid die zij tentoonspreidde, maakte dat hij die wilde beantwoorden, uit een mengeling van gevoelens, waarin de behoefte aan aandacht en bekommernis omhoog kwam, zoals steeds.

‘U hebt mij uit een netelige situatie bevrijd,’ zei hij, van haar wegstarend. ‘Ik voelde mij bijzonder onaangenaam in Aix.’

‘Omdat u alleen was?’

Hij aarzelde.

‘Dat was niet zo belangrijk.’

‘Had u gezelschap gevonden?’

Hij knikte.

‘Maar dat gaf u geen troost?’

Hij hoorde de zin aan en liet hem terugkeren, genoot van de klank. ‘Consolation’: klank en inhoud vielen samen.

‘Het lag niet aan het gezelschap,’ zei hij. ‘Maar aan mij. Ik voelde me opgesloten in die stad. Ik vermoed dat ik mij te veel van het bezoek had voorgesteld. In mijn jeugd kwam ik hier, met mijn ouders. Maar mijn ouders reizen niet meer naar het buitenland, behalve dan per schip waarmee ze cruises maken. De avontuurlijkheid van vroeger is verdwenen. Wij gingen met de auto naar Spanje. Zonder snelwegen deden wij langer over de reis. Op de heenweg reden wij meestal via Aix, omdat mijn vader daar graag kwam. Daarom ademt die plaats voor mij verwachting. Ik dacht dat ik dat gevoel kon terughalen. Maar dat lukte vanzelfsprekend niet.’

‘U wilt toch niet zeggen dat u de avontuurlijke aspecten van uw bestaan alleen aan het verleden kunt ontleen?’

‘Misschien heb ik die fout gemaakt.’

‘Uit onvrede?’

‘Ik weet het niet,’ zei hij. ‘Ik ben bang voor zulke veelomvattende uitspraken. Ik vind het prettig wanneer u weet dat ik mij hier op mijn gemak voel. Onmiddellijk vanaf het moment waarop ik aankwam. Het verwondert mij dat gevoelens zo snel kunnen omslaan.’

‘Of ontstaan.’

Hij had eraan willen toevoegen: alsof ze er bijna niet toe doen, vluchtig en oppervlakkig zijn, hoezeer ze ons ook schokken. Maar hij hield het in.

Karen had zich van hem afgekeerd en keek uit het raam naar buiten, een klassiek gebaar. Opeens draaide zij zich om en ging naar de deur.

‘Ik ben opdringerig,’ zei ze. ‘Neemt u mij niet kwalijk.’

Zij sloot de deur zacht achter zich.

‘Heeft ze je uitgebreid ontvangen?’ wilde Henri weten.

Toen hij daar niet op antwoordde, deels omdat hij geen zin had om op de spottend gestelde vraag in te gaan, maar ook omdat de aandacht die zij aan hem besteed had, daarvoor te veel indruk op hem had gemaakt, voegde Henri eraan toe:

‘Je zult haar moeten tolereren. Ze heeft het beste met je voor.’

‘Is zij de enige die voor hem zorgt?’

‘Zij zorgt voor hem,’ zei Henri. ‘Zij zou zijn leven van de wieg tot het graf in handen willen hebben, ware het niet dat haar eigen wieg toevallig na de zijne kwam. Maar met het graf zal het wel lukken.’

‘Wat doe je opgewonden,’ zei Philip, verwonderd

over de afgebeten manier waarop Henri zijn laatste zinnen had gevormd.

‘Pas maar voor haar op,’ zei Henri. ‘Ze eet je op met huid en haar.’

‘Is het de bedoeling dat ik nu naar Alkowski ga?’

‘Alkowski ontvangt niet voor vier uur 's middags.’

‘Hoe komt het eigenlijk dat ik hier ben?’

‘Omdat ik over je vertelde,’ zei Henri. ‘En omdat zij weet dat hij op mij gesteld is.’

Om half een gebruikten zij de lunch met Karen, die hem onmiddellijk bij het begin van de maaltijd verzocht haar bij de voornaam te noemen. Zij gedroeg zich bijzonder charmant, tegelijk oppervlakkiger. Henri nam weinig deel aan het gesprek. In deze omgeving leek hij veranderd, strenger allereerst, voortdurend op zijn hoede.

‘Heb je al voor hem gespeeld?’ vroeg Philip.

Karen boog vragend het hoofd.

‘Zij is een beetje achterdochtig,’ verklaarde Henri, eveneens in het Nederlands.

Hij keek uitdagend naar zijn gastvrouw, de kin een beetje geheven.

Karen reageerde niet. Zij keerde zich naar Philip en verzocht hem een schaalte door te geven.

Hij voelde zich ongemakkelijk, belemmerd door de onmogelijkheid Henri in zijn eigen taal om een toelichting te vragen.

‘Henri zal vanmiddag spelen,’ zei Karen uit eigen beweging. ‘Je komt precies op tijd. Hij is de enige naar wie vader graag luistert. Wij zijn allemaal een beetje gespannen.’

‘Is dat waar?’ vroeg hij Henri.

Deze haalde licht zijn schouders op.

‘Als Karen wil dat ik gespannen ben zal ik het zijn.’

‘Wat een onzin!’ riep Philip lachend.

Henri en Karen keken elkaar recht in het gezicht. Nu ontdekte hij ook in haar blik iets dat op uitdaging leek, maar misschien nog sterker op woede.

‘Is het in jouw vak ook zo?’ vroeg Karen hem. ‘Dat je naar een uitgever toegaat en hem voorleest uit je manuscript. En dat hij waar je bijzit beslist over al of niet publiceren?’

‘Ik denk dat de vergelijking niet opgaat,’ zei hij. ‘In mijn geval zou er een voorlezer naar mij toe moeten komen die mij vroeg wat ik van zijn voordracht vind.’

‘Zou je alles zelf in handen willen houden wat je werk aangaat?’

‘Daar heb ik nooit over nagedacht,’ zei Philip. ‘In principe neem ik aan dat het zo is. Maar ik zou niet weten hoe ik het moest regelen.’

‘Alles wat je aan een ander overlaat kan het verkeerde resultaat opleveren,’ zei Karen.

‘Dat is een sombere visie op de wereld.’

‘Volgens mijn vader de enig juiste.’

‘Houdt hij daarom alles strak in handen?’

‘Slechts het volmaakte verdient geldigheid,’ zei Karen. ‘Dat is hoe hij erover denkt.’

‘En jij?’ vroeg hij. ‘Ben je het met hem eens?’

Zij wierp een snelle blik op Henri, die zich ook lichamelijk afzijdig hield, balancerend op de achterpoten van zijn stoel, de ogen gesloten.

‘Voor mij is het volmaakte levenloos.’

Zij stond op.

‘Dat geldt trouwens soms ook voor het onvolmaakte,’ zei ze, met een snelle glimlach. ‘Neem je mij

niet kwalijk dat ik mij zo plotseling terugtrek? Ik ben een beetje moe.’

Zij keerde zich om en verliet spoorlags de kamer.

Toen hij eveneens naar zijn kamer was teruggegaan, waar hij genoot van het uitzicht op de tuin, terwijl hij voor het raam een tijdschrift las, klopte zij aan.

Henri was een wandeling gaan maken, als voorbereiding op het recital.

Hij veerde van zijn stoel op en opende de deur.

‘Kom ik ongelegen?’

‘Maar natuurlijk niet!’

‘Ik denk dat ik je een verklaring schuldig ben.’

Hij voelde zich opgewassen tegen alles wat zij zou zeggen. De korte rust had zijn geest helder gemaakt.

‘Heeft Henri iets verteld over problemen die wij hebben?’ vroeg zij, nadat zij zich naast de pompeuze wastafel had opgesteld.

‘Hij heeft er niets over verteld.’

‘Dat is chic van hem.’

‘Is er iets gebeurd?’ vroeg hij. ‘Of is dat een voorbarige vraag?’

Zij schudde het hoofd.

‘Ik weet geen goed antwoord.’

Hij wachtte tot zij verder zou gaan.

‘Mijn vader is gesteld op hem,’ zei ze, zichtbaar moeizaam en voorzichtig formulerend. ‘Volgens mijn vader benadert hij de wijze van uitvoering die hij zich als ideaal voorstelt. Mijn vader is zelf een schitterend pianist. Maar hij is toch iets van zijn brille kwijtgeraakt. Dat ergert hem, hij kan zich niet bij zijn leeftijd neerleggen. Is dat dom van hem?’

Hij wist geen antwoord.

‘Was je zelf ook,’ hij aarzelde, ‘bevriend met Henri?’

‘Vijandschap is ondraaglijk voor wie weinig bezoek ontvangt.’

‘Het spijt me,’ zei hij. ‘Ik wil geen vragen stellen die onaangenaam zijn.’

‘Verontschuldigen wij ons niet wat vaak tegenover elkaar?’

Zij kwam naar hem toe en pakte zijn hand.

‘Ik zal het prettig vinden je de tuin te laten zien.’

Het complex waarop Alkowski's huis stond was uitgestrekter dan hij had vermoed. Er behoorde zelfs een kleine wijngaard bij, die door een boer uit de omgeving werd onderhouden tegen vergoeding van de helft van de opbrengst.

‘Vaak wandel ik hier in de vooravond,’ zei ze. ‘Na het werk. De dagen worden nu steeds langer, maar op een gegeven ogenblik verdwijnt toch de zon. Ik heb verschillende plaatsen waar ik dat kan zien gebeuren. En iedere plaats heeft voor mij een andere betekenis, die ik niet onder woorden kan brengen. Soms ben ik moedeloos. Misschien heb ik te hard gewerkt, want ik help natuurlijk flink mee in het onderhoud. Dan zie ik op tegen de lange avond. Ik heb sinds kort een televisie. Mijn vader heeft zich van de buitenwereld afgesloten, op de muziek na. Vroeger was dat niet anders, maar de verstilling heeft steeds sneller om zich heen gegrepen. Een enkele keer loop ik hier rond en hoor hem spelen. Voor zichzelf; maar misschien, stel ik mij voor, doet hij het voor mij, als een teken dat hij bij mij is. Is dat goed? denk ik, een dochter die zich inbeeldt dat haar vader haar op een onopvallende manier wil bereiken? Is dat niet gevaarlijk, voor mij? Waarom vertel ik je dat Philip? Je komt mijn leven binnen en ik zeg dingen die je misschien bezwaren.’

‘Je hoeft je niet voor je fantasieën te verontschuldigen.’ Hij aarzelde. ‘Ik zou hier zelf graag bij het vallen van de avond willen zijn.’

‘Uit nieuwsgierigheid?’

‘Dat zou al te banaal zijn.’

‘Mag ik je iets vragen Philip,’ zei ze langzaam. ‘Is het omdat de dingen die je hier ziet het tegendeel betekenen van de omgeving waarin je gewoonlijk leeft? Ik begrijp dat jij je niet in het minst uit de wereld hebt teruggetrokken!’

‘Dat ben ik ook niet van plan.’

‘Kan mijn gebied voor jou iets meer zijn dan een ontspanning, een romantische bevlieging die je even kunt gebruiken voordat je terugkeert?’

‘Dat weet ik niet,’ antwoordde hij.

Zij legde haar hand op zijn arm.

‘Ik verlang naar de wereld waar jij vandaan komt,’ zei ze. ‘Ik zeg dit één keer en nooit weer. Neem mij niet mee Philip. Ik zou niet weten wat ik er moest doen. En dit hier is niet bepaald een idylle. Het is vroeg opstaan en werken. Als je erin opgaat is het ook een jungle waar ontelbare, vaak onzichtbare wezens, dag in dag uit werken aan elkaars vernietiging, ter instandhouding van de natuur.’

‘Maar jij helpt ze een handje?’

‘Waar ik kan.’

De wijnstokken stonden keurig op een rij. Hij stelde zich voor hoe de druiven rijp werden en zij daar plukkend rondging. Ook die voorstelling was een idylle. Hij stond te ver van de natuur vandaan om die nog anders te kunnen beschouwen dan hij nu deed. Alleen gelaten met een kapmes zou hij reddeloos verloren zijn.

[XXXVI]

Nadat zij hun wandeling hadden beëindigd, wachtte hij op zijn kamer tot Henri hem zou ophalen om hem aan Alkowski voor te stellen. Terwijl hij daar zat en opnieuw uitkeek over de roerloze tuin die hij zojuist betreden had en die hem nu bekend was en tegelijk geheimzinniger toescheen dan daarvoor, schoot hem een gebeurtenis te binnen uit zijn leven met Alice.

Via een reisbureau hadden zij een huis gehuurd in een Bretonse badplaats. Omdat hij de streek kende, had hij zich voorstellingen gemaakt van de omgeving waar hij zijn vakantie zou doorbrengen en waar hij tegelijk wilde werken. Het huis had hij zien liggen op een foto en zijn fantasie had er het landschap en de rust die hem beloofd was omheen aangebracht. Dat was ook niet al te moeilijk, omdat hij zich met behulp van de kaart een helder beeld kon vormen van wat hem wachtte. De werkelijkheid kon nooit zo ver afwijken van het model, dat de afstand opeens onoverbrugbaar zou lijken. Hij zou er geen bezwaar tegen hebben wanneer hij in een omgeving terecht kwam die in sommige opzichten afweek van zijn voorstelling, als de dingen waaraan hij behoefte had en waarnaar hij verlangde er maar in waren opgenomen. Een daarvan was stilte, een ander de opwindende fantasie dat hij altijd in dit landschap zou blijven, er deel van ging uitmaken, zoals hij een deel was van de stad.

Toen hij bij het huis arriveerde, lag het daar precies

zoals hij zich had voorgesteld. Met één verschil: op twintig meter afstand liep een snelweg. Via het terras waar hij had willen werken, had hij uitzicht op de files, vooral op de zondagen. Dag en nacht geknal van motoren. Hij sliep met watjes in zijn oren en voelde zich belazerd, in de boot genomen. Hij stuurde een brief vol klachten naar het reisbureau. Hij was van plan Nederland op zijn kop te zetten, aan de schandpaal met die troep! Zijn teleurstelling kon hij tijdens die vakantie alleen van zich afzetten door het huis te ontvluchten, op zoek naar een andere fantasie, die zijn verblijf draaglijk maakte.

Alice probeerde hem op te vangen. Maar het lukte haar slecht. Iedere ochtend werd hij moe, onuitgeslapen wakker. Hij probeerde zijn woede te temmen door zoveel mogelijk maaltijden in een hoog genoteerd restaurant te gebruiken.

Waarom dacht hij daar nu aan?

Dit huis leek de realisering van zijn droom. Hij keek naar buiten en begreep dat hij ondanks dat toch een nieuwe fantasie zou zoeken, als hij hier maar lang genoeg kon blijven.

Vreemd genoeg stemde dat vooruitzicht hem tevreden.

Niet Henri haalde hem op om hem naar Alkowski te brengen, maar Karen. Toen hij over de gang achter haar aanliep in de richting van de brede trap, ging er een lichte rilling door hem heen, alsof hij een bezoek moest afleggen bij iemand die zo ver boven hem stond dat hij onwillekeurig tegen de ontmoeting opzag, vanuit een besef van nietigheid. Die spanning had hij vroeger wel gekend, toen hij zijn eerste boek zou publiceren en kennis maakte met mensen wier

namen hem altijd met ontzag hadden vervuld.

‘Henri is al bij vader,’ zei Karen. ‘Zij spreken over een compositie die hij zojuist voltooid heeft.’

Beneden opende zij de deur die toegang gaf tot de ruimte waar haar vader resideerde. Het eerste dat hem opviel waren twee vleugels die tegenover elkaar waren geplaatst. Zijn eigen kamer moest zich recht boven deze bevinden. Door de gesloten deuren die toegang gaven tot het vervallen terras dat hij vanuit zijn raam had zien liggen, keek hij de tuin in, waar de schaduwen nu langer leken en het licht sterker gefilterd.

In de buurt van de deuren stond een salontafel met daaromheen een bank en twee oude, lichtgroene crapauds. De vleugels werden geflankeerd door een groot, glimmend donkerbruin en degelijk bureau met daarop een kleine standaard waarop bladmuziek stond.

Alkowski en Henri zaten naast elkaar op de bank, die kennelijk bij de stoelen behoorde maar een iets donkerder kleur had.

‘Papa, dit is Philip Greveling.’

Alkowski keek op van het boek dat hij met Henri bestudeerde.

‘Wij hebben op u gewacht,’ zei hij, en zijn stem had dezelfde zangerige ondertoon als die van zijn dochter.

Philip liep naar hem toe. De componist stond moeizaam op en stak zijn benige hand uit. Hij was klein en oud, maar niet bijzonder breekbaar.

‘Het idee dat u daar alleen in Aix zat te wachten tot wij genoeg zouden hebben van uw vriend hier, stond ons allerminst aan,’ zei hij. ‘Ik hoop dat mijn dochter u goed heeft ontvangen.’

‘Zij is een voortreffelijke gastvrouw.’

‘O ja,’ zei Alkowski achteloos. ‘Dat is zij zeker.’

‘Ik ben u dankbaar voor uw uitnodiging.’

‘Ik hoop dat wij dankbaar zullen zijn voor uw bezoek.’

Hij maakte een handgebaar naar een van de crapauds. Philip boog licht en ging zitten.

Alkowski sloeg het boek dicht, waarin hij notenschrift zag staan.

‘Wat denkt u meneer Greveling?’ vroeg hij, met een minzaam en traag handgebaar. ‘Zullen wij eerst een glas wijn drinken of vragen wij uw vriend Henri nu meteen voor ons te spelen?’

‘Henri hoeft geen examen bij je te doen papa,’ zei Karen snel.

‘Iedereen die hier speelt doet steeds examen,’ zei Henri.

Hij zat schijnbaar ontspannen op de bank, als iemand die al lang geleden heeft bemerkt dat zelfs zijn zwijgende aanwezigheid een stempel drukt op het gezelschap.

‘Gelooft u wat hij zegt?’ informeerde Alkowski.

‘Ik ken die praktijk niet,’ antwoordde Philip. ‘Ik zou mij kunnen voorstellen dat iedere uitvoering een examen is.’

Alkowski knikte goedkeurend en keek hem verwachtingsvol aan. Maar voor Philip leek het alsof zijn geest een ijsbaan was, waarover de woorden weggleden en verloren gingen in het niets. Hij voelde weezin het gesprek te vervolgen. Wie deed hier op dit ogenblik examen? Hij draaide zich naar Karen, die tegen een der vleugels stond geleund. Zij knikte hem bemoedigend toe. Hij haalde diep adem en probeerde zich te herinneren wat hij zojuist gezegd had. Waarom raakte hij in de war? Had dat te maken met de

spanning in deze kamer, die Henri probeerde te ontkennen door zich te gedragen alsof hij boven het gezelschap stond? Nog eens keek hij naar Karen. Zij bewoog zich niet en hield haar ogen strak op haar vader gericht.

‘Wanneer de uitvoering goed is, hebt u gelijk,’ zei Alkowski. ‘Wat ons te doen staat is het tegengaan van de vanzelfsprekendheid. Wanneer ik aan het werk ben maak ik het mij bewust moeilijk. Wie op korte termijn succes wil hebben kan zich het beste voortdurend herhalen, terwijl hij zich aansluit bij de vanzelfsprekendheden van zijn tijd.’

‘Wat zijn dat voor vanzelfsprekendheden?’ vroeg Henri met een flauwe glimlach om zijn lippen.

‘Dat weet jij heel goed, waarde vriend,’ zei Alkowski, met zoveel stemverheffing als hij kon opbrengen. ‘Dat is de grootste gemene deler van de cultuur; de clichés waarvan de massa denkt dat ze uniek zijn.’

‘Ik zal geloof ik maar eens gaan spelen,’ stelde Henri voor.

De componist schudde zijn hoofd.

‘Ik heb behoefte aan een glas wijn. En u, meneer Greveling?’

Karen deed een stap naar voren.

‘Je krijgt niet meer dan een vingerhoed, papa.’

Alkowski glimlachte.

‘Zij wil mij dood hebben,’ zei hij. ‘Zij wil mij de geest die in de wijn huist ontzeggen.’

‘De dokter heeft het hem verboden,’ verdedigde Karen zich. Weer stond zij roerloos op de plaats die zij eerder had ingenomen. Als een slavin, die had verkozen haar meester tegen te spreken om haar slavernij te verlengen.

‘Weet u hoe oud ik ben?’ vroeg Alkowski.

Philip knikte.

‘Vindt u dat een man van in de tachtig moet luisteren naar wat een arts zonder levenservaring hem voorschrijft?’

‘Als u gezond wilt blijven wel.’

‘Waarom vermoedt u dat ik gezond wil blijven?’

De componist sprak nog alleen tot hem. De anderen in de kamer waren figuranten. Een was de schenkster, de andere de muzikant. En hij? Hij schoot tekort, hij kon niet de juiste antwoorden bedenken.

‘Ik denk dat iemand die wil blijven leven de kleine ongemakken voor lief zal nemen,’ zei hij.

‘Hoe klein denkt u dat mijn ongemakken zijn, meneer Greveling?’

Alkowski keek hem scherp aan. En toch leek het niet alsof hij een antwoord verwachtte, omdat hij toch alleen zijn eigen woorden horen zou. Daarin rolden de ongemakken op hem af en dreigden hem te verpletteren.

‘Hoe klein denkt u?’ herhaalde de componist.

Hij kon zich niet aan de fascinatie onttrekken die van deze man op hem uitging. Was dit een gelijksoortige bedwelming als toen hij naar de muziek luisterde? Hij had geen verweer tegen de gestrengheid die geen zijwegen duldde.

‘Ik wil u niet beledigen,’ antwoordde hij langzaam.

Alkowski schudde op een besliste wijze het hoofd.

‘Hoe komt u op het idee dat u mij kunt beledigen? Wij kennen elkaar nog maar een gering aantal minuten. Of doorziet u mij al voldoende om er zeker van te zijn dat ik over zoveel levenslust beschik? Is dat zo? Weet u dat zeker? Is het niet een beetje gemakzuchtig van u er zeker van te zijn dat u zult willen doorzetten

tot aan uw dood? U bent jong. Ik wens u niets anders dan het beste toe!’

‘Je mag je niet opwinden papa,’ zei Karen.

Zij kwam naast Philip staan.

‘Meneer Greveling is onze gast. Hij komt hier uit bewondering voor je muziek. Er leven er niet zoveel die dat zullen zeggen. Je mag hem niet afschilderen als een idioot!’

Alkowski keek een ogenblik bedachtzaam voor zich uit. Toen lachte hij even, maar niet uit plezier.

‘Schilder ik onze gast als een idioot af?’ zei hij, nog steeds voor zich uit kijkend. ‘Natuurlijk is hij een idioot. En ik matig mij het recht aan daarover te oordelen. Tenslotte ben ik zelf een idioot. Voor andere species heb ik geen enkele belangstelling.’

‘Waarom zeg je dat papa?’

‘Wij zullen onze vingerhoeden wijn later gebruiken,’ antwoordde Alkowski. ‘Na Henri's recital.’

Karen ging naar de tuindeuren en stelde zich daar op, met de rug naar de tuin. Haar gezicht was rood van ingehouden woede. Haar ogen hield ze opnieuw strak op haar vader gericht. Alleen wist zij niet waar ze haar handen moest laten. Philip keek naar die handen, klein en tanig, met korte, donkerrood gelakte nagels, de kleur van een warme, duistere stroom die ook in onzichtbare golven uit haar lichaam omhoog kwam.

‘Ik zal meneer Greveling verzoeken weg te gaan als je die woorden niet intrekt,’ zei ze, en haar stem scheen zwaarder geworden, hoewel dat waarschijnlijk op inbeelding berustte.

‘Stel je niet aan,’ verzocht de vader zijn dochter.

Hij keerde zich naar Philip en glimlachte innemend.

‘U bent geen idioot,’ zei hij. ‘Ben ik u nog meer schuldig?’

Hij antwoordde niet. Wanneer hij gehoor zou geven aan zijn natuurlijke neiging de oudere man te verzekeren dat hij zich niet in het minst gekwetst achtte, beledigde hij daarmee de dochter die het voor hem opnam.

‘Wanneer u zichzelf als een idioot beschouwt zou ik het niet wagen mijzelf voor te stellen als een wijze.’

Tot zijn verrassing was deze volzin zijn mond uit gerold. Hij keek naar Karen op en probeerde iets van verstandhouding in zijn blik te leggen, zonder dat hij durfde knipogen. Hij voelde zich met haar verbonden, op een voor hemzelf onbegrijpelijke manier.

‘U bent zeer galant,’ zei Alkowski. ‘Als wij allemaal eens gingen zitten. En als wij er nu allemaal eens van uitgaan dat wij, idioot of niet, niet meer dan een verzameling individuen vormen die onze doem dat wij niemand dan onszelf hebben te slim af proberen te zijn. Of bevalt u dat niet? Mijn dochter namelijk bevalt het opnieuw niet.’

Karen bleef bij de deur staan en zweeg.

Alkowski wendde zich opnieuw tot Philip.

‘Ik wilde u niet beledigen,’ zei hij. ‘Maar ik wil niet dat er misverstanden door misplaatste beleefdheid tussen ons ontstaan. Ik vraag hier weinig mensen te gast. Ik beschouw mijn gasten niet als vrijblijvend. Mijn dochter schijnt daar anders over te denken.’

‘Je kunt gasten ook op hun gemak stellen.’

‘Stellen zij mij op m'n gemak?’

Hij wachtte even, maar niemand in het gezelschap nam het woord van hem over.

‘Meneer Greveling,’ zei Alkowski. ‘Toen onze vriend Henri over u vertelde, dacht ik: waarom is deze man naar Aix gereden en zit hij daar alleen in een hotel? Waarom deed u dat? Wilt u mij dat vertellen?’

Philip aarzelde. De waarheid was dat hij dat toch niet precies wist. Maar een dergelijk antwoord werd niet van hem verwacht. Met een leugen zou hij door de mand vallen. Hij zou zichzelf en tegelijk de anderen moeten vertellen hoe het zat.

‘Ik kan het u niet precies vertellen,’ zei hij.

‘Mag ik dan een poging wagen?’ vroeg Alkowski. ‘Ik hoor dat u het een en ander hebt geschreven. Zonder twijfel waardevolle dingen, voor uzelf en anderen.’

‘Een paar anderen.’

‘Valse bescheidenheid!’ riep Alkowski.

Hij vouwde zijn handen en legde ze in zijn schoot.

‘Meneer Greveling,’ ging hij verder, met half gesloten ogen. ‘U hebt een paar boeken geschreven. En zoals iedereen dacht u dat u daarmee de hemel zou bereiken. God die van zijn troon opstaat en ontroerd zijn tranen de vrije loop laat. Mag ik u mijn plaats aanbieden, maestro!’

Hij haalde zijn schouders op en liet zijn toehoorders de gelegenheid het beeld op zich in te laten werken en erom te glimlachen.

‘En toen sloeg iemand u naar de aarde terug en verbood u te schrijven. Dat geweld kende u allang, uit de geschiedenis. Maar het is toch iedere keer weer een verrassing als het onszelf overkomt.’

Hij stond van de bank op en kwam naar Philip toe. Voor hem staande legde hij een hand op zijn schouder, waarbij hij zich licht voorover moest buigen. Zo bleef hij even staan.

‘Dit verhaal over u,’ zei hij zacht, ‘over een man die in verwarring raakt nadat men hem voor zijn woede gestraft heeft - daar kon ik mij niet aan onttrekken.’

‘Mijn god papa!’ zei Karen. ‘Wat gedraag je je melodramatisch.’

De componist liet Philip los en keek de kamer rond. Zoals zij daar ieder hun positie innamen, die slechts kleine veranderingen toeliet, leken zij op een toneelgezelschap, waar de onverbiddelijke regisseur een strak beleid had uitgestippeld, zonder de spelers in zijn beslissingen te mengen, zodat zij radeloos leken onder hun aangeleerde passen.

‘Ik heb mij hier teruggetrokken om iets te maken dat niet langer wordt aangestoken door geweld en de toevallige gebeurtenissen van de tijd,’ zei Alkowski. ‘En toch is het niet mijn bedoeling dat u deze composities als wereldvreemd zult ervaren.’

‘Hoe wilt u dingen maken die buiten de tijd staan?’ vroeg Philip. ‘Alles wat tot stand komt gebeurt via u. U kunt uw ervaringen niet uit uw muziek snijden.’

‘Ik hecht mij aan de afstand,’ zei de componist. ‘Ik heb mijn ervaringen verwerkt. De nieuwe dingen die ik meemaak, uw bezoek bij voorbeeld, voegen er niets meer aan toe. Niet aan de dingen die ik maak. Ik heb mij op het verwerkte geconcentreerd, op het levenloze, zo u wilt. Mag ik op mijn leeftijd naar stilstand streven? De volledige roerloosheid zal bereikt zijn als ik sterf. Ik probeer die spanningsloze stilte zelf gewaar te worden, opdat ik vrede heb met mijn verdwijnen. Ik ben bang dat u mij nu vindt raaskallen.’

‘Dat doe je wel meer,’ zei zijn dochter.

‘Het zal u duidelijk zijn dat Karen mij niet begrijpt. Zij zou mij het liefste opgenomen zien in de grote en dus groteske beweging van mensen die in hun Danse Macabre door het leven gaan. Maar ook dat heb ik achter de rug. Ik heb ze gezien in Parijs, in de jaren twintig onder meer.’

‘Je moet nu ophouden papa. Je wordt moe.’

Alkowski tuitte zijn lippen en schudde kort het hoofd.

‘De vermoeidheid is er altijd.’

Henri kwam uit zijn gemakkelijke houding naar voren en legde zijn hand op de knie van Alkowski, die weer was gaan zitten. De intimiteit van dit gebaar ontroerde Philip. In het verlengde daarvan wist hij zich een buitenstaander die naar een monoloog luisterde, welke Alkowski in wisselende vormen misschien al jaren had herhaald.

Hij kon ook niet veel anders dan luisteren.

‘Zou je niet gaan spelen?’ vroeg Karen aan Henri.

‘Wanneer je vader dat ook wil.’

‘Ik ben niet uitgesproken,’ zei de componist. ‘Ik wil meneer Greveling niet laten gaan voordat hij mij begrijpt.’

‘Dat kan nog lang duren.’

‘Je gedraagt je onaangenaam,’ zei Alkowski.

‘Ik heb de verantwoordelijkheid over jou.’

‘Alsjeblieft geen ruzie!’ riep Henri op bezwerende toon.

Maar Philip zag dat de mogelijkheid daarop sterk verkleind werd. Alkowski's hand trilde toen hij hem ophief om een betoog te ondersteunen dat hij nog slechts met zachte, bijna toonloze stem kon voeren.

‘Wat jaagt u na?’ vroeg hij aan Philip. ‘Waarom komt u uzelf overal tegen? Waarom wilt u begrijpen dat mensen elkaar afslachten vanuit de fictie dat hun gelijk onaantastbaar is? Waarom zorgt u niet voor een eigen onaantastbaar gelijk door nog slechts naar het volmaakte te streven? Het volmaakte is eeuwig. Is dat niet een troost? Dat het zonder ons doorgaat. Moeten wij niet naar die onaantastbaarheid streven? En is het daarvoor niet nodig dat wij ons losmaken van de incidenten die ons iedere dag weer uit ons evenwicht brengen? Of denkt u dat de wereld in een eindstadium

gekomen is, dat het eerstdaags ophoudt, dat het er allemaal niet meer toe doet? Als Henri straks gespeeld heeft, moet u met Karen naar het aquaduct van Barbegal gaan. Dan zult u weten wat stilstand in zijn hoogste vorm betekent. In eerste instantie verschillen de ruïnes van dit Romeinse aquaduct niet van andere die u kent. Overwoekerd door struiken, die zich hebben vastgezet in het steen. Maar opeens, aan het einde, bereikt u het punt waar de Romeinen een doorgang hebben gemaakt in de rotsen. Vanaf dat punt kijkt u uit over de vallei, tot aan Arles toe, waar het aquaduct heen leidde. Als u daar staat zult u begrijpen wat ik bedoel. Hoe lang is het geleden dat arbeiders met voor ons doen primitieve materialen een rechthoekige doorgang hakten voor het water? Overal treffen wij niet meer dan ruïnes aan van de voorbije wereld, maar dit is volmaakt intact gebleven. Door toeval. Omdat het in principe niet meer is dan een doorgang. Geen bouwwerk, maar een zuivere, noodzakelijke vorm. Er bestaan dingen die van alle tijden zijn, meneer Greveling. Waarom kwam dit mij zo aangrijpend voor en vind ik de arena van Arles waar men gebruik maakte van het water dat door deze opening stroomde, niet meer dan imposant? Is er in ons een behoefte aan kwaliteit, aan de essentiële vorm, waarop wij voortbouwen en die wij variëren? Is dat de zekerheid die ons verbindt met onze afkomst en die ons het teken geeft dat wij niet vergeefs bestaan, maar onderdelen zijn van een keten? Verliest u dat niet uit het oog, wanneer u voor uzelf op de vlucht slaat.'

In een impuls stak Philip zijn handen uit en legde die op de trillende en zwaar dooraderde handen van de ander.

'Wil je nu voor ons spelen?' vroeg Alkowski aan Henri.

Tijdens Henri's spel luisterde Alkowski onbewogen. Wat zou er gebeuren als de processen zichtbaar werden die in zijn hersens plaatsvonden? Een nieuwe dimensie aan de dingen of een verdubbeling van het banale? Had hij werkelijk zicht op het gebied waaruit zijn composities voortkwamen en wist hij zeker dat dit hemelsbreed verschilde met het vertrekpunt van iemand als Vlasman?

Philip sloot zijn ogen en liet de muziek op zich inwerken. Maar hij was te moe om er op dit ogenblik diep in door te dringen. Zonder dat hij er de oorzaak van kon aangeven, kwam er een verhaal in zijn geheugen terug dat hij op zijn twintigste geschreven had. Het ging over een man die in Spanje terecht kwam, in het aangezicht van de dood die over hem zou komen, en wel op korte termijn, hoewel hij hem probeerde te ontlopen. Die man heette Swamp, naar het Engelse 'moeras'. Het was een zwaar aangezet symbolisch verhaal, zoals hij die in zijn begintijd had geschreven. Zo was hij Swamp bij zijn lijden behulpzaam door hem een naam mee te geven waarin zijn levensloop stond aangegeven. Het einde van dit leven kwam bij een corrida, waar de dood toch al boven de arena zweefde. Nadat de torero zijn eigen leven op een onverbiddelijke en daarom adembenemende wijze op het spel had gezet, voerde hij de laatste dodendans uit, met de capa waaronder hij de muleta had verborgen. Lichtvoetig was zijn dans, en roekeloos. De stier kwam tot stilstand. Een trilling voer door het geweldige lijf, de kop zakte omlaag, terwijl het bloed langs de flanken naar de grond droop. De torero richtte en stak toe. Even nog bleef het dier staan. Toen zakte het door zijn voorpoten, op hetzelfde moment waarop Swamp stierf.

Hoezeer was het leven veranderd, gecompliceerder geworden. Hoeveel minder symbolisch en daarin nog onontkoombaarder.

Hij had het verhaal naar een uitgeverij gestuurd. Een toenmaals beroemde schrijver, die daar lector was, had besloten dat zij het niet zouden publiceren.

Na het recital stond Henri op. Hij boog licht, maar geen van drieën klapte. Hij liep naar Alkowski toe, die opstond en hem een ogenblik tegen de borst drukte.

De componist wendde zich naar Philip.

‘Vindt u het goed wanneer ik morgen met u meedoe wanneer u een glas drinkt? Ons gesprek heeft mij uitgeput.’

Hij richtte zich tot zijn dochter.

‘Het is mijn eigen schuld.’

Hij stak zijn hand uit naar Philip.

‘Wat u ook doet,’ zei hij, ‘je kunt beter sterven als een grote gek dan als een kleine man die uit gebrek aan fantasie in zijn afsterven berust. Bent u het met mij eens? Ik zou het op prijs stellen wanneer u mij morgen over uw werk vertelt.’

Philip knikte en glimlachte, maar brak zich er meteen het hoofd over hoe hij dat zou moeten doen.

Bij de deur keerde Alkowski zich nog een keer om en wenkte hem.

‘Ik ben een oude man,’ zei hij. ‘Neemt u mij mijn uitval niet kwalijk. U had zozeer gelijk dat ik niet dood wil. Juist nu voel ik de behoefte de dingen waaraan ik ooit begonnen ben te volbrengen. Ik zal ze niet afmaken. Dat geldt ook voor u. Zorg ervoor dat ze nooit hun voltooiing naderen. Wilt u mij nu verontschuldigen?’

[XXXVII]

Nadat zij zonder Alkowski een eenvoudige avondmaaltijd hadden gebruikt, waarbij de conversatie een afstandelijk en in zichzelf gekeerd karakter droeg, stelde Karen hem voor het aquaduct van Barbegal te bezoeken, waarover haar vader had gesproken.

Henri deelde mee dat hij ging slapen.

Karen gaf hem de sleutel, waarmee hij het hek opende. Hij voelde zich vermoeid, hoewel hij weinig had gedronken. Maar het idee in bed te moeten liggen lokte hem niet aan. Rusteloosheid deed hem Karen volgen.

Hij parkeerde de auto langs de smalle weg die de ruïnes doorsneed. Het liep tegen negen uur en de zon begon te verdwijnen. Er was een zachte bries opgestoken, die de struiken in beweging zette, maar hem niet verkilde. Zij pakte zijn hand en nam hem mee naar de het dichtst bij de weg gelegen peiler van het aquaduct. Vanaf dat punt zochten zij zich achter elkaar aan lopend een weg tussen de stekelige plantengroei door. Bij het vorderen raakte hij geheel verstrikt in het voortwoekerend struikgewas, dat zich tegen het verweerde steen op slingerde en het voortgaan bijna onmogelijk maakte. Op een kleine open plek tussen twee peilers zag hij op een afstand van een paar meter een breed pad langs het aquaduct, dat de afscheiding vormde met de daarachter gelegen akkers.

Karen stak haar hand naar hem uit.

‘Ik wilde je laten zwoegen.’

Hij hijgde een beetje van de inspanning.

‘Wat moet ik daarvan denken?’ vroeg hij.

‘Ik wilde je niet zo gemakkelijk naar boven laten lopen, langs de toeristen weg.’

Toen hij zich voor haar uit door het laatste struikgewas heen werkte, bezeerde hij zijn hand. Hij likte de schram nog toen zij bij hem kwam.

‘Dat was niet mijn bedoeling.’

Aan het einde van het pad beklommen zij de korte helling tot het punt waar de Romeinen een doorgang in de rots hadden gehakt. Daar stelde hij zich op en keek beurtelings naar beide zijden van het landschap. Aan de ene kant zag hij de restanten van het aquaduct tussen de struiken en bomen omhoog steken. Zich omdraaiend keek hij in de lange vlakte, met in de verte de omtrekken van Arles. Hij sloot zijn ogen en stelde zich het oorspronkelijke vervolg voor van deze watergeleider. De voorstelling riep geen verhevigde emotie in hem op. Vanaf het punt waar zij stonden had hij een panoramisch overzicht van de omgeving. De zon werd steeds roder en hing laag boven de horizon.

‘Begrijp je wat mijn vader bedoelt?’ vroeg Karen.

‘Ik behoor het nu te begrijpen.’

‘Op Henri na ben jij de eerste aan wie hij dit wil laten zien. Hij ging hier zelf vaak heen.’

Zij kwam voor hem staan en keek naar hem op. Hij overwoog wat zij van hem verwachtte, of zij hem op de gedachte wilde brengen haar in zijn armen te nemen.

‘Laten we daar naast elkaar gaan zitten,’ zei Karen.

Zij gaf hem een hand en leidde hem naar een wat vlakker gedeelte van de rots, naast de doorgang. Hij

legde zijn arm om haar schouder en trok haar voorzichtig tegen zich aan.

‘Ik kom hier zelf wel eens alleen,’ zei ze.

Hij boog zich naar haar toe en kuste haar tussen haar ogen.

‘Zal ik je vertellen wat ik heb gedaan?’

‘Als je dat wilt,’ antwoordde hij, precies op het moment waarop hij een paar meter voor zich een hagedisje tussen een paar stenen te voorschijn zag komen, zijn kopje bewegen en daarna schielijk verdwijnen.

‘Ik kan het niet rechtstreeks,’ zei ze. ‘Ik moet er iets bij zeggen.’

‘We hebben alle tijd.’

‘Straks wordt het donker.’

‘We vinden de auto heus wel.’

‘Misschien wil je niet zo lang bij mij blijven.’

Hij wist niet wat te antwoorden en maakte een geluid alsof hij lachte, omdat zij wel beter wist.

Was het toeval dat hij nu aan Helen dacht? Aan de manier waarop zij de dingen in zijn kamer schikte. De zorgvuldigheid waarmee zij de kleine geschenken die hij aan haar gaf behandelde. Nog geen kaarsje dat hij voor haar meegenomen had zou zij aansteken voor hij erbij was. Een leven van kleine attenties en minutieus geordende bezittingen. Dingen die haar niet raakten kon zij met een achteloos gebaar spontaan van zich afwerpen. Soms wierpen de dingen zich van haar af. Zij was altijd van alles kwijt.

Hij verlangde naar haar. En opeens vroeg hij zich bijna verbijsterd af wat hij aan het doen was. Nu zat hij alweer met een andere vrouw. Op een bijna automatisch geregelde wijze deed hij aardig tegen haar, stimuleerde hij haar intimiteit, bereidde hij het onver-

biddelijke ogenblik voor waarop hij halsoverkop zou moeten vluchten.

Maar het kon niet anders. Hij verdroeg de ontredde niet die zij tentoon zou spreiden als hij zich langzaam van haar terugtrok. Hij dacht aan Helen. Aan de gekte die hem naar Alice had gedreven.

‘Ik wilde je iets over mijzelf vertellen,’ zei Karen. ‘Maar als je liever wat blijft kijken moet je het zeggen.’

‘Ik kan rondkijken en luisteren tegelijk.’

‘Dat is lief van je,’ zei ze. ‘Ik denk dat jij je meer voor mensen openstelt dan Henri.’

Openstellen was niet zijn beste eigenschap.

‘Ik ken hem niet goed genoeg,’ zei hij.

‘Ik vind het prettig bij je te zitten. Ik wist niet dat je zo snel vertrouwd kunt worden. Of denk je dat ik me dat inbeeld?’

De zon was het punt genaderd waarop hij de horizon zou raken en er doorheen zakken. Zonder te stuiteren, dacht hij.

Het beeld deed hem in zichzelf grinniken.

‘Waarom lach je?’

‘Ik dacht aan de zon.’ Hij maakte een gebaar van stuiteren. Zij keek hem niet begrijpend aan.

De zon stuiterde een paar keer en rolde toen over de heuvels weg. Het werd donker. Zij waren op elkaar aangewezen om terug te keren naar de plaats waar het evenmin veilig was. De componist zat tegenover Henri aan de andere vleugel en speelde snelle noten in de hoge registers.

Hij keerde zich naar Karen.

‘Wat wilde je me vertellen?’

Zij vouwde haar handen om haar knieën en vertelde over haar vader. Wiens regime over het huis lag,

als een vonnis. En hoe zij daardoor de kleine, onaanzienlijke dingen die het leven vorm geven en veraangenamen, misgelopen was. Zij was een oud kind dat nooit geknuffeld werd. Zij had haar jeugd zien voorbijgaan. Nooit had zij met andere kinderen gespeeld.

‘Mijn vader is twee keer naar Parijs teruggeweest om daar een paar zakelijke dingen te regelen die ik niet van hem kon overnemen. Om een gebaar tegenover mij te maken, stuurde hij mij op vakantie in de bergen. Daar ben ik voor het eerst met iemand naar bed geweest. Maar aan opwinding kwam ik niet toe. Ik was nog een paar andere gevoelens achter, die ik probeerde in te halen door mij aan mannen te geven die ik niet echt aardig vond. Vind je dat niet treurig Philip? Heb je niet zin hard van mij weg te lopen? Weet je waarom die spanning tussen Henri en mij bestaat?’

Hij antwoordde behoedzaam: ‘Ik denk dat ik het weet.’

‘Het gebeurde hier,’ zei ze. ‘Vorig jaar. Op zo'n avond als deze. We hadden samen gegeten en nogal gedronken. Ik wist niet goed wat ik met mijn opwinding moest doen. Toen wij hier kwamen vroeg ik hem te gaan zitten en ging even weg. Ik kleepte mij uit en stapte te voorschijn. Was dat onecht? Hij deed mij pijn, niet met opzet. Maar aan zijn manier van optreden voelde ik dat ik iets bij hem verstoorde.’

‘Een andere opwinding.’

‘En de volmaakte, als je mijn vader mag geloven.’

‘Maar je gelooft hem niet?’

‘Nee,’ zei ze zacht. ‘Het voornaamste dat mij aan hem bindt is dat ik hem moet beschermen. Ik had het huis moeten verlaten. Ik heb de kans laten lopen.’

Hij legde zijn hand op haar wang en begon die te strelen.

‘Wil je je hier voor mij uitkleden?’

‘Als je het wilt zal ik het doen,’ zei ze.

‘Misschien zou ik je ook pijn doen.’

‘Ik wil niet zo'n herinnering aan jou.’

Hij liet haar los, liet zich achterover zakken en vouwde zijn handen rond zijn achterhoofd.

‘Het is bijna de volmaakte opwinding,’ zei hij. ‘Een naakte vrouw die op dit punt van de aarde, terwijl de zon bijna verdwenen is, voor een man verschijnt. Het is geloof ik zo volmaakt dat het alweer goedkoop wordt.’

‘Misschien ligt het eraan welke vrouw het is.’

Hij dacht aan Helen en zweeg.

‘Heb jij een vrouw Philip?’ vroeg ze. ‘Ik durfde je dat niet te vragen. Maar nu wij zo open met elkaar praten. Weet je dat het me oplucht? Wil je mij iets over jezelf vertellen?’

‘Ik weet niet of ik je dat moet aandoen.’

‘Doe het dan maar liever niet.’

‘Ik ben niet zo maar met Henri meegegaan.’

‘Dat had ik allang begrepen.’

Hij richtte zich op en vroeg zich af of hij haar begeerde. Maar het kon niet, alleen al niet door de manier waarop hij dat verwoordde. Hij raakte in de knoop met zijn nieuwsgierigheid. Hij trok haar naar zich toe en kuste haar op haar mond. Maar zij weerde hem af, zacht en bedeesd, vol aandacht voor het in banen leiden van zijn onrust.

[XXXVIII]

Voordat Alkowski's huis een definitieve vorm voor hem had kunnen krijgen, zat hij alweer in de auto, op weg naar Amsterdam.

De ochtend na hun bezoek aan het aquaduct was Karen zijn kamer binnengekomen. Zij bracht hem een ontbijt en vroeg of zij hem een ogenblik gezelschap mocht houden. Het was tien uur. Hij had aan een stuk door geslapen, zonder dromen.

Haar vader zou die dag zijn kamer niet verlaten. Hij had een onrustige nacht doorgebracht. Het gesprek van de vorige dag, de inspanning van het luisteren, hadden hem afgemat.

Zij verzocht hem Henri naar Fontvieille te brengen, waar hij een aantal manuscripten wilde kopiëren die hij mee zou nemen naar Amsterdam.

Toen hij zag hoe vermoeid zij er zelf uitzag, begreep hij dat het bezoek spoedig zou eindigen. Karen leek al even breekbaar als haar vader. Zij verzekerde hem dat hij zich geen zorgen hoefde te maken. Momenten van uitputting had haar vader de laatste jaren meer gekend.

Tijdens het tochtje naar Fontvieille bracht de dokter een bezoek aan Alkowski en schreef hem volledige rust voor. Aan Karen liet hij de beslissing over of haar gasten zouden blijven.

Op die manier bracht zij de woorden van de dokter aan hen over. Het was beter hun koffers te pakken en het huis te verlaten, tenzij zij haar van dienst konden

zijn. Maar Karen zei dat ze de verzorging van haar vader zonder problemen alleen af kon. Zij was duidelijk geheel op hem gericht, gedroeg zich afwezig en liet Philip met geen woord merken dat zij de intimiteit die tussen hen was ontstaan zelfs maar herinnerde.

Maar toen hij de koffers naar de auto bracht en het oliepeil controleerde, kwam zij plotseling naar hem toe. Zij lachte lief tegen hem en zonder dat zij daarover hoefden te spreken, wandelden zij de tuin in, waar de tinten groen feller en sprekender leken dan de dag ervoor, nu het 's nachts flink had geregend.

‘Het is goed dat je weggaat Philip,’ zei ze. ‘Na gisteren zou het me pijn doen dat ik geen aandacht aan je kan besteden. Ik heb vannacht naar je verlangd. Ik heb er zelfs over gedacht naar je toe te komen en bij je te slapen. Voel je niet belast dat ik dat zeg. Want ik wist dat het beter was het na te laten. Ik werd bang voor de kuil waarin ik zou vallen als je terugging naar het leven waar ik niets van weet. Als ik je ernaar gevraagd had, zouden wij anders tegenover elkaar hebben gestaan. Maar ik verdraag het nu niet dat mensen die iets voor mij betekenen mij inlichten over hun verleden.’

Zij legde haar hoofd tegen zijn arm, maar trok het snel weer terug, alsof zij schrok.

‘Ik ben bang dat vader spoedig zal sterven,’ zei ze. ‘Ik ben zo lang met hem alleen geweest dat ik niemand om mij heen verdraag. Misschien zou het met jou anders zijn. Ik weet niet hoe ik mij zal houden.’

Hij bleef staan en overzag de tuin. Hij trok een blad van een struik en verpulverde dat tussen zijn vingers.

‘Waarom doe je dat?’

‘Ik weet het niet. Om iets te doen te hebben, denk ik.’

Zij pakte zijn vingers en maakte ze schoon in haar hand.

‘Het is een zo alles overheersende gedachte dat mijn vaders leven binnen afzienbare tijd zal eindigen,’ zei ze. ‘Ik voel me opgelucht en loodzwaar tegelijk. Ik probeer over die tegenstrijdigheid na te denken. Ik begrijp het niet Philip.’

Hij dacht even na.

‘Wie weet hoe vlug we waren uitgekeken op onszelf,’ zei hij bedachtzaam. ‘Misschien zijn tegenstrijdigheden onze redding.’

[XXXIX]

Hij bracht Henri naar huis en bood aan hem te helpen met zijn bagage. Maar dat was niet nodig.

Alvorens het portier te openen draaide Henri zich naar Philip.

‘Ik heb me niet erg met je bemoeid.’

‘Daar heb ik geen last van gehad.’

‘Dat weet ik wel,’ zei Henri. ‘Ik zag dat je over aandacht niet te klagen had.’

Hij bleef nog even naast Philip zitten.

‘Ik heb een paar nieuwe manuscripten in mijn koffer,’ zei hij. ‘Het zullen wel de laatste zijn. Wat een gek gevoel dat je iemands afscheidswerk in handen hebt, terwijl hij dat zelf niet weet. Of zou hij het begrijpen, Philip? Wat denk je?’

‘Ik weet het niet,’ antwoordde hij.

‘Morgen sla ik die bladen open en begin te spelen,’ ging Henri verder. ‘Als ik dat doe zal ik mij hem herinneren. Terwijl de gedachtenwereld die de muziek tot stand heeft gebracht dan misschien al niet meer bestaat. Dat idee is op dit moment voor mij ondraaglijk.’

Philip wist niet wat hij moest zeggen.

‘Als ik gespeeld heb,’ zei Henri, ‘is het altijd even heel stil in de zaal. Net als in die paar seconden voor een onweer losbarst en een onverplaatsbaar gewicht op de mensen lijkt neer te dalen. In dat moment, voordat de mensen beginnen te applaudisseren, zie ik

hem voor me. Dat hij dan misschien ver van mij vandaan aan iets nieuws werkt, is voor mij een troost. Ik kan dat niet uitleggen.'

'Dat is ook niet nodig.'

Henri keek hem nieuwsgierig aan.

'En dat allemaal na die reis,' zei hij, plotseling op een veel luchtiger toon. 'Waarom hebben we daarover niet gepraat tijdens de autorit? Is het zo pijnlijk wat er te gebeuren staat? Ik wil liever geloven dat het normaal is.'

'Het is normaal. Afschuwelijk en normaal.'

'Je kunt altijd naar Karen teruggaan,' zei Henri, terwijl hij zijn huissleutel te voorschijn haalde. 'Zij zal het heerlijk vinden als je komt. Straks zit ze met de nalatenschap. Als ze haar leven niet goed regelt komt ze daar nooit meer af.'

'Heb je mij uitgekozen om daar iets aan te veranderen?'

Henri haalde zijn schouders op.

'Je moet maar zien.'

Hij legde zijn hand op Philips arm.

'Ik was blij dat je erbij was. Om zoveel redenen.'

Het huis rook muf toen hij de gang binnenstapte. Hij hep de huiskamer binnen en opende de balkondeuren. Onmiddellijk daarna sorteerde hij de post, die het brievenkastje was uitgepuild.

Geen bericht van Helen.

Hij gooide zijn koffer op het bed en bedacht wat hij moest doen. Het idee dat hij terug was vervulde hem met afgrijzen.

De volgende ochtend ordende hij zijn papieren en begon te werken. Nu merkte hij dat de onderbreking niet zozeer nieuwe vergezichten voor hem had ge-

opend, maar hem wel een frisse kijk op zijn materiaal bood. De kwaliteit daarvan viel hem voor het eerst niet tegen. Tegelijk zag hij een veelbelovende ontwikkeling door zijn hoofdfiguur voor een korte werkonderbreking op reis te sturen.

Bijna twee dagen later werkte hij achter elkaar door. Hij begreep dat niet alleen nieuwe krachten de spanningsboog in stand hielden. Hij werd voortgedreven door onrust. Zo min mogelijk probeerde hij aan zichzelf te denken. Aan de uiteinden van de boog wist hij de twijfel, waarvan hij moest beletten dat die een al te hoge vlucht nam.

De ochtend van de derde dag na zijn thuiskomst, om acht uur 's morgens, toen hij al wakker was maar besloten had dat hij het zo lang mogelijk in bed zou uithouden, belde een telegrambesteller.

Helen liet hem weten dat zij diezelfde middag om vijf uur op Schiphol zou landen.

Hij staarde naar het telegram en wist niet of hij blij was. Zo vaak al had hij zich voorgesteld hoe zij eruit zou zien als zij terugkwam, dat de nabije verwerkelijking van die fantasie bijna als een ontgoocheling kwam.

Hij liet het bad vollopen en strekte zich uit, zonder te weten hoe hij de komende uren moest doorbrengen.

[XXXX]

Terwijl hij in de aankomsthal van Schiphol wachtte tot het bord de landing van het vliegtuig zouannonceren, probeerde hij door spelletjes het wachten te bekorten. Hij sloot zijn ogen terwijl hij in de richting van het bord keek, telde tot vijftien en deed ze weer open. Nog geen verandering vergeleken met de situatie daarvoor. Hij maakte een wandeling door de hal en liep naar het bord terug, zonder het te bekijken.

Misschien stond de landing daar nu aangegeven. Cijfers en letters begonnen te tolleren. Uit alle windrichtingen kwamen vliegtuigen, maar dat waar zij in zat was er niet bij. Hij keek op zijn horloge. Het was nog te vroeg. Hij probeerde iets te zien wat nog niet zichtbaar kon worden. De letters draaiden opnieuw. Nu verscheen het nummer van haar vlucht. Met een half uur vertraagd. Hij vloekte binnensmonds en ontvluchtte, bijna opgelucht, de hal, ging via de roltrappen naar het restaurant, waar hij een kop koffie dronk, uitkijkend over een deel van het luchthavencomplex. Hoe lang nog? Hij kon beter meteen teruggaan. Vaak bleek zo'n half uur toch nog korter en stond zij naar hem uit te kijken terwijl hij hier smerige koffie dronk. Maar hij hield zichzelf in de hand. Dronk zijn koffie heel zorgvuldig, proevend, als een connoisseur. Vervolgens rende hij bijna in de richting van de aankomsthal. De letters werden in beweging gezet. Rien ne va plus. Het vliegtuig was geland.

Zij kon nu ieder ogenblik in het afgesloten gedeelte van de hal verschijnen, wachtend tot haar koffers uit het donkere gat de loopband op werden gestuwd. Hoe zou zij eruitzien? In een impuls wilde hij zich omdraaien en naar buiten gaan. Hij wist dat hij dat nooit zou kunnen opbrengen.

De eerste passagiers verschenen bij de band. Hun aantal nam snel toe. Waar bleef zij? Hij had een uitstekend uitzicht op het gedeelte van aankomst en nog zag hij haar niet. Anderen zwaaiden, herkenden hun verwanten, waren er zeker van dat zij zich binnen enkele minuten in de armen van hun geliefden konden storten. Hij zag Helen nog steeds niet. Hij maakte zich zorgen. Zij had natuurlijk dat vliegtuig gemist. Er was iets fout gegaan, een simpele slordigheid, als zij al niet de beslissing had genomen om toch maar weg te blijven, ver van hem en zijn genegenheid, zijn behoefte haar te omhelzen, uit te kleden, te strelen over haar gladde huid. Waarom was zij niet zorgvuldiger? Had zij niet begrepen dat dit telegram de laatste druppel was, dat niets hem zich meer kon doen inhouden, omdat het zo niet langer ging? Of was dit alweer de eerste van een serie afwijzingen, zodat hij daar moest blijven staan met zijn opgekropte verlangens, de warme stroom in hem die naar buiten wilde, die de wreedheid van alle vergankelijkheid moest weerstreven. Waarom maakte hij zich druk? Hij keek, reikhalzend, net als alle anderen, en zag haar niet tussen de tientallen passagiers, waarvan de eersten hun koffers van de band hadden gehaald en zich naar de uitgang spoedden. Waarom hield hij zich niet rustig? Waren de ogenblikken waarop zij dicht tegen elkaar aan liggend hun wederzijdse liefde beleden, dan zo kostbaar dat de momenten waarop zij hem had afge-

wezen daartegen wegvielen? Hij had voor haar gestaan terwijl zij bijna zedig, met een pruilmondje, vertelde dat zij niet altijd in de stemming was voor liefde, dat zij de heftigheid waarmee hij zich aandienende niet aankon. Waren die momenten zo heel anders dan bij Alice, absorbeerde zij hem zoveel vollediger? Wat zag hij aan haar gezicht als zij klaarkwam? Was dat het onbevengene, waaraan zij zich kon overgeven? Kon zij losraken van de grond en in haar dromen zweven, wanneer hij haar kustte en streekte? Was dat het wat hem aan haar vastklonk? Twee gevangenen, waarvan de een wist waarom hij zich met de ander wilde verbinden, terwijl die ander druk bezig was zich te bevrijden. Was het daarom verstandig dat hij hier stond, kon hij niet beter verdwijnen, zich opsluiten, opnieuw op de vlucht gaan om maar ver van haar vandaan een kluizenaarsbestaan op te bouwen, werkend aan dingen die ver onder de oppervlakte lagen, het aanboren van lagen in hemzelf waar niemand hem kon bereiken. Zoals Alkowski. Of toch anders, zoals hijzelf, op zijn eigen manier, binnen zijn mogelijkheden.

Daarom stond hij hier. Maar hij zag haar niet.

De glazen deur ging open en weer dicht.

Bij de band wachtten steeds minder mensen.

Koffers draaiden hun rondjes en het werden er almaar minder.

Iemand trok hem aan zijn mouw.

Hij keerde zich om en keek haar in het gezicht.

‘Ik heb een hele tijd naar je staan zwaaien,’ zei Helen.

[XXXXI]

Zij had het plan opgevat bij hem te blijven.

Waar was de wilde vreugde die hem behoorde te bevangen?

Hij voelde zich tevreden, in redelijk evenwicht op de hindernisbaan waar hij op zekere dag toch weer zou struikelen.

Hij had de overwegingen teruggehoord die haar hadden doen wegdrijven naar de koude golfstroom waar zij niemand had die haar beschermd. Daar pogingen toe ondernam, anders dan door de oppervlakkigheid van het gebaar. Mensen om haar heen, beweging te over. Maar binnen haarzelf heerste met steeds vastere hand de stilte die zelfs niet door de opwinding van velerlei uitstapjes kon worden opgevuld.

Ze zei dat zij heel goed had begrepen waarom hij haar had opgebeld. En dat zij zijn stem daarna steeds had teruggehoord en het bestaan van telefoons vervloekt had.

Een paar dagen na haar terugkomst publiceerde Van Roon een groot opgemaakt artikel over illegale wapenhandel in Nederland.

Vlasman kwam daarin niet voor.

Even voordat hij het artikel in handen kreeg, ontving hij een telegram van Karen, waarin zij hem de dood van haar vader mededeelde.

Hij probeerde zich Alkowski voor te stellen op zijn

sterfbed. De roerloosheid van het beeld benauwde hem.

Onmiddellijk besloot hij naar de begrafenis te gaan.

Het feit dat Karen de moeite had genomen hem persoonlijk te telegraferen, bracht hem toen hij zijn koffer pakte in verlegenheid. Het betekende dat zij hem dringend om zijn overkomst verzocht. Maar hij veilde niet op weg zonder Helen. Het vooruitzicht met haar door de Provence te rijden en een paar dagen in Cassis te verblijven, maakte hem bijna uitgelaten. Maar door de commotie van het weggaan heen, keek hij in Karens gezicht. Waarom aarzelde hij toch?

In verband met het tijdstip van de begrafenis reisden zij opnieuw in één rit naar het zuiden. Henri speelde in Düsseldorf en ging per vliegtuig naar Marseille.

Hij reed rechtstreeks naar Cassis, nam een hotel en moest daarna weer een uur terugrijden om op condoleance-bezoek te gaan. Het was nog altijd zacht voorjaarsweer; aan de hemel dreven slechts verspreide wolken.

Zo was het ook de dag erna, op de begrafenis.

Voordat de kist naar buiten werd gebracht, speelde Henri de meest recente *Variatie*. Er waren niet meer dan tien mensen aanwezig. Daarbij was verder niemand uit het vak. De dood van Alkowski zou pas de volgende dag openbaar worden gemaakt.

Toen zij het kerkhof verlieten kwam Karen naast hem lopen. Zij sloeg de zwarte voile die zij voor haar gezicht droeg opzij en glimlachte naar hem.

‘Waarom komen jullie niet bij mij logeren?’ zei ze. ‘Ik wil je vriendin beter leren kennen Philip. Ik denk dat onze vriendschap daartegen bestand is.’

Hij legde zijn arm om haar schouder en dankte haar voor de uitnodiging.

Zij boog zich naar voren en richtte zich al lopend tot Helen.

‘Philip vindt de tuin zo mooi,’ zei ze. ‘Mijn vader heeft er altijd een volmaakte rust gevonden.’

augustus 1980 - april 1981